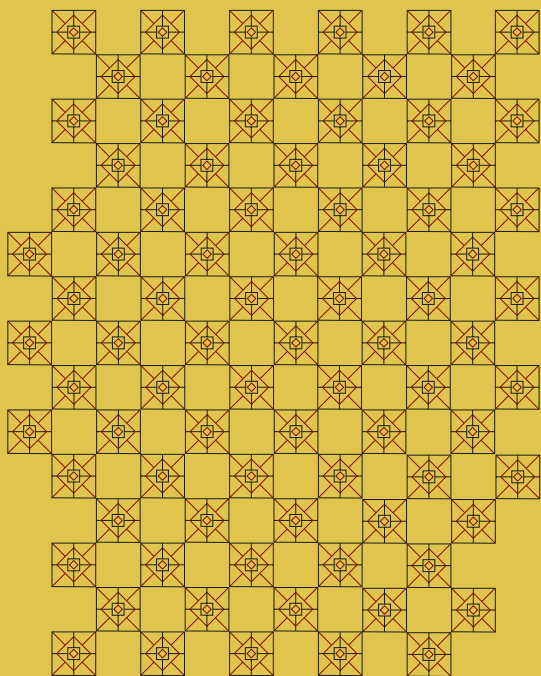

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodvinopisje in
sorodna področja*

II/2-3

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovinske in
sorodna področja*

Glasilno Združenje za promocijo kulturne dediščine,
raziskav in novih tehnologij – Retrospektive

Mednarodni uredniški odbor: dr. Peter Mikša (SI) (ODGOVORNI UREDNIK),
dr. Kornelija Ajlec (SI) (GLAVNA UREDNICA),
Maja Vehar (SI) (TEHNIČNA UREDNICA),
Jure Bežan (SI) (TEHNIČNI UREDNIK),
dr. Matija Zorn (SI),
dr. Petra Testen (SI),
dr. Božo Repe (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI),
dr. Yoshitome Kōta (JP),
dr. Sanja Petrović Todosijević (SRB),
dr. Slobodan Marković (SRB),
dr. Ivan Laković (MNE).

Strokovna sodelavka: mag. Ana Marija Lamut

Za znanstveno vsebino tekstov in točnost podatkov odgovarjajo avtorji. Prav tako morajo poskrbeti za avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 20. decembra 2019.

Prevodi: FuroCat d.o.o. (angleščina)
Naslovnica: Tjaša Krivec
Oblikovanje in oprema: Jure Stušek
Prelom in tisk: PODOBA d.o.o., Celjska cesta 7, SI-3250 Rogaška Slatina
Naklada: 100 izvodov

Cena izvoda: 15 €
Letna naročnina: 25 €

Izdaja: Združenje za promocijo kulturne
dediščine, raziskav in novih
tehnologij – Retrospektive
Slovenska cesta 9b, SI-1000 Ljubljana, Slovenija

info@retrospektive-journal.org
www.retrospektive-journal.org

ISSN: 2630-3426 (TISKANA IZDAJA)
2670-4013 (SPLETNA IZDAJA)

KAZALO VSEBINE

Razprave 9

- »SMER ŽE NE MORE BITI PREVEČ TEŽKA, ČE JO JE PREPLEZALA BABA.«** 10

*SLOVENSKI (ŽENSKI) ALPINIZEM V ČASU
FIZKULTURNEGA KOLEKTIVIZMA (1945–1955)*

Jure K. Čokl, dr. Peter Mikša

- RAZVOJ SLOVENSKE GEOGRAFIJE – OBDOBJE PO OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE** 46

dr. Drago Kladnik

- ANALIZA ŠOLSKIH POROČIL O STANJU ŠOL V ČASU OKUPACIJE 1941–1945 NA SLOVENSLEM** 96

Kenan Kozlica, Anja Avbelj, Nika Kocjan, Rok Kraševac, Martin Nedoh, Veronika Škofljanec Jagodic

Nove tehnologije 123

- PRIMERJAVA UPORABNIŠKE IZKUŠNJE: SEJNI ZAPISI LJUDSKE SKUPŠČINE LJUDSKE REPUBLIKE SLOVENIJE (WWW.SISTORY.SI) IN SEJNI ZAPISI DRŽAVNEGA ZBORA REPUBLIKE SLOVENIJE (WWW.DZ-RS.SI)**

124

Jan Bernot

<i>Poročila in ocene</i>	141
STRIP, KI JE AKTUALEN TUDI DANES	142
<i>Božidar Flajšman</i>	
KDO BI USTVARJAL SLOVENSKO ZGODOVINO, ČE BI ODŠLI NAJBOLJŠI?	146
<i>Božidar Flajšman</i>	
SLOVENIJA NA PLAKATIH ZBIRKE SALCE	152
<i>Božidar Flajšman</i>	
DARJA KEREČ: ČLOVEK, NAŠA PRVA SKRB: RDEČI KRIŽ NA SLOVENSKEM OD ZAČETKOV DO DANES	156
<i>Jure Čokl</i>	
<i>Kontakti avtorjev</i>	158

Retro **SPEKTIVE**

Razprave

"SMER ŽE NE MORE BITI PREVEČ TEŽKA, ČE JO JE PREPLEZALA BABA."

»THE CLIMBING ROUTE CAN'T BE TOO DIFFICULT, IF IT WAS
ALREADY CLIMBED BY A WOMAN.«

UDK: 796.52-055.2(497.4)*1945/1955*

SLOVENSKI (ŽENSKI) ALPINIZEM V ČASU FIZKULTURNEGA KOLEKTIVIZMA (1945–1955) *Slovenian female climbing during the period of physical-cultural collectivism (1945–1955)*

Jure K. Čokl, dr. Peter Mikša

IZVLEČEK

Čas, v katerem so plezale prve slovenske povojne alpinistke (do leta 1955), ni bil naklonjen ženskemu alpinizmu. Ideološko je Planinska zveza Slovenije podpirala idejo ženskega alpinizma, vendar bolj v smislu kolektivizma kot pa dejanske enakovrednosti plezalk in plezalcev. Tečajev, na katerih bi lahko ženske prišle do znanja enakovredno z moškimi, je bilo malo. Tudi na teh so morale ženske pokazati toliko kot moški, kar je bilo z vidika fizične moči neprimerno. Tudi nekateri alpinisti tega obdobja o ženskem plezanju niso imeli dobrega mnenja. Dodatno je razvoj ženskega plezanja zaviralo dejstvo, da je ob rojstvu otrok doma morala ostati ženska. Kljub temu so nekatere plezalkle dosegle vrhunske rezultate in preplezale celo vrsto prvenstvenih smeri. To velja predvsem za plezalkle, ki so imele med našimi najboljšimi povojnimi alpinisti stalne soplezalce. Obdobje med letoma 1945 in 1950 je zaznamovalo tudi veliko pomanjkanje opreme, denarja in infrastrukture, ki bi omogočala

* Prispevek temelji na raziskovalnem projektu Alpinistična literatura: Slovenija in onkraj. Intertekstualnost, intersubjektivnost, internacionalnost (J6-1808), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

hitrejši razvoj alpinizma. V tem času je bila Jugoslavija zaprta država in možnosti za plezanje v tujini, predvsem na Zahodu, je bilo malo. S prevlado miselnosti mlajše generacije alpinistov po letu 1952 so se možnosti za obisk gora v tujini, tudi na Zahodu, močno povečale. Še vedno pa je ostajala težava pri nakupu opreme in primernih oblačil.

Ključne besede: Ženski alpinizem, kolektivizem, Planinska zveza Slovenije, enakopravnost, šport, fizikultura

ABSTRACT

The time until 1955, in which the first Slovene post-war women climbers made their ascents, was not favorable for women mountain climbing. Ideologically the Slovene Mountaineering Association supported the idea of women mountain climbing, however, much more in a sense of collectivism rather than the actual male and female equality. Courses where women could attain equal knowledge to the male counterparts were scarce. Even within those that were available, women had to show as much strength as their male counterparts, which was inappropriate in terms of physical strength. Even some male climbers held negative views on female mountain climbing. Additionally, women climbers were hindered by the fact that after giving birth, they were the ones who had to stay at home. Despite this, some of the women mountain climbers achieved topmost results and had climbed a number of new routes. These were mostly women climbers who had permanent climbing partners, most of them the best in the post-war generation. The period between 1945 and 1950 was marked by scarcity of gear, money and infrastructure that would enable quicker development of mountain climbing. At the time, Yugoslavia was a closed state and opportunities for mountaineering abroad were scarce. With the opening of Yugoslavia after 1952, the opportunities to visit foreign mountains became increased. Despite this difficulties with acquiring gear and suitable clothing remained.

Keywords: Women's mountaineering, collectivism, Alpine Association of Slovenia, equality, sport, physical culture

UVOD

Medvojno obdobje slovenskega alpinizma je svoje sklepno dejanje oziroma svoj epilog dobilo šele po 2. svetovni vojni. Pavla Jesih in Joža Čop sta s svojim vzponom v osrednjem stebru Triglavске severne stene postavila piko na i sanjam predvojne generacije slovenskih plezalcev.¹

Vzpon, ki je trajal skupno pet dni (od 26. do 30. junija 1945),² sta opravila takoj po vojni, med katero nista plezala, brez predhodne fizične priprave in v zelo visoki starosti (Joža Čop je imel že 52 let, Pavla pa jih je imela 44) za takratne plezalce. Pavla po padcu v Veliki Mojstrovki leta 1934 sploh ni več plezala.³ Vzpon bi se lahko končal tudi drugače, če ne bi Joža tretji dan, potem ko je Pavla v steni omagala, sam izplezal iz smeri, odšel v dolino po pomoč in se z njo vrnil na rob stene. Po dveh dneh je tudi Pavla stala na vrhu Triglavске severne stene. Do tja je zmogla sama, reševalci so jo zgolj varovali z vrvjo. Zato je vsekakor prav, da prvenstvo v smeri pripisujemo tudi njej.⁴

Ta dogodek je zaključil sicer bogat opus predvojnih plezalk in plezalcev, hkrati pa je simbolično zaznamoval tudi obdobje, ki se je s tem dejanjem začelo. Po vzponu se je namreč veliko dogajalo tudi v njegovem ozadju, predvsem glede poimenovanja nove smeri – samega vrha vseh plezalnih dosežkov pri nas do takrat. Pavla in Joža naj bi bila dogovorjena, da bi novo smer v primeru uspeha poimenovala Skalaški steber.⁵ Pavla je tudi sicer prvenstvene smeri zaradi svoje velike pripadnosti Turistovskemu društvu Skala (TKS) najpogosteje poimenovala s pridevnikom skalaška, torej Skalaška smer, Skalaški steber in tako naprej.⁶ A zgodilo se je drugače – smer so namesto

1 Mikša, Peter in Urban Golob. *Zgodovina slovenskega alpinizma*. Ljubljana: Friko, Mikša in prijatelji, 2013, 52.

2 Prav tam.

3 »Nesreče.« *Planinski vestnik*, 34/9 (1934), 288.

4 Mikša, Peter. »Zadnji vzpon Pavle Jesih.« V: *Družbeni status - zgodbe o uspehih in porazih: zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov*, ur. Ljudmila Bezljaj Krevel, 80–86. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, Komisija za delo zgodovinskih krožkov, 2015, 83–84.

5 *Zgodovina.si*: Ni ga špika in ni stene, katerih bi naši plezalci ne zmogli! <http://zgodovina.si/ni-ga-spika-in-ni-stene-katerih-bi-nasi-plezalci-ne-zmogli/> (dostop: december 2019).

6 Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 36.

njiu dokončno poimenovali drugi. Najprej so jo poimenovali Centralni steber, nato pa Čopov steber, čeprav bi glede na njun dogovor verjetno morala biti Skalaški steber ali smer Čop–Jesih.⁷

Že v prvem članku na to temo v *Planinskem vestniku* zasledimo veliko (upravičene) hvale na račun Jože Čopa in zmanjševanje Pavlinega prispevka k vzponu. Evgen Lovšin takole opisuje njuno plezanje v ključnem detajlu smeri:

Ves drugi dan je bilo na pretek opravka z njim. Ko sta sprostila zapleteno vrv, je Pavla poskusila svojo srečo. Šele ko se je trikrat zagnala, trikrat odletela in obvisela v zraku, ji je uspelo priti na tisto poličko, na kateri je Joža prenočeval. 'Bila sem kakor cunj, še v nobeni plezi se mi ni kaj takega pripetilo. Joža pa je bil izredno dober, morda ravno zato, ker v meni ni bilo nobenih moči,' se glasi njeno priznanje.⁸

Smer sta 18. in 19. avgusta 1948 prva ponovila France Avčin in Daro Dolar. V svojem članku v *Planinskem vestniku* je Avčin ves čas nedvoumen, komu je treba pripisati vse zasluge za preplezано smer. Iz njegovega pisanja lahko zelo hitro razberemo tudi splošno mnenje takratnih plezalcev. Avčin je zapisal:

Kajti alpinska dejanja, ki jih je Joža izvršil v Centralnem stebru, so izredna dejanja izrednega človeka. Tako bomo sedaj malo težje junačili tam za Aljaževim domom pred obličjem Stene, ponavljajoč Jožev steber kar z očmi in jezikom, češ: 'E, če je Joža s petimi križi in z netrenirano Pavlo povrh u prišel preko, že ne bo kaj tako posebnega vse skup.⁹

7 Avčin, France. »Čopova smer v Triglavski steni.« *Planinski vestnik*, 48/9–10 (1948), 289.

8 Lovšin, Evgen. »Triglavski steber, Srednji raz, smer Čop–Jesihova.« *Planinski zbornik (velja za Planinski vestnik)*, 45 (1945), 163.

9 Avčin, »Čopova smer«, 281.

Čop naj bi torej Pavlo spraval čez, njen vložek pa se je zdel plezalcem precej zanemarljiv. Kar seveda ne drži. Pavla vse do ključnega mesta smeri večinoma res plezala kot druga v navezi, a je vsa težka mesta preplezala brez Joževe pomoči. Joža sam celotne smeri tudi nikakor ne bi mogel preplezati v solo vzponu. V smeri ga je na ključnih mestih varovala Pavla, kar pomeni, da je vsaj del zaslug tudi njen. Tudi na koncu je izplezala sama, kar pomeni, da je smer preplezala brez pomoči. A avtor verjetno ključnega članka glede poimenovanja te smeri nadaljuje v enakem slogu:

Iz jeze in zaradi stare obljube, v starosti 52 let na prvo turo po štirih letih okupacije za bodečo žico in tudi za litrčki cvička pri 'Sokolu' v Ljubljani, s tovarišico brez treninga, ki ga tudi sam ni imel. Samo njegovemu nezmotljivemu, gamsovskemu orientacijskemu pragonu, železni moči in vzdržljivosti rok jeseniškega kovinarja, njegovi ogromni plezalski praksi in pa pravi gorenjski trmi gre hvala, da sta dve človeški bitji takrat preplezali, tako ali tako, smer, s katero se morejo pri nas meriti le najtežji vzponi najdrznejših.¹⁰

Poveličevanje Joževega plezanja in zmanjševanje Pavline vloge pri vzponu lahko razberemo tudi iz nadaljevanja:

Ni važno, kaj sva počenjala midva, toda da je Joža poleg sebe čez vse to bojno flotilo samih 'Ladij' spraval še Pavlo, res da nekaj sijajno in odločno plezalko, a zaradi nesrečnega svoječasnega padca in vsled pomanjkanja vsakega treninga tudi fizično nedoraslo, to je in ostane uganka ne le njima, temveč tudi nama. Za te pol dolžine vrvi sta rabila ves dan! Le znana naravna inteligenca, moralna sila in brezpogojno, tudi na smrt pripravljeno tovarištvo Čopovega Joža so zmogle toliko dejanje. V tem sva si edina in to podpiševa z obema rokama. Kdor bo še lazil po Joževih in najinih klinih tam gori pod nebom, bo vse to rad priznal in potrdil, če bo le količkaj iskren.¹¹

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Prav tam.

Piko na i pa je avtor postavil v povedi, v kateri pripiše vse zasluge za to smer Jožu Čopu: »*Poleg imen in dneva sva napisala samo še najino najjiskrenejšo misel v onem trenutku: 'Slava Čopovemu Joži za to smer!'*«¹²

Vendar pravi namen vsega tega postane jasnejši šele v nadaljevanju, kjer Avčin jasno razkrije namen svojega pisanja:

Marsikdo ima že svojo smer v Triglavski steni. Imamo nacionalne smeri: slovensko, nemško, bavarsko itd. Imamo strokovno kovinarsko, v resnici zopet Joževo smer. Imamo osebne smeri: Tumovo, Konigovo, Jugovo, Zimmer-Jahnovno, Wisiak-Zupančičevo, Prusik-Szalayevo in kaj vem še katero. Edino on, ki je rešil še ta največji in zadnji njen problem, pred katerim se vsi ostali lahko poskrijejo, edino Joža Čop, ki je tej naši takorekoč sveti Steni dokončno udaril domači slovenski pečat, edino on da ne bi imel svoje smeri? To bogme ni pravično. Zato predlagava, da se dosedanji Centralni steber reši tega svojega prisiljenega, ne vem od kod vzetega imena. 'Čopov steber' naj se odslej naziva in preko njega naj čez najdrznejši del stene vodi ponosna 'Čopova smer'. Naj ostane vklesano v skalnih čerih Triglavske stene tudi Čopovo ime. Imenuje naj se ta smer po našem največjem alpinistu, največjem ne po gladki in pisani besedi, temveč po moškem alpinskem dejanju. Joža res ni vsem in povsodi po volji in marsikaj je moral že v svoji skromnosti preslišati, odkritega, še več pa zahrbtnega. V tolažbo naj mu bo, da tudi zanj velja ona francoska: 'On ne jette des pierres qu'aux arbres fruitiers', ali pa srbsko: 'Samo pozadi dobra konja se diže prašina!'¹³ Tebi, Joža, pa hvala za božanske užitke na Tvojem stebru. Lepše Triglava ne morem več doživeti. 'Pa bohlonej, k'smo prjatl!'¹⁴

12 Prav tam, 285.

13 Za dobrim konjem se vedno praši.

14 Avčin, »Čopova smer«, 289.

Joža Čop je bil v očeh tedanje oblasti kot človek, ki ima največjo zaslugo pri tako velikem plezalnem podvigu, kot je bil vzpon v osrednjem stebru Triglavске severne stene, sprejemljivejši kot Pavla Jesih. Pavli Jesih pač zgodovinski trenutek ni bil naklonjen. »Ljudski« Joža Čop, sicer odlični plezalec, je bil kot delavec v železarni po modelu človeka novega družbenega reda najprimernejša oseba tudi v alpinizmu. Pavla, predvojna buržujka in padla velekapitalistka, pač ne.¹⁵

Slika 1: Na Triglavu.¹⁶

¹⁵ Batagelj, Borut. »Pavla Jesih.« V: *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*, ur. Alenka Šelih et al, 378. Ljubljana: TUMA, SAZU, 2007, 378.

¹⁶ Fotografijo hrani Staza Černič.

KRATEK PREGLED ALPINIZMA MED OBEMA VOJNAMA (1918–1941)

Po 1. svetovni vojni je na slovenskih tleh oziroma v slovenskih gorah prišlo do zelo podobnih trenj, kakršna so se pojavila po 2. svetovni vojni. Voja je za seboj pustila opustošenje in Slovensko planinsko društvo (SPD, predhodnika Planinske zveze Slovenije) je menilo, da je primarna naloga društva obnova poti in gorskih koč.¹⁷ Toda mladi generaciji, ki si je želela enakopravnega položaja »*strme turistike*«¹⁸ s planinstvom, to ni bilo več dovolj. Želeli so si športnega izziva v gorah, ki ga je lahko prineslo zgolj plezanje. Na stran mladih so se postavili tudi uveljavljeni izobraženci, na primer Henrik Tuma. Pri vodstvu SPD so naleteli na nerazumevanje, zato so leta 1921 ustanovili Turistovski klub Skala in se začeli organizirano ukvarjati z alpinizmom.¹⁹ TKS je bil športna in kulturno-vzgojna organizacija, pomembna za velik razmah smučanja, predvsem pa alpinizma na Slovenskem. Obdobje delovanja Skale velja za eno najbolj vsestransko bogatih v slovenski gorniški zgodovini. Iz vrst skalašev je izšlo mnogo odličnih alpinistov, smučarjev, sankočev, gorskih reševalcev, fotografov, literatov, predavateljev in filmskih ustvarjalcev. Težko je reči, v kateri od teh dejavnosti je TKS dosegel najlepše rezultate, ker je bilo njegovo delo tako zelo vsestransko in so marsikje prav skalaši morali orati ledino. Lahko pa bi izpostavili alpinistično in smučarsko dejavnost, saj gre »*turistiki in smučarstvu med vsemi tovrstnimi sredstvi gotovo prvo mesto, ker krepita človeka ne samo telesno, temveč ga izpopolnjujeta tudi etično, vodeč ga v naravo in odkrivajoč mu v njej najlepših, res človeka vrednih užitkov*«. ²⁰

Biti skalaš je pomenilo obveznost, pa tudi ponos in čast. TK Skala je bila demokratična, domoljubna in nepolitična organizacija, v kateri so se združevali ljudje različnih socialnih slojev, poklicev, starosti ter političnih, verskih in svetovnih nazorov. Pomembni so bili zgolj

17 Mikša, Peter in Kornelija Ajlec. Slovensko planinstvo/Slovene mountaineering. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2015, 58.

18 Tako se je takrat imenoval alpinizem. Glej Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 30.

19 Mikša in Ajlec, *Slovensko planinstvo*, 63; Mikša, Peter in Elizabeta Gradnik. *Treden kakor skala. Kratka zgodovina Turistovskega kluba Skala*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2017, 15.

20 Mikša in Gradnik. *Treden kakor skala*, 5.

gorniško delovanje in dosežki. V mnogo ozirih je bila Skala elitna oziroma ekskluzivna avantgardna organizacija, v kateri je bilo članstvo čast – član pa ni mogel postati kdorkoli. Skalaši so izpostavili nova etična pravila in vrednote ter vplivali na ves nadaljnji razvoj slovenskega alpinizma in gorništva.²¹

Skalaši so trdili, da je treba pred Nemci (nasploh tujci) ubraniti primat v slovenskih stenah ravno tako, kakor je bilo pred 1. svetovno vojno treba ubraniti slovenske gore pred Nemci z nadelavo poti in gradnjo koč.²²

Klement Jug, ideolog alpinizma pri TKS, je govoril:

Sramota je, da so vse že pred nami preplezali tujci. Mi se moramo dvigniti nadnje. Človek zmore veliko, če hoče. In mi moramo hoteti, če naj postanejo vse naše planine v vsakem oziru naše. Kdor izmed narodov se zadovolji z majhnim, izgine. Za velike pa ni veličine nikoli dovolj. Jugoslovani smo po številu majhni, zato pa moramo po svojem bistvu postati veliki.²³

Z vplivom Klementa Juga v TK Skala so začeli tudi naši plezalci sistematično plezati v prvenstvenih smereh in tako prevzemati primat v slovenskih gorah. Do leta 1932 se je število prvenstvenih vzponov nagnilo v korist Slovencev. Do izdaje prvega alpinističnega vodnika *Naš alpinizem*²⁴ je bilo na območju slovenskih gora opravljenih 238 prvenstvenih vzponov. 130 smeri so preplezali slovenski alpinisti, pod 108 prvenstvenih vzponov so se podpisali tujci.²⁵

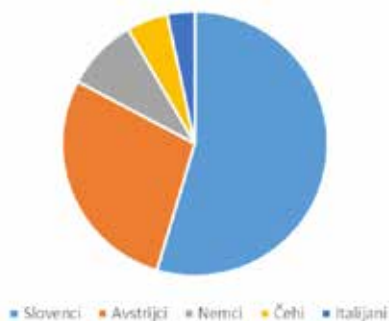
21 Prav tam, 5, 7.

22 Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 32; Mikša in Ajlec, *Slovensko planinstvo*, 38–43; Mikša, Peter. »Da je Triglav ostal v slovenskih rokah, je največ moja zasluga.« Jakob Aljaž in njegovo planinsko delovanje v Triglavskem pogorju. *Zgodovinski časopis*, 69/1–2 (2015), 112–123.

23 Jug, Klement. »O smotru alpinizma.« *Planinski vestnik*, 28/1 (1928), 3.

24 Kajzelj, Mirko in Herbert Drogenik. *Naš alpinizem*. Ljubljana: Turistovski klub Skala, 1932.

25 Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 39.

Graf 1: Delež prvenstvenih smeri v slovenskih Alpah glede na narodnost plezalcev med letoma 1900 in 1932.²⁶

Z vidika plezanja v posameznih delih slovenskih Alp je bilo do leta 1932 stanje podobno. Slovenci so v tem obdobju glede preplezanih prvenstvenih smeri prevzeli primat tako v Julijcih kot tudi v Kamniško-Savinjskih Alpah.²⁷

Graf 2: Delež prvenstvenih vzponov v Julijskih Alpah od leta 1900 do leta 1932 po narodnostni sestavi.²⁸

²⁶ Podatki povzeti po Kajzelj in Drofenik. *Naš alpinizem*.

²⁷ Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 39.

²⁸ Podatki povzeti po Kajzelj in Drofenik. *Naš alpinizem*.

Graf 3: Delež prvenstvenih vzponov v Kamniško-Savinjskih Alpah od leta 1900 do leta 1932 po narodnosti sestavi.²⁹

Po letu 1932 zanesljivih podatkov ni več. Večinoma jih lahko razberemo iz *Planinskega vestnika* in drugega tiska, na primer časopisa *Jutro*, v katerem je skalaš Slavko Perišič zapisal, da je v obdobju od leta 1932 do začetka 2. svetovne vojne nastalo še 120 smeri v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah.³⁰

ŽENSKI ALPINIZEM V SLOVENIJI MED OBEMA VOJNAMA

Slovenske plezalke so imele v času med obema vojnama glede na moške plezalce razmeroma dober položaj. Bile so udeležene pri sicer maloštevilnih izobraževanjih, plezale so v navezah tako z moškimi kot tudi z ženskimi ter dosegale za to obdobje zavidljivo težavnostno stopnjo.³¹ Nevina Rebek je leta 1924 kot prva Slovenka preplezala Triglavsko severno steno, leta 1929 je v navezi preplezala tudi Zimmer-Jahnovno smer v njej. Bila je tudi turna smučarka. Prva samostojna ženska naveza, Pavla Jesih in Dana Kuralt, je leta 1925 preplezala

²⁹ Podatki povzeti po Kajzelj in Drogenik. *Naš alpinizem*.

³⁰ Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 40.

³¹ Prav tam.

Slovensko smer v Triglavski severni steni. Sestri Mara in Francka Mohorčič sta leta 1933 kot prvi Slovenki stali na vrhu Matterhorna.³²

Prav gotovo sta najbolj znani alpinistki tega obdobja Pavla Jesih in Mira Marko Debelak Deržaj. Tudi z vidika takratnega evropskega ženskega alpinizma sta bili v samem vrhu. Sicer nista dosegali težavnostne stopnje nekaterih najboljših evropskih alpinistk, vendar sta preplezali več prvenstvenih smeri in te večinoma v vodstvu naveze, medtem ko so tuje alpinistke preplezale težje smeri, vendar ne prvenstvenih in ne kot prve v navezi.³³ Odlični plezalec iz povojnega obdobja Marko Dular je njuno veljavo v medvojnem obdobju imenoval kar »naš medvojni alpinistični matriarhat«.³⁴ Zanimivo pa je, da sta Jesih in Debelak skupaj plezali le enkrat, in sicer na začetku njune plezalne poti. Leta 1926 sta s Stankom Tominškom in Tonetom Guerro preplezali prvenstveno varianto skozi Triglavsko okno v Triglavski severni steni, potem pa sta se njuni poti ločili. Na njuno veliko vlogo v slovenskem alpinizmu

med obema vojnama opozarja statistični delež pri prvenstvenih smereh v naših stenah. Do leta 1932 je bilo v Julijcih skupaj 105 smeri, ženske so sodelovale pri 32. V Kamniško-Savinjskih Alpah je bilo do leta 1932 zabeleženih 67 plezalnih smeri, a je bil delež žensk znatno manjši, saj so sodelovale le pri treh smereh – Debelak pri dveh in Lipold pri eni.³⁵

Slika 2: Staza Černič in Miha Arih na Veliki Martuljški Ponci septembra leta 1938.³⁶

32 Prav tam.

33 Prav tam, 41.

34 Prav tam, 39.

35 Prav tam.

36 Fotografijo hrani Staza Černič.

KONEC 2. SVETOVNE VOJNE IN ORGANIZIRANOST SLOVENSKEGA PLANINSTVA IN ALPINIZMA

Organiziran alpinizem v času pred 2. svetovno vojno je gojil predvsem TKS. Po vojni so se razmere tako spremenile, da TKS ni več mogel delovati. Sleherna individualnost je bila nezaželena, kakršna koli ideja elitnega združenja pa tako rekoč prepovedana. Duh kolektivizma, ki je postal edina smernica tega obdobja slovenskega alpinizma, je zagovarjal množičnost pred kakovostjo, to pa je bilo popolnoma v nasprotju z ideologijo TKS.³⁷

Na sestanku slovenskih planincev junija 1945 v Ljubljani so sklenili, da se planinska organizacija vključi v Fizkulturno zvezo Slovenije (FZS),³⁸ ki je bila članica Fizkulturne zveze Jugoslavije (FISAJ). 24. februarja 1946 je bilo v Ljubljani ustanovljeno Planinsko društvo Slovenije (PDS), ki so ga pozneje preimenovali v Odbor za planinstvo in alpinistiko FZS.³⁹ Izvoljen je bil nov glavni odbor, prvi predsednik pa je bil France Avčin.⁴⁰ V istem letu ga je nasledil Vlasto Kopač, njega pa dve leti zatem (leta 1948) Fedor Košir.⁴¹

PDS je po vojni prevzelo tudi alpinizem, ki ga je sicer delno zastopalo tudi pred vojno; takrat se je PDS imenovalo SPD.⁴² Leta 1948 se je PDS na ustanovni skupščini Planinske zveze Slovenije preimenovalo v Planinsko zvezo Slovenije (PZS).⁴³ Prvi predsednik PZS je postal Fedor Košir, ki je na tem mestu ostal do leta 1965.⁴⁴ Podpredsednika sta bila France Ovčin in Ljubo Tiplič.⁴⁵

37 Mikša in Gradnik, *Trden kakor skala*, 99.

38 Mikša in Ajlec, *Slovensko planinstvo*, 78–80.

39 Prav tam, 78–89.

40 »I. redna skupščina Planinskega društva Slovenije.« *Planinski vestnik*, 46/1 (1946), 56.

41 Mikša in Ajlec, *Slovensko planinstvo*, 83, 150.

42 »I. redna skupščina Planinskega društva Slovenije«, 56.

43 »Ustanovna skupščina "Planinske zveze Slovenije".« *Planinski vestnik*, 48/7-8 (1948), 270.

44 Mikša in Ajlec, *Slovensko planinstvo*, 150.

45 »Ustanovna skupščina "Planinske zveze Slovenije"«, 270.

IDEOLOŠKA USMERITEV RAZVOJA ALPINIZMA PO 2. SVETOVNI VOJNI

Jože Pretnar, načelnik SPD od leta 1931 do leta 1946,⁴⁶ je že v prvi številki *Planinskega vestnika* (takrat se je izjemoma imenoval *Planinski zbornik*)⁴⁷ po 2. svetovni vojni jasno pokazal, v katero smer naj bi se razvijal alpinizem in katere prvine v njem niso zaželeni. Njegov uvodnik lahko razumemo kot manifest planinstva in alpinizma po vojni na ozemlju Slovenije in Jugoslavije. Jasno je izrazil, da tehnični plezalski uspehi in lovi za rekordi, kakor so imenovali najtežje in najhitrejša vzpona, odpadejo. Poudaril je tudi duh kolektivizma, ki mora prevladati.⁴⁸

K obiskovanju gora in pridružitvi planinskim društvom je Pretnar pozval tudi ženske. Posebno skrb glede gradnje koč, ki so bile po vojni večinoma podrte, je nalagal članstvu in organizaciji.⁴⁹ Tudi kar se tiče samih obiskovalcev gora, Pretnar ni puščal veliko dvoma o tem, kaj je zaželeno in kaj ni. Ta del je najbolj oster v vsem uvodniku in kaže na to, da so vodilni kadri takratnega SPD želeli obiskovalce pritegniti v gore, vendar ne v vse in ne za vsako ceno. Lepo je razvidno, da je bila pozornost usmerjena na Vzhod, na območje nekdanje Sovjetske zveze, kar je imelo tudi strateški pomen. Vendar tega ne smemo pripisovati vodstvu SPD, pač pa navodilom, ki so prihajala z višjih ravni oblasti.⁵⁰ Stališče vodilnih struktur glede planinstva in alpinizma povzema tudi takratni minister za notranje zadeve in poznejši minister za finance Federativne ljudske republike Slovenije (FLRS), Zoran Polič,⁵¹ v uvodu prve številke *Planinskega vestnika* leta 1946, ko je izjavil: »Delavci in mladina morajo postati prvi ljubitelji naših planin. Ker so nosilci telesne vzgoje nasploh, morajo biti tudi najmočnejši oblikovalci novega duha in novih tradicij v raziskovanju naših planin, v iskanju njih lepote in v ustvarjanju popolnega soglasja med planinstvom in telesno vzgojo.«⁵²

46 Mikša in Aljec, *Slovensko planinstvo*, 59–60, 149.

47 Prav tam, 43.

48 Pretnar, Jože. »Uvodna beseda.« *Planinski zbornik*, 45 (1945), 5.

49 Prav tam, 7.

50 Polič, Zoran. »Planinstvo v novi dobi.« *Planinski vestnik*, 46/1 (1946), 1.

51 Bjeloš, Nenad. »Odlikovani Slovenci 1944–1950.« V: *Vojnozgodovinski zbornik*, 8 (2002), 97–102.

52 Polič, »Planinstvo v novi dobi«, 1.

V isti številki Cene Malovrh, ena izmed naprednejših osebnosti v alpinističnih krogih pred vojno,⁵³ ostro napade delo in lik Klementa Juga, vzornika in pobudnika delovanja TKS. To je mogoče razumeti kot poskus spreminjanja miselnega vzorca, ki naj bi mu sledili mladi alpinisti in alpinistke.⁵⁴ Leto dni pozneje je takratni predsednik PDS Vlasto Kopač⁵⁵ alpiniste vzel v bran. Tukaj lahko znotraj vodstva PDS in mladega rodu, ki je počasi začel prevzemati trende iz tujine, opazimo razkorak. Vlasto Kopač je bil namreč študent Ceneta Malovrha, a nazorov glede alpinizma ni delil z njim. Svoj zagovor je utemeljil s koristnostjo alpinizma pri obrambnih sposobnostih naše nekdanje skupne države, Jugoslavije.⁵⁶

Samo nekaj mesecev pozneje je Vlasto Kopač napisal nov članek in ga objavil v *Planinskem vestniku*. V njem je ostro napadel individualizem v alpinizmu, hkrati pa posredno tudi Henrika Tumo in Klementa Juga, vzornika predvojne generacije alpinistov, ki sta zagovarjala popolnoma drugačno miselnost, kot so jo želeli mladim privzgojiti po vojni. Zakaj si je v tako kratkem času premislil, ni znano.⁵⁷

Vendar se načrt uvajanja kolektivizma v planinstvu, predvsem pa v alpinizmu, ni najbolj obnesel. Planinska organizacija ni zmoгла slediti zahtevam tako imenovanih petletk in ji ni uspelo pridobiti toliko članstva, kolikor naj bi ga glede na prvotne načrte. Prvi povojni predsednik SPD, France Avčin, je na 3. redni letni skupščini odbora za planinstvo in alpinistiko FZS v svojem poročilu za neuspeh posredno okrivil slabo organiziranost planinstva.⁵⁸

Leta 1948 je ob ustanovitvi Planinske zveze Slovenije njeno vodenje prevzel pravnik Fedor Košir, podpredsednika pa sta postala Ljubo

53 Ekar, Franci. »MALOVRH, Vincenc.« Dostopno na: <http://www.gorenjci.si/osebe/malovrh-vincenc/1508/> (dostop: december 2019).

54 Malovrh, Cene. »O vprašanju alpinizma.« *Planinski vestnik*, 46/1 (1946), 4.

55 Mikša in Aljec, *Slovensko planinstvo*, 78–79, 150.

56 Kopač, Vlasto. »Planinstvo v fizkulturi.« *Planinski vestnik*, 47 /1-2 (1947), 3.

57 Kopač, Vlasto. »Naša alpinistika.« *Planinski vestnik*, 47/6-7-8 (1947), 121.

58 »III. redna letna skupščina Odbora za planinstvo in alpinistiko FZS.« *Planinski vestnik*, 48/1-2 (1948), 47.

Tiplič in France Avčin.⁵⁹ Fedor Košir se je v prihodnjih letih izkazal za zagovornika konservativnejšega pogleda na alpinizem. Prihajal je iz smučarskih vrst, zelo se je zavzemal za obnovo gorskih koč in promocijo planinstva v javnosti.⁶⁰ Svoj pogled na alpinizem je predstavil že v uvodnem referatu na plenumu PZS leta 1948:

V tej zvezi se mi zdi potrebno opozoriti na napake, ki jih rada zagreši predvsem naša mlajša generacija. Nikdar ni mogoče prehiteti naravnega razvoja in to pravilo ne velja samo v planinstvu in alpinistiki, temveč povsod. Prehiter in nenaraven razvoj škoduje osebnosti in skoro redno konča v ekstremih. Posebno nenaraven je tak nenormalen razvoj pri alpinistih, ki so fizično morda sposobni izvršiti najtežje vzpone, njihov notranji, ideološki in moralni razvoj pa ne prenese tako sunkovitih razvojnih stopenj in zato zaostaja.⁶¹

Svoje stališče ob koncu referata je podkrepil tudi z zelo neposredno grožnjo vsem, ki bi želeli razmišljati in delovati izven konteksta, ki ga je načrtoval. Košir je rekel:

Ne imejmo pomislekov, če je treba kje s trdo roko izločiti nezdrave pojave v planinstvu in alpinistiki, ne imejmo pomislekov, odstraniti iz naših vrst vse tiste osebe, ki namerno nočejo razumeti nalog današnje fizkulture; kajti le z zdravimi in državi zvestimi kadri bomo lahko izpolnjevali naše velike naloge.⁶²

Vendar Koširju ne smemo v celoti pripisovati avtorstva tega pogleda na razvoj planinstva in alpinizma. Že ob ustanovitvi PZS je bilo navzočim jasno, da navodila za nadaljnje delovanje novoustanovljene planinske organizacije prihajajo s samega državnega vrha.⁶³

59 »Ustanovna skupščina "Planinske zveze Slovenije"«, 270.

60 Mikša, Peter. »Planinska zveza Slovenije skozi čas.« Dostopno na: <https://zgodovina.pzs.si/> (dostop: december 2019).

61 Košir, Fedor. »Kultura planincev in alpinistov.« *Planinski vestnik*, 49/1 (1949), 2.

62 Prav tam, 4.

63 »Plenum Planinske zveze Slovenije.« *Planinski vestnik*, 49/1 (1949), 27.

Mlajša generacija se na ideološka razhajanja glavnih struktur planinstva in alpinizma glede prihodnosti ni kaj prida ozirala. Leta 1948 je prišlo do velike prelomnice v razmišljanju generacije povojnih alpinistov, ki so sprva zgolj ponavljali najtežje predvojne smeri, ki so jih v naših gorah preplezali domači in tuji plezalci. Rado Kočevar, Ciril Debeljak – Cic, Janez Krušič, Janko Mirnik, Marjan Keršič – Belač, France Zupan, Igor Levstek, Milan Schara, Mitja Kilar, Roman Herlec in drugi⁶⁴ se po uspešno ponovljeni smeri Aschenbrennerja v Travniku niso več hoteli zadovoljiti s ponavljanjem starih smeri, ampak so želeli slediti zgledu tujih alpinistov, ki so premagovali vedno večje težave predvsem v visokih Alpah. Kaj kmalu je tudi v *Planinskem vestniku* prišlo do objav razmišljanj, ki niso bila v skladu s tistim, kar je promoviralo vodstvo PZS. Rado Kočevar, ki je ponovil Aschenbrennerjevo smer, je ob podatkih o svojem vzponu zapisal:

*S ponovitvijo Aschenbrennerjeve smeri v Travniku je v glavnem zaključeno načrtno ponavljanje najtežjih smeri, ki so jih v naših stenah preplezali tujci. Šlo je pri tem za to, da bi tudi mi dobili nekako predstavo o težavnostnih stopnjah v svetu, saj so tujci ocenili te smeri po lestvici težavnostnih stopenj, ki je pri njih v veljavi. Ob ponovitvi Comicijeve variante v severovzhodnem razu Jalovca smo spoznali težavnostno skalo Italijanov in s smerjo v Travniku nemško merilo. Vendar je treba pripomniti, da je bilo tako leta 1935. Danes je seveda zopet drugače.*⁶⁵

Leta 1949 se je članstvo v PZS povečalo in preseglo načrte. V alpinizmu napredka z vidika povečevanja članstva ni bilo, zato je vodstvo na plenumu PZS istega leta sklenilo, da poskusi z novimi ukrepi. Vedno bolj se je kazalo, da množičnosti v alpinizmu ni mogoče doseči.⁶⁶

64 Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 52.

65 Kočevar, Rado. »Aschenbrennerjeva smer v severni steni Travnika.« *Planinski vestnik*, 49/5–6–7 (1949), 129.

66 »Plenum Planinske zveze Slovenije«, 27.

Toda že v naslednjem letu se je število alpinističnih pripravnic in pripravnikov močno povečalo, kar je dalo zalet konservativnejšemu delu PZS. Tone Bučer, takrat načelnik Komisije za alpinizem pri PZS, sicer pa planinski aktivist in odbornik, organizator alpinizma ter tri desetletja podpredsednik PZS in predsednik njenega nadzornega odbora,⁶⁷ je takole opisal stanje članstva v alpinističnih odsekih:

Številke nam povedo, da se je število alpinističnega kadra dvignilo od 299 na 570. Na prvi pogled predstavlja zvišanje za 271 velik uspeh. Če pa to analiziramo, vidimo, da smo pravzaprav šele v prvi stopnji, to je na stopnji vključevanja pripravnikov v odseke. Danes imamo 135 članov in 437 pripravnikov. Število pripravnikov se je dvignilo iz leta 1948. za 125 %. Od skupnega števila članov in pripravnikov odpade 29 % na delavce, 27 % na nameščence, 34 % na dijake in 9 % na delavsko mladino. Če upoštevamo težke pogoje za nabavo rekvizitov, vidimo, da so alpinisti izvedli zadovoljivo število vzponov. Letnih vzponov je bilo izvedenih 1956, zimskih 1064. Iz te poslednje številke vidimo, da stopamo s hitrimi koraki k razvoju zimskega alpinizma.⁶⁸

Planinski zvezi je uspelo pritegniti znatno število pripravnic in pripravnikov v alpinistične odseke, vendar so bile te številke bolj posledica želje vodstva po številnosti kot pa odraz dejanskega stanja. To je bilo vidno že leta 1949 na ženskem alpinističnem tečaju v Vratih,⁶⁹ kjer nekatere najboljše alpinistke tistega časa sploh niso sodelovale (Staza Černič, Aleksa Ivanc), nekatere udeleženke pa so v sklopu tečaja opravile zgolj vzpon na Triglav po poti čez Prag in bile prisotne na

67 Mikša, Peter. »Bučer, Tone.« Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1019440/#novi-slovenski-biografski-leksikon> (dostop: januar 2020).

68 »I. redna skupščina PZS.« *Planinski vestnik*, 50/3 (1950), 67.

69 »Ženski alpinistični tečaj.« *Planinski vestnik*, 49/8–9 (1949), 213.

predavanjih in praktičnih vajah.⁷⁰ Formalno je vodstvo PZS v tem videlo pravo usmeritev in uspeh.⁷¹

Vrhunec ideološkega nestrinjanja med mlado in staro generacijo se je zgodil leta 1950, ko je Cene Malovrh v *Planinskem vestniku* napisal odmevno kritiko ideologije mlade generacije.⁷² Razlog za pisanje so bile številne ponovljene in prvenstveno preplezane stene v nekaj letih, ki so rodile željo po še težjih smereh, kakršne so takrat še veljale za smiselne, da bi se sploh preplezale. Rado Kočevar je najprej s Francetom Županom februarja 1950 ponovil Jugov steber v Triglavski steni, aprila pa sta v zimskih razmerah s Cicem Debeljakom v isti steni dodala še vzpon v Skalaški z Ladjo. Ista naveza je nato poleti preplezala Centralni steber v Dedcu in s tem naredila smer zgornje šeste težavnostne stopnje v naših stenah.⁷³ Ciril Debeljak, še eden izmed najboljših plezalcev povojne generacije, je poleg Centralnega stebra v Dedcu preplezal verjetno svojo najbolj znano prvenstvena smer – varianto Aschenbrennerjeve smeri v Travniku, ki ima še višjo oceno težavnosti od originalne smeri, ki je dolgo veljala za najtežjo smer, kar se jih da preplezati v naših Alpah.⁷⁴ Ob tem velja omeniti tudi to, da je Radu Kočevarju v prvih povojnih letih uspelo Čopov steber preplezati v zgolj osmih urah, kar še danes velja za izjemen dosežek. Vse to je pri vodstvu PZS in pristaših kolektivistične miselnosti vzbujalo dvom, ki je dosegel vrhunec leta 1950 v Malovrhovem članku v *Planinskem vestniku*.⁷⁵ Malovrh je zapisal:

Se naj mar začnemo sramovati nečesa, za kar smo se vneli že zgodaj in za kar smo vneti po vseh izkustvih in pretentavanjih še naprej v moški dobi svojega življenja? Naj mar pristanemo na to, da nosijo dejanja alpinistov znamenja infantilne nezrelosti, psihopatije, da, celo kriminala? Mar naj dopustimo, da se bo razpaslo danes,

70 Blažina, Danica. *Dnevnik tečaja v Vratih leta 1949*. Dnevnik je del osebnega arhiva družine Blažina, kopijo in prepis hrani avtor članka.

71 Čokl, K. Jure. »Ženski alpinistični tečaj v Vratih leta 1949.« *Retrospektive*, 1/2 (2018), 6.

72 Malovrh, Cene. »Želim si nemega pogovora z gorami.« *Planinski vestnik*, 50/8-9 (1950), 162.

73 Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 52.

74 Prav tam, 57.

75 Malovrh, »Želim si nemega pogovora«, 162.

*v dobi prerajajočega se človeka mračno gledanje na nekakšno 'vampirstvo' v gorah? Ne!*⁷⁶

Malovrh je v svojem članku kot argument, ki govori v korist njegovi tezi o nepremišljenosti in napačnosti usmeritve mlade generacije plezalcev, uporabil tudi nesrečo, ki se je zgodila v Hornovi smeri v Jalovcu leta 1950. V njej so zaradi nepredvidljivo spremenjenih razmer, pomanjkanja izkušenj in pomanjkljive opreme življenje izgubili trije mladi plezalci.⁷⁷

V prvi številki *Planinskega vestnika* leta 1951 je sledil odgovor mladega alpinista Janka Blažaja,⁷⁸ ki je bil po vojni uspešen in ugleden plezalec (z Marjanom Šavljem je na primer od 4. do 5. marca 1949 prvi pozimi ponovil Dibonovo smer v Špiku), planinski publicist in ideolog.⁷⁹ Pred člankom, ki so ga objavili v *Planinskem vestniku*, je uredništvo zapisalo spremno besedo v zagovor Cenetu Malovrhu, ker je njegov prispevek naletel na burno reakcijo v alpinistični javnosti.⁸⁰

Zanimivo je, da uredništvo *Planinskega vestnika* pod vodstvom urednika Tineta Orla in vsekakor tudi nadzorom predsednika PZS Fedorja Koširja in drugih funkcionarjev ni razmišljalo o cenzuri, ampak zgolj o relativizaciji kritike Malovrhovega napada na mlado generacijo. Malovrha so torej podprli, niso pa iz debate izključili predstavnika mlade generacije Janka Blažaja. Ta je med drugim zapisal: »*Ali ne govori pisec članka v preveč posmehljivem in omalovažujočem tonu o dejanjih mlade generacije? Ali more očitati mladim alpinistom, da so le tropa nezrelih pubertetnikov, katerih uspehi so le nekulturni produkti njihovega športnega pojmovanja alpinistike?*«⁸¹

76 Prav tam, 163.

77 Malešič, France. *Spomin in opomin gora: kronika smrtnih nesreč v slovenskih gorah*. Radovljica: Didakta, 2005, 199.

78 Živel je na Jesenicah. Bil je profesor slovenščine in angleščine ter direktor šole za gluhoneme v Piranu.

79 Blažej, Janko. »Dibonova v Špiku pozimi.« *Planinski vestnik*, 50/45 (1950), 73.

80 Blažej, Janko. »Križa mlade alpinistične generacije.« *Planinski vestnik*, 51/1 (1951), 28.

81 Prav tam, 30.

Ta članek je ostal brez odgovora tako Malovrha kot tudi vodstva PZS. Delno verjetno tudi zato, ker ga je Blažej napisal dovolj argumentirano in spravljivo, da je po eni strani umiril mlajšo generacijo, ki je dobila svojevrstno zadoščenje v njegovi obrambi njenega stališča, po drugi strani pa ni preveč razburil vodstva PZS. Je pa Blažejev članek odprl vrata drugim mladim plezalcem, ki so si zdaj upali bolj konkretno kritizirati miselnost predvojnega generacije. Samo nekaj mesecev pozneje, v sedmi številki *Planinskega vestnika*, je Janez Svovljšak, tajnik GRS Mojstrana, napisal precej konkretniji in ostrejši članek, ki je pritrdil Blažeu ter relativno ostro napadel vodstvo PZS in njegovo usmeritev v množičnost v alpinizmu.⁸²

Na kongresu Mednarodne zveze planinskih organizacij (UIAA, International Climbing and Mountaineering Federation) na Bledu je v tem letu Ivo Lukanc v razpravi opozoril na razkol glede smeri razvoja alpinizma. Sam je bil bolj naklonjen viziji PZS, vendar modernejših vidikov ni apriorno odklanjal.⁸³ Ob koncu leta je Rado Kočevar, eden izmed najvidnejših in uspešnih predstavnikov povojne generacije, ob pregledu petletnega delovanja alpinizma po vojni ob koncu članka zapisal: »Vsi ti uspehi so nam jasen dokaz o doseženi višini. Seveda ne bo ostalo pri tem in bodo nekoč preplezane še veličastnejše smeri.«⁸⁴

S tem je jasno izrazil, da se mlada generacija ne bo uklonila volji stare in da napredka tudi v alpinizmu ni več mogoče zaustaviti. Hkrati je novo generacijo slovenskih plezalcev glede dosežene težavnosti postavil ob bok najboljšim tujim alpinistom.

Tudi predsednik PZS Fedor Košir se vsaj v sklopu člankov, objavljenih v *Planinskem vestniku*, ni več odzval. Njegovo razmišljanje o tej problematiki zasledimo šele leta 1952 v zapisniku 2. redne letne skupščine Planinske zveze Slovenije, kjer pa se je omejil bolj na ideološki

82 Svovljšak, Janez. »Delo v naših alpinističnih odsekih.« *Planinski vestnik*, 51/7 (1951), 257.

83 Lukanc, Ivo. »XII. kongres UIAA na Bledu.« *Planinski vestnik*, 51/8-9 (1951), 289.

84 Kočevar, Rado. »Pet let (1946–1951).« *Planinski vestnik*, 51/10-11 (1951), 333.

pogled na razvoj planinstva in alpinizma kot pa na trenja, do katerih je prišlo v minulih letih.⁸⁵

Do novega mejnika je prišlo leta 1953 na sestanku načelnikov alpinističnih odsekov, kjer so med drugim sprejeli tudi sklep Planinarskega saveza Jugoslavije (PSJ, Planinske zveze Jugoslavije):

*PSJ kaže vedno več zanimanja za alpinizem. Kaže, da so alpinisti s svojim vztrajnim delom dokazali svojo sposobnost in da sedaj PSJ gleda na inozemske odprave s popolnoma drugimi očmi kot doslej. Zato je tudi na zadnji skupščini pristala na to, da se v našem alpinizmu dela na poedinih alpinističnih odsekih. Sklenil je, naj bi se takoj pričelo s pripravami za ekspedicijo na Himalajo.*⁸⁶

S tem sklepom je PSJ podprl smernice, ki jih je zagovarjala mlajša generacija.⁸⁷ Zahteva, da se bodo priprav v Franciji lahko udeležili zgolj tisti, ki lahko opravijo najtežje vzpone v Sloveniji, je prižgala zeleno luč vsem plezalcem, ki so bili prej označeni za ekstremiste, njihove ambicije in videnje razvoja alpinizma pa za popolnoma zgrešene. V tem času so se na stežaj odprla vrata tudi slovenskim alpinistkam, ki so bile do takrat v precej bolj podrejenem položaju.

Urednik *Planinskega vestnika* Tine Orel, ki je še leta 1949 zagovarjal množičnost v alpinizmu, je v zadnji številki leta 1953 napisal članek ob 60-letnici slovenskega planinstva, v katerem je govoril o triumfu naših mladih alpinistov. Ostal je zvest svojim načelom, vendar je obrat v njegovem pogledu na razvoj alpinizma očiten.⁸⁸

Predsednik PZS Fedor Košir je moral popustiti glede vprašanja kakovosti in množičnosti, vendar pa je videti, da o tem ni bil prepričan.⁸⁹

85 »II. redna skupščina Planinske zveze Slovenije v Ljubljani.« *Planinski vestnik*, 52/5 (1952), 230.

86 »Sestanek načelnikov alpinističnih odsekov.« *Planinski vestnik*, 53/9 (1953), 557.

87 Prav tam.

88 Orel, Tine. »Ob 60-letnici slovenskega planinstva – triumf naših mladih alpinistov.« *Planinski vestnik*, 53/12 (1953), 705.

89 Košir, Fedor. »Poročilo na tretji redni skupščini Planinske zveze Slovenije.« *Planinski vestnik*, 54/5 (1954), 239.

Načelnik komisije za alpinizem Tone Bučer je ostal podobnega mnenja, vendar se je v svojem poročilu prav tako uklonil smernicam, ki jih je narekovala PSJ.⁹⁰ Tukaj Bučerjevo videnje pravzaprav zapade v paradoks – po eni strani svari pred ekstremizmom, hkrati pa je bil prav tovrstni »ekstremizem« prvi pogoj, da je plezalec lahko postal član skupine, ki se je pripravljala v visokih Alpah. Premik v miselnosti je viden tudi v rehabilitaciji osebnosti in dela Klementa Juga, ki so ga v minulih letih pogosto označevali kot enega izmed vzornikov »ekstremistov«, katerega ideologija naj bi bila zgrešena.⁹¹

Ob koncu leta 1954 se je še enkrat oglasil Janko Blažej, ki je bil tokrat, razumljivo, neposrednejši, saj je miselnost, ki jo je zagovarjal, postavila smernice za razvoj alpinizma pri nas. V *Planinskem vestniku* je zapisal:

*Oster ideološki spopad med pripadniki ekstremnega plezanja in med njihovi protivniki je izostal. Mogli bi celo reči, da so se poslednji – umaknili in spoznali svojo stvar za izgubljeno, preden se je boj sploh začel. Proti nazorom svojega nasprotnika se lahko borimo in ovračamo njegovo mnenje, dejstev in dejanj ni mogoče zanikati. Plezanje ekstremnih smeri je pri nas nujna posledica našega razvoja v preteklosti in nekaj organskega, kar raste iz našega življenja in iz naših razmer ter je tesno povezano z našo splošno družbeno stvarnostjo in živi ter utripa z njo vred.*⁹²

Leta 1954 je PZS izdala knjigo *V naših stenah*,⁹³ zato je bilo popolnoma običajno, da je uvodnik napisal predsednik PZS, Fedor Košir. Njegov zapis že kaže nove sprejete smernice glede alpinizma:

Povojna skupina slovenskih alpinistov je predstavnik novega rodu, ki je rasel v času naše borbe za svobodo, zato je ta rod tudi ustvarjalec

90 »III. redna skupščina Planinske zveze Slovenije, alpinistično poročilo.« *Planinski vestnik*, 54/6 (1954), 336.

91 Malovrh, »O vprašanju alpinizma«, 3.

92 Blažej, Janko. »Beseda o ekstremizmu.« *Planinski vestnik*, 54/12 (1954), 633

93 Levstek, Igor, Kočevar, Rado, in Mitja Kilar. *V naših stenah. Izbrani plezalni vzponi v slovenskih Alpah*. Ljubljana: Planinska založba Slovenije, 1954.

*novega obdobja v zgodovini naše alpinistike. Ta knjiga je odraz dela in miselnosti naše mlade alpinistične generacije, ki z novimi pogledi in novimi uspehi udarja svojstven pečat svoji dobi.*⁹⁴

Ideološki spopad generacij plezalcev, če ga lahko tako imenujemo, se konča z zapisom Igorja Levstka, enega izmed avtorjev knjige *V naših stenah*. Njegovo pisanje je tudi zadnji prispevek na to temo v *Planinskem vestniku* v tem obdobju: »Je potemtakem upravičen obstoj superekstremizma? Moj odgovor je kljub vsemu – da! Zakaj – ali se je kdaj v zgodovini človeštva izkazalo za pametno postavljati meje in zapornice človekovemu delovanju?«⁹⁵

Slovenski alpinizem je v obdobju od leta 1945 do 1955 doživel spremembe, ki so bile za razvoj te dejavnosti pri nas ključne. Ne glede na to, da je predvojna generacija s predsednikom PZS Fedorjem Koširjem na čelu tej usmeritvi nasprotovala, je ni zavirala do te mere, da bi razvoj alpinizma pri nas zaradi tega utrpel resnejše posledice. Mogoče so ravno s svojim nasprotovanjem in za tiste čase že nazadnjaškim pogledom med mladimi plezalci sprožili neke vrste modo, ki je prinesla spremembe in usmeritev, ta pa je postavila temelje naslednjim generacijam, ki so zrasle iz povojnih.

V teh desetih letih so se med avtorji prvenstvenih smeri in odmevnih vzponov najprej počasi, nato pa vedno pogosteje začela pojavljati imena ženskih plezalk. Nekatera med njimi lahko brez slehernega dvoma uvrstimo med tista, ki so imela na razvoj slovenskega ženskega alpinizma s svojim zgledom in težkimi vzponi izjemen vpliv.

Slika 3: Danica Blažina v Turncu pod Šmarno Goro.⁹⁶

94 Prav tam, 1.

95 Levstek, Igor. »Rumena zajeda v Koglu in še nekaj o današnji alpinistiki.« *Planinski vestnik*, 51/1 (1951), 7.

96 Fotografijo hrani družina Blažina.

IZOBRAŽEVANJE ALPINISTK V SLOVENIJI MED LETOMA 1945 IN 1955

Do 2. svetovne vojne je bilo pri nas organiziranih zelo malo alpinističnih tečajev in le pet alpinističnih šol, v prvih povojnih letih pa so samo med letoma 1946 in 1955 alpinistični odseki organizirali kar 192 alpinističnih zimskih in letnih tečajev.⁹⁷

Leta 1946 je Alpinistični odsek Ljubljana prvi organiziral alpinistični tečaj na Kamniškem sedlu, drugi alpinistični odseki so začeli leto pozneje.⁹⁸ Leta 1947 je na Kamniškem sedlu alpinistični tečaj organizirala tudi Gorska reševalna služba z vodstvom jeseniških plezalcev, na katerem so sodelovali alpinistični odseki Celje, Tržič, Jesenice in Ljubljana.⁹⁹

Na teh alpinističnih tečajih v letu 1947 in na zveznem tečaju za inštruktorje so sodelovale tudi ženske.¹⁰⁰ Tečaja AO Ljubljana Matica leta 1947 sta se udeležili Milena Hartman in Staza Černič,¹⁰¹ tečaja GRS na Kamniškem sedlu leta 1947 prav tako Staza Černič,¹⁰² zveznega tečaja za inštruktorje istega leta pa Aleksa Ivanc.¹⁰³ Žal se je tečaj AO Ljubljana-Matica leta 1947 končal tragično, na Dolgih stenah pod Grintovcem je zdrsnila in se smrtno ponesrečila Milena Hartman.¹⁰⁴

Leta 1949 je bil v Vratih organiziran prvi ženski republiški alpinistični tečaj, ker naj bi bile ženske manj sposobne v tehniki plezanja in so zato preveč zaostajale za povprečno ravniyo pripravnikov.¹⁰⁵ Po kakšnem ključu so bile kandidatke povabljene nanj, ni znano, tega ni

97 Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 61.

98 Prav tam.

99 Prav tam.

100 Čokl, »Ženski alpinistični tečaj«, 6.

101 »Plezalni tečaj Alpskega odseka ljubljanske podružnice PDS (od 22. do 27. julija 1946).« *Planinski vestnik*, 46/2 (1946), 209.

102 Zupan, Franc. »Tečaj gorske reševalne službe FZS na Jermanovih vratih od 18. do 26. V. 1947.« *Planinski vestnik*, 47/6-7-8 (1947), 181.

103 Kostanjšek, Avgust. »Poročilo o zveznem tečaju za alpinske inštruktorje (od 16. do 29. IX. 1947).« *Planinski vestnik*, 47/11-12 (1947), 282.

104 Malešič, *Spomin in opomin gora*, 188.

105 Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 61.

vedela niti udeleženka tečaja Danica Blažina.¹⁰⁶ Nanj na primer ni bila povabljena Staza Črnič, udeleženka dveh predhodnih tečajev (leta 1947 v organizaciji AO Ljubljana-Matica in istega leta kot edina ženska tečaja GRS), zakaj, ne ve niti sama.¹⁰⁷ Mogoče je razlog dejstvo, da je bila Staza Črnič leta 1949 izključena iz Komunistične partije Jugoslavije zaradi podpore Tiborju Škerlaku na Fakulteti za kemijo, ko se je ta znašel v politični nemilosti zaradi proruske miselnosti.¹⁰⁸ Ker je bilo v tistih časih pomembno biti neoporečen s tega vidika, je ta razlog verjeten, s čimer se strinja tudi Staza Črnič.¹⁰⁹ Preseneča tudi dejstvo, da med inštruktorji ne zasledimo Alekse Ivanc, udeleženke zveznega inštruktorskega tečaja leta 1947.¹¹⁰ Ženski tečaj je bil potem organiziran samo še enkrat, leta 1951 na Korošici pod vodstvom Jože Čopa. Takrat

se ga je udeležilo le 15 deklet oziroma žena.¹¹¹ Pozneje so se ženske izobraževale na tečajih, ki so jih organizirali alpinistični odseki, skupaj z moškimi.¹¹²

Slika 4: Danica Blažina s soplezalcji.¹¹³

106 Intervju z Danico Blažina. Intervju je 19. 5. 2018 opravil Jure K. Čokl, ki hrani tudi posnetek pogovora.

107 Intervju s Stazo Črnič. Intervju je 4. 6. 2018 opravil Jure K. Čokl, ki hrani tudi posnetek pogovora.

108 "Na seji politbiroja CK KPS januarja 1949 je o Inforburoju poročal Stane Kavčič, ki je namignil, da bi bilo potrebno preveriti profesorsko celico na univerzi. Že naslednji mesec so bili aretirani docent pravne fakultete dr. Božo Kobe, profesor na filozofski fakulteti Cene Logar (štiri leta na Golem otoku), znanstveni sodelavec ministrstva Janez Logar, docent tehnične fakultete dr. Tibor Škerlak, Tine Logar, pisatelj Cveto Zagorski idr. Vrdlovec, Zdenko. »Jugoslovanski gulag: 60 let od prvega transporta internirancev na Goli otok.« Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042282489> (dostop: december 2019).

109 Intervju s Stazo Črnič.

110 »Ženski alpinistični tečaj«, 213.

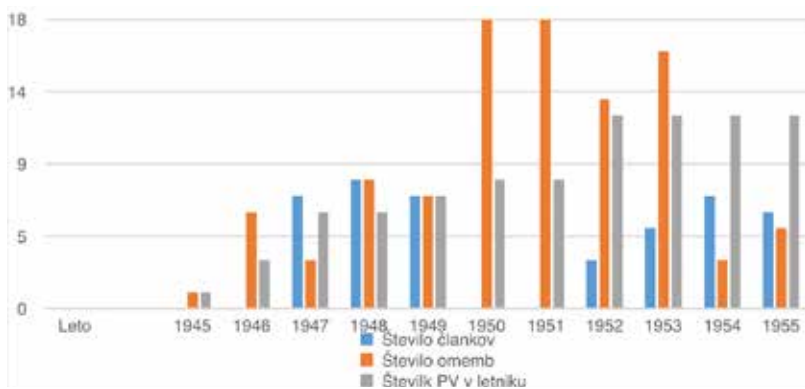
111 Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 61.

112 Čokl, »Ženski alpinistični tečaj«, 6.

113 Fotografijo hrani družina Blažina.

VLOGA ALPINISTK V PLANINSKEM VESTNIKU (1945–1955)

V povojnem času ženske v *Planinskem vestniku* niso objavljale nobenih prispevkov. Prvi prispevek o alpinizmu je leta 1947 napisala Staza Černič. Napisala je doživljajski opis plezanja v Rusi peči z Jožo Čopom.¹¹⁴ V eni številki *Planinskega vestnika* je bil pred tem objavljen kratek zapis iste avtorice o nesreči njene prijateljice Milene Hartman istega leta.¹¹⁵ Leta 1947 je v reviji izšel prvi del Kronike Triglava Mire Marko Debelak,¹¹⁶ ki pa je bila napisana že pred drugo svetovno vojno. Prvi članek, ki ga nista napisali ali Mira Marko Debelak Deržaj ali Staza Černič, se je pojavil šele leta 1949.¹¹⁷ Do naslednjega ženskega prispevka, ki ni prišel izpod peresa Staze Černič ali Mire Marko Debelak, je bilo treba spet čakati vse do leta 1952.¹¹⁸ Urejena statistika objav in omemb žensk v *Planinskem vestniku* med letoma 1945 in 1952 je v grafični podobi precej klavrna (graf 4).

Graf 4: Članki in omembe žensk v Planinskem vestniku med letoma 1945 in 1955.¹¹⁹

Če iz tabele izvzamemo še prispevke Mire Marko Debelak, ki so nastali pred 2. svetovno vojno, je statistika še precej slabša. Mira Marko Debelak je med letoma 1947 in 1949 objavila skupno 14 nadaljevanj

114 Černič, Staza. »Svojevtrstna alpinistika.« *Planinski vestnik*, 47/6–7–8 (1947), 154.

115 Černič, Staza. »Mileni.« *Planinski vestnik*, 47/5 (1947), 112.

116 Debelak, Marko Mira. »Kronika Triglava.« *Planinski vestnik*, 47/6–7–8 (1947), 165.

117 Freljih, Janja. »Zimski alpinistični tečaj.« *Planinski vestnik*, 49/5–6–7 (1949), 172.

118 Budnar – Lipoglavšek, Ana. »Vihar nad Zgornjo Krmo.« *Planinski vestnik*, 52/10 (1952), 435.

119 Povzeto po arhivu *Planinskega vestnika*.

Kronike Triglava. Ko je leta 1949 izšel zadnji del, do leta 1952 ni izšel niti en članek, ki bi ga napisala ženska. Ta statistika je pomembna s sociološkega vidika, saj je bil v tem obdobju v Sloveniji *Planinski vestnik* edina literatura, v kateri je bilo mogoče objaviti podatke o dejavnostih v gorah, vzponov alpinistk v tem obdobju pa ni manjkalo. Tem za pisanje je bilo torej dovolj, člankov pa razen tistih, ki jih je napisala Staza Černič, ni bilo. Položaj glede omemb alpinistk se je spremenil šele po letu 1950. To niti ne preseneča, saj so alpinistke predvsem v letih 1949 in 1950 opravile izjemno število prvenstvenih vzponov in ponovitev prvenstvenih smeri (graf 4). Seznam prvenstvenih vzponov, ki so jih opravile ženske, je sestavljen iz podatkov, ki so bili na voljo v *Planinskem vestniku* med letoma 1945 in 1955, v plezalnih vodnikih v knjižni in spletni obliki, zasebnih zbirkah, biografijah itd.¹²⁰

VLOGA ŽENSK V PLEZALNIH NAVEZAH (1945–1955)

Alpinistke so plezale izključno v mešanih navezah, kjer niso imele vodilne vloge.¹²¹ Naveze so vodili moški soplezalci, med katerimi najdemo največja imena slovenskega povojnega alpinizma: Ciril Debeljak – Cic, Rado Kočevar, Marjan Keršič – Belač, Sandi Blažina, Mitja Kilar idr.

Graf 5: Prvenstveni vzponi alpinistk v Sloveniji med letoma 1945 in 1955.¹²²

120 Seznam literature, uporabljene za izdelavo statistike, hranita avtorja. Navedena je tudi v virih članka.

121 Intervju z Danico Blažina.

122 Povzeto po arhivu *Planinskega vestnika*, plezalnih vodniških, arhivu Planinskega muzeja Majstrana ter seznamu prvenstvenih smeri Komisije za alpinizem v obdobju 1945–1955.

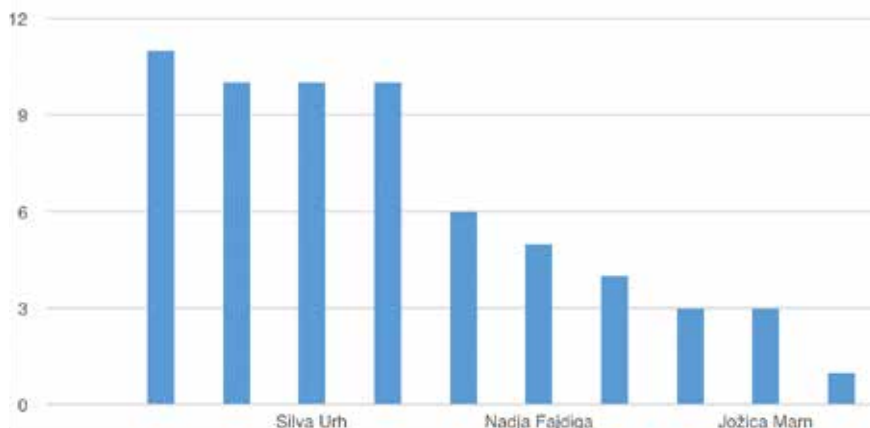
Statistično lahko z vidika preplezanih prvenstvenih smeri v naših gorah izluščimo nekaj imen alpinistk, ki niso veliko zaostajale za najboljšimi moškimi plezalci tega časa (graf 5). Treba pa je vedeti, da so imeli moški plezalci več možnosti za plezanje, saj je bila vloga ženske v tem obdobju vezana na otroke in skrb za gospodinjstvo. Tudi ena naših najboljših povojnih alpinistk, Danica Blažina, je po rojstvu hčerke Neve dala prednost pri plezanju svojemu možu Sandiju Blažini, sama pa je ostala doma in skrbela za otroka.¹²³ Podobno izkušnjo ima tudi Staza Černič, ki je po rojstvu otrok morala skrbeti zanje in zato v gore ni več mogla odhajati tako pogosto, kot si je želela.¹²⁴ Kljub neenakopravnemu položaju z vidika prevzemanja družinskih obveznosti pa so nekatere alpinistke opravile zavidljivo število prvenstvenih vzponov takratnih najvišjih težavnostnih stopenj. To v večini velja za Danico Blažina, Silvo Urh, Tanjo Vinter in Alenko Keršič Svetel.

Prav vse alpinistke, ki so zabeležile večje število prvenstvenih vzponov, so imele stalne soplezalce. To je bila velika prednost, saj so bili najboljši alpinisti tega obdobja tisti, ki so bili sposobni preplezati najtežje smeri. Če plezalka ni imela soplezalca, je bila primorana plezati samostojno, torej solo. Vendar je bilo to zaradi večje nevarnosti (ni bilo varovanja) posledično tehnično manj zahtevno. Primer take plezalke je bila ena naših najboljših povojnih alpinistk, Staza Černič, ki je preplezala zgolj eno prvenstveno smer, vendar je hkrati opravila celo vrsto zahtevnih solo vzponov v tujini. Iz tega primera izhaja, da ne smemo zanemariti možnosti, da je bila s sicer malo prvenstvenimi vzponi katera izmed plezalk prav tako sposobna plezanja višjih težavnostnih stopenj, vendar za to ni imela toliko možnosti kot tiste alpinistke, ki so imele stalne soplezalce.

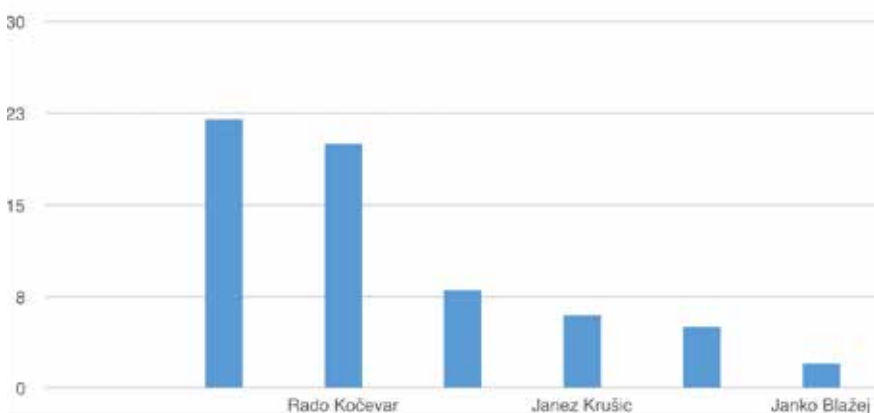
Zanimiva je tudi statistika plezalcev, ki so v tem obdobju opravili največ prvenstvenih vzponov z ženskimi soplezalkami (graf 6).

123 Intervju s Stazo Černič.

124 Prav tam.

Graf 6: Slovenske alpinistke z največ preplezanimi prvenstvenimi smermi v letih 1945–1955.¹²⁵

Graf 7: Slovenski alpinisti z največ preplezanimi smermi v navezi z ženskami v letih 1945–1955.¹²⁶

Nekatere naveze so bile še posebej uspešne: Rado Kočevar in Danica Blažina (Pajer), Ciril Debeljak – Cic in Tanja Vinter, Marjan Keršič – Belač in Alenka Keršič (Svetel).

¹²⁵ Povzeto po arhivu *Planinskega vestnika*, plezalnih vodniških, arhivu Planinskega muzeja Mojstrana ter seznamu prvenstvenih smeri Komisije za alpinizem v obdobju 1945–1955.

¹²⁶ Prav tam.

Ženske planinke, smučarke in alpinistke lahko zasledimo tudi v glavnem odboru PDS¹²⁷ in na športno-smučarskih tekmah ter pri drugih športnih dogodkih, povezanih s planinstvom.¹²⁸

Dosti drugače ni bilo niti v tujini. Če za zgled razvitega alpinizma tistega časa lahko jemljemo Veliko Britanijo, ženske niti tam niso imele enakopravnega položaja. Britanske plezalke so že davnega leta 1907 ustanovile Žensko alpinistično društvo (Ladies' Alpine Club), ker žensk v Alpinistično društvo (Alpine Club) niso sprejemali. Razlog naj bi bile njihove »fizične in moralne pomanjkljivosti na področju alpinizma.«¹²⁹ Najbolj preseneča dejstvo, da se je Žensko alpinistično društvo v Veliki Britaniji priključilo Alpinističnemu društvu šele leta 1975.¹³⁰

Ženskih plezalk kot sebi enakovrednih, razen redkih izjem, kot sta bila na primer Ciril Debeljak – Cic in Rado Kočevar, niso videli niti takratni slovenski mojstri plezanja. Dekleta so v gore ali druge nižje ležeče stene (npr. Paklenica, Makarska) s seboj pogosto jemali zgolj zato, da bi jim kuhala in delala družbo, se spominja Danica Blažina.¹³¹ Spominja se tudi opazke Marjana Keršiča – Belača v letih po ženskem tečaju v Vratih, ko je ob novici, da je bila ponovljena težka smer v Ojstrici, dodal, da »smer že ne more biti preveč težka, če jo je preplezala baba.«¹³² Smer, ki sta jo takrat preplezala Danica Blažina in Rok Preložnik, je Herletova smer v Ojstrici, ki je še danes spoštovanja vreden plezalni dosežek, v kontekstu povojnega časa pa še toliko bolj.

Očitno je tudi, da plezalke povojne generacije niso nikoli (ali pa zgolj izjemoma) smele plezati kot prve v navezi, kar je poleg Danice Blažina

127 »I. redna skupščina Planinskega društva Slovenije«, 56.

128 »Športni podvigi in tekme v naših gorah.« *Planinski vestnik*, 46/1 (1946), 68.

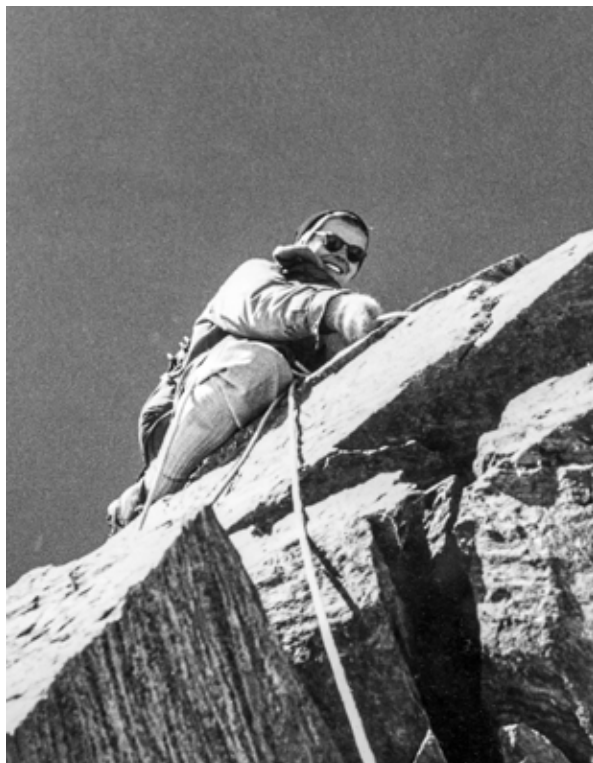
129 Walsh, Megan. »Can't Keep Her Down: A Consolidated History of Women's Climbing Achievements.« Dostopno na: Povezava: <https://www.climbing.com/people/cant-keep-her-down-a-consolidated-history-of-womens-climbing-achievements/> (dostop: december 2019).

130 Wikipedia: Ladies Alpine Club. https://en.wikipedia.org/wiki/Ladies%27_Alpine_Club (dostop: december 2019).

131 Intervju z Danico Blažina.

132 Prav tam.

potrdila tudi Staza Černič.¹³³ Kar je protislovno – pred 2. svetovno vojno, v obdobju »alpinističnega matriarhata« Pavle Jesih in Mire Marko Debelak, sta bili slednji ne samo enakovredni, ampak celo boljši od večine takratnih plezalcev, če kot merilo upoštevamo število preplezanih prvenstvenih smeri, ki sta jih preplezali v vodstvu ali izmenično, in težavnost, ki sta jo bili sposobni preplezati.¹³⁴ Pavla in Mira sta plezali kot prvi v navezi, medtem ko alpinistke povojne generacije tega »privilegija« praviloma niso imele. S tega vidika je bila miselnost članov Turistovskega društva Skala naprednejša od miselnosti SPD, PDS in PZS v obdobju od leta 1945 do leta 1950. S prihodom Barbke Ščetin se je spremenilo tudi to.

Slika 5: Staza Černič v steni (petdeseta leta).¹³⁵

133 Intervju s Stazo Černič.

134 Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 41.

135 Fotografijo hrani Staza Černič.

OBLEKA IN OPREMA ALPINISTK MED LETOMA 1945 IN 1955

Alpinistke v tem obdobju niso mogle računati na ženski postavi prilagojena oblačila in obutev. V prvih letih po vojni je bila Jugoslavija zaprta država, kar je posledično pomenilo dvoje – na eni strani veliko pomanjkanje opreme in oblačil, po drugi strani pa razcvet tihotapljenja tega blaga. Za materialno opremljenost alpinističnih odsekov je v danih okvirih skrbel Odbor za planinstvo pri Fizkulturni zvezi Slovenije. Odbor je leta 1947 alpinističnim odsekom brezplačno razdelil complete obleke, plezalno opremo in relativno skromna sredstva za nakup opreme.¹³⁶

Do opreme za alpinistične odseke so prišli na več načinov. Plezalne vrvi so po »šoferskih zvezah« kupovali pri ameriški vojski v Trstu. Plezalne kline so iz mehkega železa kovali na Jesenicah, v Kamniku in drugje. Anorake in vetrne hlače so izdelovali iz gumiranega platna zapornih zračnih balonov. Polst za plezalnike – profiliranih gumijastih podplatov takrat še ni bilo – so nabavljali v vevški papirnici in jih z avstrijskim lepilom lepili na podplate. Na podplate čevljev so zabijali žeblje vrste Silvretta in Fuchs.¹³⁷ Zaradi zapletenih birokratskih postopkov je velik del opreme ostajal v skladišču planinske organizacije in je bil alpinistom težko dostopen.¹³⁸

Težke dereze, cepine in kladiva so dobili iz vojaških zalog ali pa so jih izdelovali sami. Danica Blažina na primer pripoveduje o kovaču iz Kamnika, pri katerem je naročila cepin. Nanj je morala potem čakati kar nekaj časa, saj je bil prav vsak kot unikat izdelan ročno. Ko si je kupila prve smuči, je bila zaradi tega ves mesec brez zajtrkov in večerij.¹³⁹

Alpinistke so bile oblečene tako kot alpinisti. Takoj po vojni so bili oblečeni podobno kot alpinisti med vojno: za poletno plezanje so uporabljali žametne pumparice, volnene nogavice, flanelasto srajco in suknjič. Zimska oblačila so bila volnena. Vrhnji sloj je predstavljala

136 Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 69.

137 Prav tam, 70.

138 Prav tam.

139 Intervju z Danico Blažina.

vetrovka s kapuco iz gostega impregniranega blaga, v viharnem vremenu so alpinisti uporabljali tudi vetrne hlače iz istega materiala.¹⁴⁰

SEZNAM SLOVENSКИH ALPINISTK IN PLEZALK V OBDOBJU OD LETA 1945 DO LETA 1955¹⁴¹

- Beden, Rezika
- Blažina, Danica
- Copeland, Fanny Susan
- Čatar, Vera
- Černič, Staza
- Escher, Anna
- Fajdiga, Nadja
- Frelih, Janja
- Heim, Erika
- Hribar, Marija
- Ivanc-Olivieri, Aleksa
- Jakše, Maja
- Janša, Marija
- Kekec, Olga
- Kristančič, Ančka
- Lapornik, Albinca
- Lavrih, Vera
- Majcen, Josipina
- Mally, Ida
- Marinko, Majda
- Marn, Jožica
- Medic, Diva
- Modic, Adela
- Poljanšek, Marija
- Purkeljc, Nuška
- Rebek-Prevec, Nevina
- Sakeljšek, Ivanka
- Stare, Vida
- Svetel-Keršič, Alenka
- Ščetinin, Barbka
- Šuligoj, Vera
- Šuštar, Vida
- Šušteršič, Draga
- Urh, Silva
- Vihtelič, Marica
- Vinter, Tanja (Tatjana)
- Zupan, Marija

140 Mikša in Golob, *Zgodovina slovenskega alpinizma*, 70.

141 Seznam vključuje vse alpinistke oziroma plezalk, na katere sva avtorja članka naletela v sklopu raziskave. Na seznam sva jih uvrstila na podlagi virov, ki izpričujejo njihovo plezalno dejavnost – bodisi s prvenstvenimi bodisi z običajnimi vzponi. Na tem mestu morava poudariti, da obstaja možnost, da ne seznamu ni vseh plezalk, ki so bile dejavne v tistem času.

VIRI IN LITRATURA

Časopisni viri

Planinski vestnik

Vojnozgodovinski zbornik

Neobjavljeno gradivo

Blažina, Danica. Dnevnik tečaja v Vratih leta 1949. Dnevnik je del osebnega arhiva družine Blažina, kopijo in prepis hrani avtor članka.

Ustni viri

Intervju z Danico Blažina. Intervju je 19. 5. 2018 opravil Jure K. Čokl, ki hrani tudi posnetek pogovora.

Intervju s Stazo Černič. Intervju je 4. 6. 2018 opravil Jure K. Čokl, ki hrani tudi posnetek pogovora.

Literatura

Batagelj, Borut. »Pavla Jesih.« V: *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*, ur. Alenka Šelih et al, 378. Ljubljana: TUMA, SAZU, 2007.

Čokl, K. Jure. »Ženski alpinistični tečaj v Vratih leta 1949.« *Retrospektive*, 1/2 (2018), 6–25.

Kajzelj, Mirko in Herbert Drofenik. *Naš alpinizem*. Ljubljana: Turistovski klub Skala, 1932.

Levstek, Igor, Kočever, Rado, in Mitja Kilar. *V naših stenah. Izbrani plezalni vzponi v slovenskih Alpah*. Ljubljana: Planinska založba Slovenije, 1954.

Malešič, France. *Spomin in opomin gora: kronika smrtnih nesreč v slovenskih gorah*. Radovljica: Didakta, 2005.

Mikša, Peter in Golob Urban. *Zgodovina slovenskega alpinizma*. Ljubljana: Friko, Mikša in partnerji, 2013.

Mikša, Peter in Kornelija Ajlec. *Slovensko planinstvo*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2015.

Mikša, Peter, Elizabeta Gradnik. *Trden kakor skala: kratka zgodovina Turistovskega kluba Skala*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije, 2017.

Mikša, Peter. »Da je Triglav ostal v slovenskih rokah, je največ moja zasluga.« Jakob Aljaž in njegovo planinsko delovanje v Triglavskem pogorju. *Zgodovinski časopis*, 69/1-2 (2015), 112–123.

Mikša, Peter. »Zadnji vzpon Pavle Jesih.« V: *Družbeni status – zgodbe o uspehih in porazih: zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov*, ur. Ljudmila

Bezljaj Krevel, 80–86. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, Komisija za delo zgodovinskih krožkov, 2015.

Spletni viri

Ekar, Franci. »MALOVRH, Vincenc.« Dostopno na: <http://www.gorenjci.si/osebe/malovrh-vincenc/1508/> (dostop: december 2019).

Franci Ekar, Cene Malovrh. »Spletna zbirka gorenjci.si.« Dosegljivo na: <http://www.gorenjci.si/osebe/malovrh-vincenc/1508/> (dostop: 2018).

Mikša, Peter. »Bučer, Tone.« Dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi019440/#novi-slovenski-biografski-leksikon> (dostop: januar 2020).

Mikša, Peter. »Planinska zveza Slovenije skozi čas.« Dostopno na: <https://zgodovina.pzs.si/> (dostop: december 2019).

Vrdlovec, Zdenko. »Jugoslovanski gulag: 60 let od prvega transporta internirancev na Goli otok.« Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042282489> (dostop: december 2019).

Walsh, Megan. »Can't Keep Her Down: A Consolidated History of Women's Climbing Achievements.« Dostopno na: Povezava: <https://www.climbing.com/people/cant-keep-her-down-a-consolidated-history-of-womens-climbing-achievements/> (dostop: december 2019).

Wikipedia: Ladies Alpine Club. https://en.wikipedia.org/wiki/Ladies%27_Alpine_Club (dostop: december 2019).

Zgodovina.si: Ni ga špika in ni stene, katerih bi naši plezalci ne zmogli! <http://zgodovina.si/ni-ga-spika-in-ni-stene-katerih-bi-nasi-plezalci-ne-zmogli/> (dostop: december 2019).

POVZETEK

Po 2. svetovni vojni se je slovenski alpinizem znašel na razpotju. Organiziran je bil znotraj Komisije za alpinizem v okviru Planinske zveze Slovenije, ki je bila članica Planinske zveze Jugoslavije in podrejena Fizkulturni zvezi Jugoslavije. Položaj in vlogo športa je narekovala politika, ki je smoter športnega napredka videla v pripravljenosti ljudi na obrambo domovine. Komunistična partija Jugoslavije je sledila sovjetskemu zgledu in dajala prednost kolektivizmu pred elitizmom. Večji smisel je videla v množičnosti kot pa v manjšem številu bolj izurjenih plezalcev. Po nekaj letih zatišja je po vojni prišlo do spora med mlajšo generacijo alpinistov z Radom Kočevarjem, Cirilom Debeljakom, Vlastom Kopačem, Mitjo Kilarjem, Urošem Župančičem in Evgenom Vavknom idr. na čelu ter vodstvom Planinske zveze Slovenije s predsednikom Fedorjem Koširjem. Spor je dosegel vrelišče leta 1950 s člankom Ceneta Malovrha v *Planinskem vestniku*, v katerem je ostro napadel domnevno stremuštvu in napačen pristop do gora pri mladi generaciji. Ta je z nič manj ostrim odgovorom najprej Janka Blažaja, nato pa tudi Vlasta Kopača v *Planinskem vestniku* sprožil pravo vojno, ki se je končala šele leta 1954, ko je Planinska zveza Slovenije morala popustiti in dovoliti tisk planinskega vodiča *V naših stenah*, v katerem so bile opisane tudi smeri, ki so se starejši generaciji zdele popolnoma neprimerne za plezanje, saj naj bi bile predvsem pretežke za številnejši obisk. V duhu tega spora, ki je zaznamoval ta čas, so se bile alpinistke skoraj v celoti primorane podrežati miselnosti tega obdobja – ženska naj bi se po vojni osredotočala na rojevanje in vzgojo otrok ter delo v gospodinjstvu, ne pa na šport. Šport so ponekod ženskam odsvetovali, saj naj bi kvarno vplival na njihove reproduktivne funkcije. V Jugoslaviji, kjer so ženske vsaj na papirju imele enake pravice kot moški, tudi v praksi ni bilo dosti drugače. Tiste, ki niso imele stalnih soplezalcev, so imele za plezanje izrazito manj možnosti od moških soplezalcev. Čeprav so se predvsem po zaslugi nekaterih, ki so kljub naštetemu opravile izjemne vzpone, počasi začele vedno bolj uveljavljati. Kljub poskusom, da bi jih ločili od moških in jih za plezanje šolali posebej, so kmalu dokazale, da so jim lahko v marsičem enakovredne. V tem obdobju je ženski alpinizem v Sloveniji naredil ključne korake na poti k enakopravnosti.

RAZVOJ SLOVENSKE GEOGRAFIJE – OBDOBJE PO OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE

DEVELOPMENT OF THE SLOVENIAN GEOGRAPHY – PERIOD AFTER
SLOVENIA'S INDEPENDENCE

UDK: 910.1(497.4)''1991/...''

dr. Drago Kladnik

IZVLEČEK

Geografija ali zemljepis je veda o vsestranski povezanosti, prepletenosti, soodvisnosti naravnih in družbenih pojavov ter procesov na Zemljinem površju, ki kot celota ustvarjajo regionalno strukturo in pokrajinsko podobo. Prispevek podaja zgoščen zgodovinski pregled razvoja slovenske geografije, pri čemer so po značilnih zgodovinskih obdobjih izpostavljeni znanstveno-raziskovalno delo, pedagoška organiziranost, idejna usmerjenost, mednarodna vpetost in publicistika. V tretjem nadaljevanju pregleda o razvoju slovenske geografije predstavljamo najnovejše obdobje, in sicer po osamosvojitvi Slovenije leta 1991, ki sta ga zaznamovali četrta in peta generacija slovenskih geografov. Z razvojem računalništva in digitalne tehnologije se je temeljito spremenil način dela in prednost pred individualnimi prizadevanji je dobilo skupinsko delo. Obdobje po osamosvojitvi Slovenije je zaznamoval izid temeljnih geografskih knjižnih del, ki so jih pripadniki starejših generacij snovali že desetletja prej. Z vključitvijo Slovenije v Evropsko unijo se je močno povečala vloga evropskih, transnacionalnih raziskovalnih projektov. Na koncu prispevka podajamo še zgoščen prikaz razvoja historične geografije, panoge, v kateri se zgodovina in geografija najtesneje prepletata.

Ključne besede: geografija, razvoj vede, geografi, znanstveno-raziskovalno delo, historična geografija, kartografija, Slovenija

ABSTRACT

Geography is the study of overall relationship, interconnection and correlation of natural and social components including processes on the Earth's surface, which build regional structure and landscape image. The paper gives a condensed historical overview of the development of the Slovenian geography. Scientific research activities, pedagogical organisation, prevailing ideology, international collaborations and publicity are chronologically presented following particular historical periods. This third part of the review on the development of Slovenian geography focuses on the newest period after Slovenia's independence, characterised by the fourth and fifth generations of Slovenian geographers. Alongside with the advance of computer science and digital technology, the individualism progressively became overrun by teamwork. The independence of Slovenia aided in the publication of fundamental geographical books, which had been already designed for decades by older generations of geographers. When Slovenia became a part of European Union European transnational research projects gained importance. At the end of this paper, we summarise the development of historical geography, a branch where history and geography interlace the most.

Keywords: geography, development of science, geographers, scientific-research work, historical geography, cartography, Slovenia

UVOD

Geografija ali zemljepis je veda o vsestranski povezanosti, prepletenosti, soodvisnosti naravnih in družbenih pojavov, procesov na Zemljinem površju, ki kot celota ustvarjajo regionalno strukturo, pokrajinsko podobo.¹ Predmet njenih preučevanj je Zemljino površje ali Zemljina površinska sfera (tudi geosfera, pokrajina ali geografsko okolje),² namen pa je preučiti vse pojave in dejavnike, ki v večnem medsebojnem boju, součinkovanju in soodvisnosti hkratno oblikujejo in spreminjajo celovitost Zemljine površinske sfere.³ Manj enotnosti je glede položaja geografije v celotnem sistemu znanosti in o njeni notranji zgradbi.

Geografija je že od vsega začetka ena od znanstvenih ved, ki imajo poleg strogo znanstvenoraziskovalne vloge tudi pomembno nalogo posredovanja znanja širši javnosti, tako v okviru izobraževalnega sistema (pedagoška vloga) kot sicer (informativna vloga).⁴ Pomen teh treh funkcij se je vseskozi spreminjal in s tem tudi družbeni interes za geografijo.⁵

V okviru trilogije člankov podajamo zgoščen zgodovinski pregled slovenske geografije. V prvem članku smo obravnavali njeno predznanstveno obdobje v času do prve svetovne vojne,⁶ v drugem članku je bil poudarek na obdobju med koncem prve svetovne vojne⁷ in osamosvojitvijo Slovenije, v tokratnem (tretjem) delu pa se osredotočamo na obdobje po osamosvojitvi Slovenije, pri čemer so po značilnih zgodovinskih obdobjih razvoja vede izpostavljeni naslednji vidiki: znanstveno–raziskovalno delo, pedagoška organiziranost, idejna usmerjenost, mednarodna vpetost in publicistika, v novejših obdobjih tudi zaposljivost. Starejša zgodovinska obdobja do osamosvojitve Slovenije so v grobem povzeta po členitvah, kot so jih v svojih

razpravah^{8,9,10,11,12,13,14} izoblikovali pripadniki druge in tretje generacije slovenskih geografov. Oprli smo se tudi na nekatere novejšje pregledne, sintezne članke.^{15,16,17,18,19,20}

Delitev na vse predstavljene generacije slovenskih geografov, za katero je značilno krajšanje razpona rojstnih letnic njenih pripadnikov z vsako mlajšo generacijo, ne izhaja iz dejanskih demografskih razmer, ampak je slejkoprej posledica narave dela v posameznem obdobju in s tem povezanih dosežkov tistega časa. To seveda ne pomeni, da se plodno delovanje nekaterih posameznikov ne razteza skozi več obdobji; v takšnih primerih smo jih uvrstili v tisto, v katerega so vtisnili najbolj izrazit pečat.

-
- 8 Bohinec, Valter. »Razvoj geografije v Slovenih.« *Geografski vestnik*, 1/1 (1925), 1–24.
- 9 Kranjec, Silvo. »Geografija.« V: *Slovenska matica 1864–1964*, ur. France Bernik, 195–219. Ljubljana: Slovenska matica, 1964.
- 10 Ilešič, Svetozar. »Slovenska geografija v petdesetih letih slovenskega geografskega društva.« *Geografski vestnik*, 44 (1972), 165–180.
- 11 Vrišer, Igor in Tatjana Šifrer. »Geografska veda v Sloveniji = Geography in Slovenia.« *Geographica lugoslavica*, 1 (1978), 42–58.
- 12 Pak, Mirko. »Nekaj misli o položaju v slovenski geografiji.« *Geografski vestnik*, 53 (1981), 73–83.
- 13 Vrišer, Igor. »Geografske dileme.« *Geografski vestnik*, 79/1 (2007), 77–84.
- 14 Klemenčič, Vladimir. »O Vrišerjevih dilemah in dejanskem stanju slovenske geografije v času delovanja tretje generacije slovenskih geografov.« *Geografski vestnik*, 81/2 (2010), 95–104.
- 15 Gosar, Anton. »Geography in Slovenia.« *Slovene Studies*, 15/1–2 (1993), 197–204.
- 16 Fridl, Jerneja. »Oris razvoja kartografije in geografije.« V: *Geografski atlas Slovenije: država in prostoru in času*, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Aleš Pogačnik, 50–51. Ljubljana: DZS, 1998.
- 17 Perko, Drago in Matija Zorn. »Geography in Slovenia.« V: *Geographical tidbits from Slovenia: special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne*, ur. Matija Zorn, Rok Ciglič in Drago Perko, 9–21. Ljubljana: Association of Slovenian Geographers = Zveza geografov Slovenije, 2012.
- 18 Kladnik, Drago. »Slovenian geography and geographical names.« V: *Geographical tidbits from Slovenia: special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne*, ur. Matija Zorn, Matija, Rok Ciglič in Drago Perko, 237–249. Ljubljana: Association of Slovenian Geographers = Zveza geografov Slovenije, 2012.
- 19 Natek, Milan in Drago Perko. *50 let Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU*. Geografija Slovenije 1. Ljubljana: Založba ZRC, 1999.
- 20 Perko, Drago in Matija Zorn. »Sedemdeset let raziskovanj na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU.« *Geografski vestnik*, 88/2 (2016), 133–162.

Za sodobno slovensko geografijo je značilno, da ima vzpostavljene vse tri poglavitne inštitucionalne oblike: Zvezo geografov Slovenije kot krono društvene organiziranosti, raziskovalne ustanove in univerzitetne oddelke.²¹

MED OSAMOSVOJITVIJO SLOVENIJE IN VKLJUČITVIJO SLOVENIJE V EVROPSKO UNIJO – ČETRТА GENERACIJA SLOVENSКИH GEOGRAFOV

Osamosvojitve Slovenije leta 1991 ni pomenila le novega, ozemeljsko ožjega raziskovalnega okvira za geografske raziskave, ampak je bila predvsem priložnost za podrobnejšo predstavitev naše mlade države tako domači kot mednarodni strokovni in laični javnosti. *Zveza geografov Slovenije*, takrat še Zveza geografskih društev Slovenije, je postala polnopravna članica Mednarodne geografske zveze (*International Geographical Union* – IGU) na njenem 27. kongresu leta 1992 v glavnem mestu Združenih držav Amerike, Washingtonu.

V obdobju načrtnega predstavljanja Slovenije med letoma 1989 in 1994 so slovenski geografi v tujem znanstvenem tisku objavili kar 154 prispevkov iz skoraj vseh tedaj razvitih panog slovenske geografije.²²

Med zgodnejšimi »osamosvojitvenimi« aktivnostmi slovenskih geografov je treba omeniti simpozij o Sloveniji, ki so ga leta 1992 organizirali v nemškem Bayreuthu. Njegov rezultat je zbornik *Slowenien auf dem Weg in die Marktwirtschaft*, v katerem so objavljeni v glavnem prispevki slovenskih geografov.²³

S tem pa načrtno predstavitve Slovenije in slovenske geografije mednarodni javnosti niso ponehale. Tako so bile za 27. kongres *Mednarodne geografske zveze* leta 1992 v Washingtonu ter njen 28. kongres leta 1996 v Haagu, 30. kongres leta 2004 v Glasgowu in 32.

21 Gosar, Anton. »Geography in Slovenia.« *GeoJournal*, 33/4 (1994), 1–2.

22 Dolgan-Petrič, Mojca. *Vloga slovenske geografije v mednarodni promociji Slovenije: bibliografija v tujini objavljenih del slovenskih geografov: 1989–1994*. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, 1994.

23 *Slowenien auf dem Weg in die Marktwirtschaft*, ur. Jörg Maier. Bayreuth: Universität Bayreuth, Lehrstuhl für Wirtschaftsgeographie und Regionalplanung, 1992.

kongres v Kölnu pripravljene kar štiri namenske publikacije (slika 1), v katerih so objavljeni pregledni tematski prispevki vidnih slovenskih geografov.^{24,25,26,27}

Slika 1: Naslovnica ene od štirih predstavitvenih publikacij, namenjenih predstavitvi Slovenije in slovenske geografije mednarodni javnosti.

Osamosvojitveni čas je srečno sovpadel z neslutnim informacijsko-tehnološkim napredkom, katerega simbola sta množična raba osebnih računalnikov in razvoj medmrežja, ki sta dodobra spremenila tudi značaj geografskega znanstvenoraziskovalnega dela. Na eni strani sta

24 *Slovenia, geographic aspects of a new independent European nation*, ur. Mirko Pak in Milan Orožen Adamič. Ljubljana: Association of the Geographical Societies of Slovenia = Zveza geografskih društev Slovenije, 1992.

25 *Slovenia: a gateway to central Europe*, ur. Anton Gosar. Ljubljana: Association of the Geographical Societies of Slovenia, 1996.

26 *Slovenia: a geographical overview*, ur. Milan Orožen Adamič. Ljubljana: Association of the Geographical Societies of Slovenia, Založba ZRC, 2004.

27 *Geographical tidbits from Slovenia: special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne*, ur. Matija Zorn, Rok Ciglič in Drago Perko. Ljubljana: Association of Slovenian Geographers = Zveza geografov Slovenije, 2012.

ga individualizirala, na drugi pa prav potrebe po obvladovanju množice podatkovnih baz in metodoloških novosti (geografski informacijski sistemi, daljinsko zaznavanje, računalniško anketiranje, računalniška kartografija, računalniško prelamljanje publikacij), ki spremljajo razvoj računalniške opreme, pospešeno narekujejo skupinsko in nenazadnje interdisciplinarno delo, možnosti za bolj učinkovito delo pa se skokovito povečujejo. Medmrežje je temeljito spremenilo načine ustvarjanja, izmenjevanja, analiziranja in vrednotenja informacij.

Temu sta sledila izdatnejše programsko in projektno financiranje raziskovalne dejavnosti ter uvedba programa mladih raziskovalcev,^{28,29} kar je sčasoma kadrovsko okrepilo vse obstoječe geografske ustanove, ki z izjemo združitve *Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU* in *Inštituta za geografijo Univerze* leta 2002 ter ustanovitve *Oddelka za geografijo na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem*³⁰ leta 2001 niso doživele večjih organizacijskih pretresov. Čeprav se razmere v zadnjih letih izboljšujejo, ostaja vključenost raziskovalcev z geografskih in sorodnih inštitutov v pedagoško delo na univerzah razmeroma šibka, medtem ko si profesorji in asistenti možnosti za raziskovalno delo zagotavljajo predvsem znotraj matičnih fakultet.

Kadrovski in strokovni razvoj ter potrebe trga dela³¹ so na *Oddelku za geografijo Filozofske fakultete univerze v Ljubljani*, ki še vedno velja za osrednjo slovensko geografsko izobraževalno ustanovo, vodili v temeljito preoblikovanje študijskega programa. Znotraj samostojne študijske smeri se je izoblikovalo pet usmeritev: geografija krasa,

28 Program mladi raziskovalci se je formalno začel že 9. julija 1985.

29 >30: *Več kot 30 let programa Mladi raziskovalci*, ur. József Györkös in Tina Glavič. Ljubljana: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, 2016. Dosegljivo na: https://www.arrs.gov.si/sl/analize/publ/inc/ARRS_MR30_zbornik.pdf (dostop: marec 2018).

30 Fakulteta za humanistične študije v Kopru je postala članica Univerze na Primorskem šele z njeno ustanovitvijo 17. marca 2003.

31 Glede na težavno zaposljivost diplomiranega geografskega kadra in velik delež študentov, ki študija ne dokončajo, se odpira dilema o morebitnem prevelikem številu vpisnih mest za študij geografije.

varstvo geografskega okolja, geografija turizma, politična geografija in prostorsko planiranje.³²

Konec devetdesetih let prejšnjega stoletja je polno zaživel prenovljeni oziroma poenostavljeni študijski program. Opuščena je bila dvopredmetna nepedagoška smer, obenem sta se izenačila A in B predmet, tako da je postal študij geografije dvosmeren: na eni strani je bila samostojna nepedagoška smer, na drugi pa dvopredmetna pedagoška smer. Predvsem pri nepedagoškem študiju je treba omeniti tradicionalno študijsko povezovanje z drugimi strokami, tako naravoslovnimi kot družboslovnimi in humanističnimi, kar se je še okrepilo s preходом na bolonjski študij.³³

V vse te izzive so ali so bili vpeti predstavniki četrte generacije slovenskih geografov, ki so se rojevali po drugi svetovni vojni (redki med njo) in tja nekako do leta 1963, tako da so nekateri že končali poklicno pot in se upokojili, preostali imajo do upokojitve še največ desetletje.

Če smo za obdobje tretje generacije ugotavljali, da so se v času njenega delovanja čezmerno razvnmale v bistvu kontraproduktivne razprave glede ustrezne idejne naravnosti geografskega raziskovanja in poučevanja, lahko v času po osamosvojitvi Slovenije zaznamo popoln preobrat, tako da v geografski periodiki ni nobenega članka, ki bi izpostavljal izključno to tematiko. To seveda ne pomeni, da razmišljanj o tem ni, vendar so skladno s potrebami idejnih opredelitev običajno vpeta v poglavja o teoretskih izhodiščih. Nekaj idejno »nastrojjenih« zapisov^{34,35,36} je prispeval le Dušan Plut (1950–), eden od politično najbolj

32 Resnik Planinc, Tatjana in Simon Kušar. »Devetdeset let Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.« *Dela*, 33 (2010), 139–147.

33 Prav tam, 142.

34 Plut, Dušan. [Razprava]. V: *Kako danes živi duh liberalizma?*, ur. Božidar Flajšman. Ljubljana: Liberalna akademija, 2010, 63.

35 Plut, Dušan. »Demokratični ekološki socializem – realna alternativa: čas za hkratni družbeni in ekološki preobrat.« *Delo*, 30. marec 2013, 10–11.

36 Plut, Dušan. »Ekosocialistična in trajnostna skupnost enakopravnih držav: Evropska unija leta 2030.« *Delo*, 16. november 2013, 12–13.

izpostavljenih slovenskih geografov. O ekosocializmu je v okviru Gibanja za trajnostni razvoj Slovenije izdal celo znanstveno monografijo.³⁷

Slika 2: Slovenska geografska periodika, ki je z izjemo revije *Dela* začela izhajati po osamosvojitvi Slovenije.

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, ki že od leta 1952 izdaja znanstveno revijo *Geografski zbornik/Acta geographica* (od leta 2003 izhaja dvakrat letno pod naslovom *Acta geographica Slovenica*), od leta 1999 izdaja knjižno zbirko *Geografija Slovenije* in od leta 2007 zbirko *Georitem*. Od leta 1992 v sodih letih izdaja knjižno zbirko *GIS*

37 Plut, Dušan. *Ekosoci[a]lizem ali barbarstvo: demokratični ekološki socializem in trajnostni sonaravni razvoj*. Ljubljana: Društvo Gibanje za trajnostni razvoj Slovenije – TRS, 2014.

v Sloveniji, v lihih letih od leta 2010 knjižno zbirko *Regionalni razvoj* in od istega leta vsako tretje leto knjižno zbirko *Naravne nesreče*. Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU od leta 1955 izdaja znanstveno revijo *Acta carsologica/Krasoslovni zbornik* (dvakrat ali trikrat letno izhaja od leta 1997). Oddelek za geografijo na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze od leta 1985 izdaja znanstveno revijo *Dela* (dvakrat letno izhaja od leta 2002) in od leta 2008 knjižno zbirko *GeograFF*. Oddelek za geografijo Filozofske fakultete mariborske univerze od leta 2006 izdaja znanstveno *Revijo za geografijo*, ki izhaja dvakrat letno že od samega začetka. Pomemben založnik slovenske geografske periodike je Zveza geografov Slovenije, ki od leta 1925 izdaja znanstveno revijo *Geografski vestnik* (po nekaj uvodnih dveh ali štirih številkah na leto in nekaj dvojnih številkah od leta 2000 izhaja dvakrat letno) in od leta 1954 strokovno revijo *Geografski obzornik* (od leta 1991 izhaja štirikrat letno). Zavod Republike Slovenije za šolstvo od leta 1991 izdaja strokovno revijo *Geografija v šoli*.³⁸ Od leta 1987 Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje pri Ministrstvu za obrambo izdaja³⁹ revijo *Ujma*,⁴⁰ namenjeno preučevanju naravnih nesreč in varovanju pred njimi v domovini in po svetu. Čeprav je revija po značaju interdisciplinarna, imamo geografi zelo pomemben delež tako pri njenem nastanku, vodenju, uredniškem delu kot tudi pri pisanju člankov. Velika večina revij in knjižnih publikacij je dostopna tudi na medmrežju.

Med založniki geografske literature je tudi leta 1984 ustanovljeno Ljubljansko geografsko društvo (LGD),⁴¹ največje in najbolj dejavno regionalno stanovsko združenje slovenskih geografov.⁴² Društvo tradicionalno prireja strokovne ekskurzije po domovini in v tujino, o katerih že od leta 1997 izdaja tiskane vodnike, ki imajo značaj poljudnoznanstvenih del. O ekskurzijah po Sloveniji jih je doslej izšlo sedem, o ekskurzijah v slovensko zamejstvo štirje, ekskurzijah po evropskih državah trije⁴³ in ekskurzijah v daljne države na drugih celinah osem (slika 3). Poleg ekskurzij, ki so v besedi in sliki predstavljene v vodnikih, LGD organizira kratke in pohodne ekskurzije, geografske večere, potopisna predavanja ter fotodelavnice.

43 Vodnik Irska je

Slika 3: Naslovnica vodnika Ljubljanskega geografskega društva po Kaliforniji.

Glavni dosežki geografov mlajših generacij so bistveno povečano število publiciranih znanstvenih del, dokončanje in natis temeljnih geografskih sinteznih del o Sloveniji, uspešno sledenje svetovnim geografskim razvojnim tokovom ter živahnejše vključevanje v mednarodne geografske kroge in strokovna združenja. V vse to je vpeto toliko posameznikov, da jih glede na razpoložljiv prostor ni mogoče niti navesti, kaj šele podrobneje predstaviti. To velja tudi za raznovrstne dosežke znanstvenoraziskovalnega dela, med katerimi izpostavljamo le najpomembnejše.

Z osamosvojitvijo Slovenije se je povečala potreba po geografskih predstavitvah in prostorskih prikazih nove politične entitete. Srečna okoliščina je bila, da je razvoj računalništva omogočil cenejšo izdelavo knjig, razvoj digitalne kartografije pa tudi hitrejšo in cenejšo izdelavo atlasov. Založbe so komercialno uspešno izkoristile tudi prelom drugega v tretje tisočletje. Slovenska geografija je ponujene tržne priložnosti s pridom izkoristila. Geografi četrte generacije so pripravili vrsto poljudnoznanstvenih del in dokončali vse temeljne projekte, ki so jih zasnovali, z nekaterimi pa tudi že spopadli geografski predhodniki. S hitrim širjenjem elektronskih medijev je založbam začela pojmati sapa, zato se večjih poljudnoznanstvenih projektov čedalje redkeje lotevajo.

Prvo veliko knjižno delo, ki je nastalo pod uredništvom pripadnikov četrte generacije slovenskih geografov, je prenovljeni *Krajevni leksikon Slovenije*⁴⁴ iz leta 1995. Ker je izšel v eni sami knjigi, so opisi posameznih naselij močno zgoščeni in zato krajši; vsi kraji z več kot 1000 prebivalci in tudi mnogi manjši so prikazani na fotografijah. Leto pozneje je izšla še njegova broširana različica.⁴⁵ *Krajevni leksikon Slovenije* je kot prvo geografsko delo sploh izšel tudi v elektronski različici. Za poznavanje zamejstva in slovenskega imenoslovja je nepogrešljiv *Krajevni leksikon*

44 *Krajevni leksikon Slovenije*, ur. Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Drago Kladnik. Ljubljana: DZS, 1995.

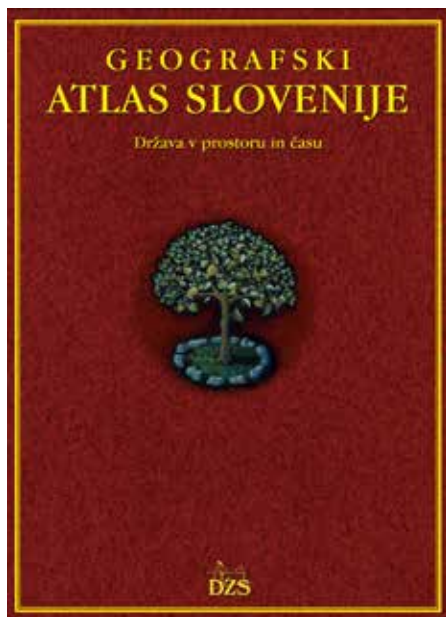
45 *Priročni krajevni leksikon Slovenije*, ur. Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Drago Kladnik. Ljubljana: DZS, 1997.

Slovencev v Italiji (1990), ki je izšel v dveh knjigah. Prvo, o Tržaški pokrajini,⁴⁶ je souredil geograf Milan Bufon (1959–).

⁴⁶ *Krajevni leksikon Slovencev v Italiji. Knjiga 1: Tržaška pokrajina*, ur. Milan Bufon in Aleksej Kalc. Trst: Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Založništvo Tržaškega tiska, 1990.

Slika 4: Naslovnica regionalnogeografske monografije *Slovenija – pokrajine in ljudje*.

Slika 5: Naslovnica našega prvega nacionalnega atlasa z naslovom *Geografski atlas Slovenije*.

Z vidika izhajanja geografskih knjižnih del je bilo najbolj plodno leto 1998, ki je postreglo s kar tremi monumentalnimi deli. Prvo je že v drugem nadaljevanju pregleda omenjena knjiga *Geografija Slovenije*,⁴⁷ nekakšen »labodji spev« pripadnikov tretje generacije, drugo je regionalnogeografska monografija *Slovenija – pokrajine in ljudje* (slika 4),⁴⁸ ki je v letih 1999 in

47 *Geografija Slovenije*, ur. Ivan Gams in Igor Vrišer. Ljubljana: Slovenska matica, 1998.

48 *Slovenija: pokrajine in ljudje*, ur. Drago Perko in Milan Orožen Adamič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.

2001 doživela ponatisa, in tretje *Geografski atlas Slovenije* (slika 5),⁴⁹ ki ga lahko upravičeno označimo za prvi slovenski nacionalni atlas. Leta 1998 je izšlo tudi temeljito predstavitveno delo o naši državi,⁵⁰ ki ima značaj priročnika in poleg geografskih vidikov Slovenije predstavlja še njene zgodovinske, pravne, politične, gospodarske in kulturne značilnosti. Istega leta je izšla tudi znanstvena monografija *Mirnska dolina*,⁵¹ ki je bila zaradi svežega pristopa deležna precejšnjega zanimanja in odobravanja.

Tako regionalnogeografska monografija kot nacionalni atlas

sta nastajala več let in sta plod tesnega sodelovanja številnih geografov z več raziskovalnih in pedagoških ustanov. Atlas sicer ni doživel ponatisa, pač pa je kaj kmalu izšla njegova zgoščena slovenska različica *Nacionalni atlas Slovenije*⁵² in njen angleški prevod *National atlas of Slovenia*.⁵³ Venec temeljnih geografskih del je po dolgotrajnem nastajanju leta 2005 zaokrožil *Geografski terminološki slovar* (slika 6),⁵⁴ pri katerem sta poleg številnih geografov pomemben delež prispevali jezikoslovki, izkušeni terminologinji.

Slika 6: Naslovnica *Geografskega terminološkega slovarja*, ki je po dolgotrajnem nastajanju izšel leta 2005.

49 *Geografski atlas Slovenije: država v prostoru in času*, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Aleš Pogačnik. Ljubljana: DZS, 1998.

50 Natek, Karel in Marjeta Natek. *Slovenija: geografska, zgodovinska, pravna, politična, ekonomska in kulturna podoba Slovenije: priročnik o značilnostih in delovanju države*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.

51 Topole, Maja. *Mirnska dolina*. Zbirka ZRC 21. Ljubljana: Založba ZRC, 1998.

52 *Nacionalni atlas Slovenije*, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Jernej Zupančič. Ljubljana: Rokus, 2001.

53 *National atlas of Slovenia*, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Jernej Zupančič. Ljubljana: Rokus, 2001.

54 *Geografski terminološki slovar*, ur. Kladnik, Drago, Franc Lovrenčak, Milan Orožen Adamič, Marjeta Humar in Borislava Košmrlj-Levačič. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

Geografi so že kmalu po osamosvojitvi Slovenije pripravili priročnik *Države sveta*,^{55,56} ki je v nekaj letih v avtorstvu Karla Natka (1952–) in Marjete Natek (1955–) prerasel v zajetno, zelo razkošno knjižno delo *Države sveta 2000*.⁵⁷ Pozneje je doživelo dva ponatisa, prevedli pa so ga tudi v hrvaščino in srbščino, tako da je v dveh izdajah izšlo še v Zagrebu in Beogradu.

Ena od značilnosti večine tovrstnih del je, da se je pravzaprav težko odločiti, ali gre za temeljna znanstvena ali vrhunska poljudnoznanstvena dela. Skoraj vsa so namreč ovrednotena kot znanstvena, a jih lahko zaradi tematike in odmevnosti v širši javnosti pojmujeemo tudi kot poljudnoznanstvena.⁵⁸

V to knjižno zvrst spadajo tudi številne znanstvene in strokovne monografije Dušana Pluta,^{59,60,61,62,63,64,65,66,67} ki je z njimi in mnogimi članki v dnevnem časopisju ter intervjuji kot družbeno angažirani znanstvenik ogromno prispeval k uveljavitvi geografije na področju varstva okolja in ekologije. Ob Plutu je najbolj prominenten geograf četrte generacije krasoslovec Andrej Kranjc (1943–)⁶⁸ (slika 7), ki je leta 1995 postal izredni

55 Natek, Karel, Drago Perko in Milojka Žalik Huzjan. *Države sveta 1993*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1993.

56 Pred tem sta v letih 1989 in 1991 izšli dve manj dodelani knjigi z enakim naslovom.

57 Natek, Karel in Marjeta Natek. *Države sveta 2000*. Ljubljana. Mladinska knjiga, 1999.

58 Natek, »Stanje«, 197–214.

59 Plut, Dušan, Franc Lovrenčak, Marjan Bat, Darko Radinja in Metka Špes. *Za ekološko svetlejši jutri*. Ljubljana: Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije, 1985.

60 Plut, Dušan. *Slovenija – zelena dežela ali pustinja?* Ljubljana: Krt, 1987.

61 Plut, Dušan. *Belokranjske vode*. Novo mesto: Dolenjski muzej, 1988.

62 Plut, Dušan. *Entropijska zanka*. Radovljica: Didakta, 1991.

63 Plut, Dušan. *Brez izhoda? : svetovni okoljski procesi*. Geografija, 1. Ljubljana: DZS, 1995.

64 Plut, Dušan in Matevž Lenarčič. *Vode v Sloveniji*. Nazarje: Epsi, 1995.

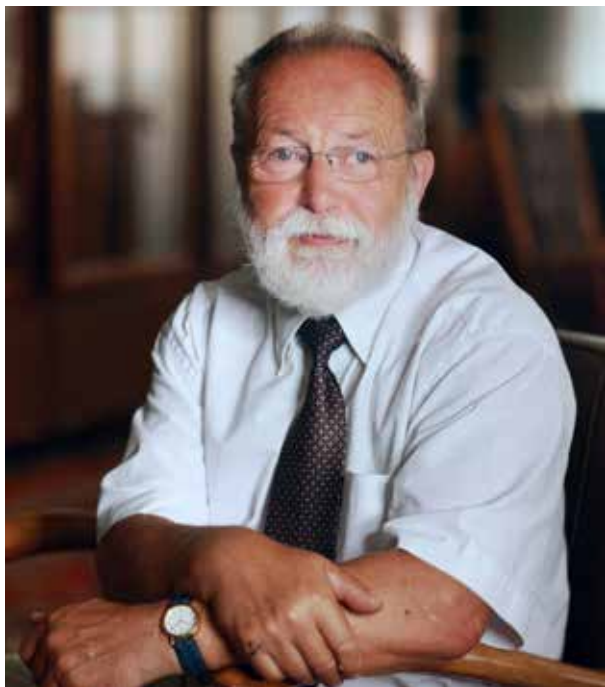
65 Plut, Dušan. *Slovenija na križpotju: Slovenija na okoljskorazvojnem in povezovalnem križpotju Evrope*. Ljubljana: Mihelač, 1997.

66 Plut, Dušan. *Zeleni planet? Prebivalstvo, energija in okolje v 21. stoletju*. Radovljica: Didakta, 2004.

67 Plut, Dušan. *Sonaravni razvoj Slovenije – priložnosti in pasti*. GeograFF, 13. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018.

68 Gabrovšek, Franci. »Akademik prof. dr. Andrej Kranjc, sedemdesetletnik.« *Geografski vestnik*, 85/1 (2013), 102–103.

član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, leta 2001 pa njen redni član; trenutno je med njenimi člani edini geograf. Ob številnih znanstvenih člankih in drugih prispevkih se je tudi Kranjc lotil poljudnoznanstvenih del, bodisi kot pisec⁶⁹ bodisi urednik.^{70,71}

Slika 7: Portret akademika Andreja Kranjca.
Vir: Osebni arhiv.

Naštejmo še preostale vidne predstavnike četrte generacije, med katerimi si jih je doslej ob visokih življenjskih jubilejih in z nekrologi le nekaj »prislužilo« predstavitvene opise v geografski periodiki: geomorfolog in raziskovalec naravnih nesreč Karel Natek, geomorfolog in hidrogeograf Mauro Hrvatin (1962–), krasoslovca Andrej Mihevc (1952–) in Tadej Slabe (1959–), speleolog Jože Žumer (1953–2006), klimatogeograf in geomorfolog Igor Žiberna (1962–), klimatogeograf

69 Kranjc, Andrej. *Dolenjski kraški svet*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1990.

70 *Kras: Slovene Classical Karst*, ur. Andrej Kranjc. Ljubljana: Založba ZRC, 1997.

71 *Kras: pokrajina, življenje, ljudje*, ur. Andrej Kranjc. Ljubljana: Založba ZRC, 1999.

Darko Ogrin (1960–), hidrogeograf Mitja Bricelj (1959–), hidrolog Janez Polajnar (1960–), raziskovalec naravnih nesreč in zemljepisnih imen Milan Orožen Adamič (1946–2018),⁷² družbeni geograf in strokovnjak za geografske informacijske sisteme Marko Krevs (1963–), strokovnjak za daljinsko zaznavanje Branko Pavlin (1959–), demograf in statistik Janez Malačič (1950–), demogeografka Milivoja Šircelj (1943–), raziskovalec slovenskega izseljenstva in politik Rado Genorio (1954–), raziskovalec podeželja in regionalni geograf Marijan Mihael Klemenčič (1947–), raziskovalec podeželja in zemljepisnih imen Drago Kladnik (1955–), raziskovalec naselij Vladimir Drozg (1956–), urbani geograf in regionalni planer Marjan Ravbar (1947–),⁷³ regionalni planer Andrej Černe (1950–),⁷⁴ raziskovalec prometa, ledenikov in rabe tal Matej Gabrovec (1959–), raziskovalec geografije turizma in demogeograf Anton Gosar (1945–), raziskovalec geografije turizma Igor Jurinčič (1961–), regionalni geograf, strokovnjak za geografske informacijske sisteme in zemljepisna imena Drago Perko (1961–), regionalni geograf, didaktik in urednik Jurij Senegačnik (1957–), regionalna geografka Maja Topole (1960–), raziskovalec marginalnosti, geografije prometa in demogeograf Stanko Pelc (1957–), politična geografa in raziskovalca slovenskega zamejstva Milan Bufon in Jernej Zupančič (1963–), raziskovalec manjšinske družbene problematike Slovencev v Italiji, zamejec Pavel Stranj (1946–1994), ekologinja in okoljevarstvenica Metka Špes (1950–), okoljevarstvenica in agrarna geografka Irena Rejec Brancelj (1962–2015),⁷⁵ naravovarstvenik Daniel Rojšek (1956–) ter didaktičarki Karmen Kolnik (1957–) in Maja Umek (1957–).

Geografi četrte generacije so se izkazali tudi pri pripravi turistične literature o Sloveniji, njenih pokrajinah in pomembnih turističnih točkah. Že v osamosvojitvenem letu 1991 je izšel priročnik *Naravne znamenitosti*

72 Komac, Blaž. »Izredni profesor dr. Milan Orožen Adamič – sedemdesetletnik.« *Geografski vestnik*, 88/1 (2016), 155–161.

73 Nared, Janez, David Bole, Nika Razpotnik Visković in Jani Kozina. »Znanstveni svetnik, izredni profesor dr. Marjan Ravbar – sedemdesetletnik.« *Geografski vestnik*, 89/2 (2017), 125–133.

74 Kozina, Jani. »Černe, Andrej«. Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1021720/> (Dostop: februar 2019).

75 Kladnik, Drago in Aleš Smrekar. »V spomin Ireni Rejec Brancelj.« *Geografski vestnik*, 87/2 (2015), 139–140.

Posočja,⁷⁶ nekaj let pozneje pa sta Anton Gosar in njegov starejši kolega Matjaž Jeršič družno prispevala besedilo za doslej najpopolnejši turistični vodnik o naši državi v eni knjigi (slika 8),⁷⁷ ki ga še dvajset let po nastanku po kakovosti ni preseglo nobeno, ne domače ne tuje tovrstno delo. Značilna predstavnika te knjižne zvrsti sta tudi deli *Park Škocjanske jame*⁷⁸ in večjezična uspešnica *Pozdravljena Slovenija*⁷⁹ z angleškim naslovom *Greetings from Slovenia*.⁸⁰ Med poljudnimi deli velja omeniti še dvanajst regionalnih priročnikov za popotnika in poslovnega človeka, ki sestavljajo zbirko *Slovenija total*.⁸¹ Po zamisli in v uredništvu pripadnika tretje generacije Bele Severja⁸² so izhajali med letoma 1993 in 2006.

Slika 8: Naslovnica doslej najboljšega turističnega vodnika o Sloveniji.

77 Gosar, Anton in Matjaž Jeršič. *Slovenija: Turistični vodnik*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.

78 Beltram, Gordana, Andrej Kranjc, Darja Kranjc, Andrej Mihevc, Borut Peric, Rajko Slapnik, Peter Turk, Tomaž Zorman in Suzana Zupanc Hrastar. *Park Škocjanske jame*. Škocjan: Park Škocjanske jame, 2012.

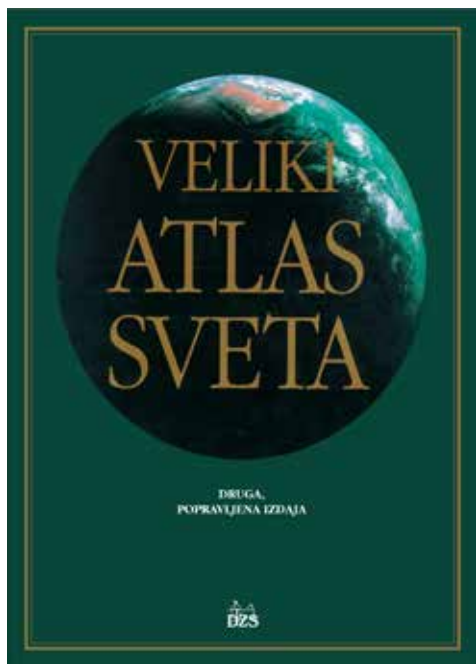
79 Natek, Karel, Drago Perko, Stane Peterlin, Davorin Vuga in Marjan Krušič. *Pozdravljena Slovenija*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991.

80 Natek, Karel, Drago Perko, Stane Peterlin, Davorin Vuga in Marjan Krušič. *Greetings from Slovenia*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000.

81 *Slovenija total: enciklopedični priročniki za popotnika, 12 knjig*, ur. Bela Sever. Murska Sobota in Ljubljana: Pomurska založba in Založba ZRC, 1993–2006.

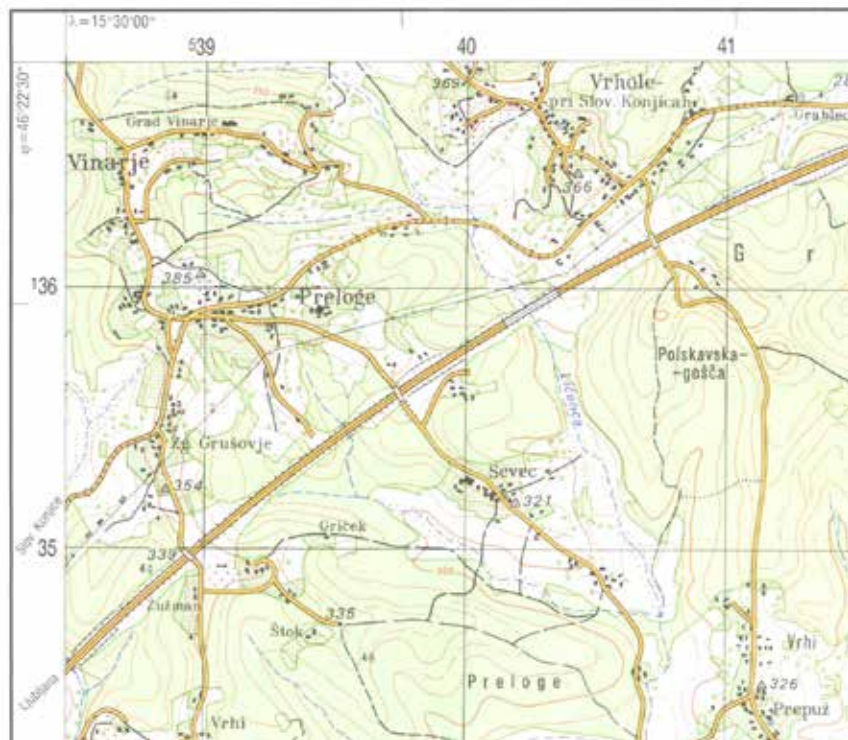
82 Zadnjo knjigo v zbirki *Posavje in Posotelje* sta uredila Drago Kladnik in Bibijana Mihevc.

Še vnaprej je pomemben geografski prispevek na področju atlasne literature. *Velikem atlasu sveta* iz leta 1972 je kot naslednji slovenski atlas sveta za splošno rabo leta 1991 sledil *Atlas sveta*,⁸³ priredba srednjeformatnega Timesovega atlasa, leto za njim pa je izšla uspešnica *Veliki družinski atlas sveta*,⁸⁴ ki je v naslednjih letih kot *Veliki atlas sveta* (slika 9) doživela še dva ponatisa, tako da je skupna naklada presegla število 50.000. Sledila je še vrsta atlasov sveta za splošno in šolsko rabo,⁸⁵ ki pa se jim je zaradi konkurence medmrežja začela zmanjševati naklada, tako da v zadnjem desetletju razen ponatisov in novega šolskega atlasa sveta Mladinske knjige⁸⁶ ni izšlo nobeno novo tovrstno delo.

Slika 9: *Veliki atlas sveta* velja za eno največjih uspešnic atlasne literature na slovenskem trgu.

DRŽAVNA TOPOGRAFSKA KARTA REPUBLIKE SLOVENIJE 1 : 25 000

Slika 10: Izrez iz enega od listov Državne topografske karte v merilu 1 : 25.000.

Velika uspešnica Mladinske knjige in Geodetskega zavoda Slovenije *Atlas Slovenije*⁸⁷ je po treh predosamosvojitvenih natisih doživela še vrsto ponatisov. Zadnji veliki kartografski projekt je bil izdelava *Državne topografske karte merila 1 : 25.000* (DTK 25) (slika 10). Izdelava vseh 198 listov, ki pokrivajo ozemlje naše države, je bila zaključena leta 1999. V letih 2000–2005 je bilo izdelanih in izdanih še 58 listov *Državne topografske karte merila 1 : 50.000* (DTK 50).⁸⁸ Pri pregledu zemljepisnih imen na vseh teh zemljevidih so sodelovali sodelavci Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU.

87 *Atlas Slovenije*, ur. Vili Kos. Ljubljana: Mladinska knjiga, Geodetski zavod SR Slovenije, 1985.

88 Portal Prostor: Topografski podatki in karte.

Z osamosvojitvijo Slovenije so se znatno izboljšale možnosti mednarodnega sodelovanja tudi za člane *Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen*,⁸⁹ ki jo je leta 1986 ustanovila Vlada Republike Slovenije. V njej skupaj z jezikoslovci, kartografi ter pravniki zelo dejavno sodelujejo geografi. Slovenci smo namreč šele po osamosvojitvi začeli samostojno in zavzeto delovati v okviru *Skupine izvedencev Združenih narodov za zemljepisna imena (United Nations Group of Experts on Geographical Names – UNGEGN)*. Sodelujemo v *Regionalni jezikovno-geografski skupini za vzhodni del srednje Evrope in jugovzhodno Evropo (East Central and South-East Europe Division)* in UNGEGN-ovih delovnih skupinah, še posebej prizadevno v leta 2002 ustanovljeni *Delovni skupini za eksonime (Working Group on Exonyms)*.

V obravnavanem obdobju je slovenski potopis doživel razcvet, kar je omogočila globalizacija s posodobitvijo tako prometnega omrežja kot prometnih sredstev, zato so postala popotovanja, tudi eksotična, cenejša in po potrebi hitrejša. Na prelomu v to obdobje je izpod peresa etnologa Zmaga Šmitka (1949–) izšla antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko,⁹⁰ novejši pregled pa je pripravila diplomantka novinarstva na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani Barbara Potočar,⁹¹ ki je leta 2009 umrla v Tanzaniji, potem ko je na samostojnem potovanju po vzhodni Afriki zbolela za tifusom.

Med vsemi avtorji je najbolj ploden pisec ekonomist in politolog Bogomil Ferfila (1951–), ki je v svoji zbirki *Svet na dlani* objavil že več kot 40 knjig. Književnik Evald Flisar (1945–) je potopise izdajal že pred osamosvojitvijo Slovenije⁹² in tik po njej,⁹³ njegov vrstnik, stomatolog in

89 Kladnik, Drago. *Pogledi na podomačevanje tujih zemljepisnih imen*. Georitem 2. Ljubljana: Založba ZRC, 2007, 109–113.

90 Šmitek, Zmago. *Poti do obzorja: antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko*. Ljubljana: Založba Borec, 1988.

91 Potočar, Barbara. »Potopis – Zvone Šeruga in njegove poti.« *Diplomsko delo*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede UL, 2006. Dosegljivo na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Potocar-Barbara.PDF> (dostop: marec 2018).

92 Flisar, Evald. *Tisoč in ena pot*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1980.

93 Flisar, Evald. *Popotnik v kraljestvu senc*. Ljubljana: Ganeš, 1992.

literat Borut Korun (1946–) pa je vse objavil po njej.^{94,95} Pomemben pečat slovenskemu potopisnemu žanru so vtisnili še popotnik in mirovni aktivist Tomo Križnar (1954–),^{96,97,98} novinar, popotnik na motorju in turistični vodnik Zvone Šeruga (1956–)^{99,100,101} ter etnologinja in raziskovalka Afrike Sonja Porle (1960–),^{102,103} semkaj pa lahko uvrstimo tudi knjižna dela pomorščaka Jureta Šterka (1937–2009).^{104,105}

PO VKLJUČITVI SLOVENIJE V EVROPSKO UNIJO – PETA GENERACIJA SLOVENSkih GEOGRAFOV

Novе izzive znanstvenoraziskovalnemu delu, geografsko ni nobena izjema, je prinesla vključitev Slovenije v Evropsko unijo leta 2004. Pojemajoče domače financiranje znanosti nadomeščajo večje možnosti vključevanja v evropske projekte, ki se skladno z raziskovalnimi prioritetami Evropske komisije večinsko financirajo iz proračuna Unije.

Evropski projekti postajajo čedalje bolj aplikativni in so vse manj namenjeni temeljnemu raziskovanju, kar je korenito spremenilo značaj raziskovalnega dela. Na eni strani se je povečala konkurenca, zato je stopnja uspešnosti na razpise prijavljenih projektov razmeroma majhna, na drugi se je povečala prožnost zainteresiranih raziskovalnih ustanov, ki so se prisiljene prilagajati nenehnemu spreminjanju vsebinskih in

94 Korun, Borut. *Kača in jaguar: po sledovih azteških in majevskih božanstev*. Velenje: samozaložba, 1993.

95 Korun, Borut. *V porečju Orinoka*. Velenje: samozaložba, 1998.

96 Križnar, Tomo. *O iskanju ljubezni ali Z biciklom okoli sveta*. Ljubljana: samozaložba, 1989.

97 Križnar, Tomo. *Samotne sledi*. Ljubljana: samozaložba, 1993.

98 Križnar, Tomo. *Nuba, čisti ljudje*. Naklo: samozaložba, 1999.

99 Šeruga, Zvone. *Potovanje k ljudem: z motorjem prek obeh Amerik*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1986.

100 Šeruga, Zvone. *Drugačne zvezde: z motorjem okoli sveta*. Ljubljana: samozaložba, 1990.

101 Šeruga, Zvone. *Popotnik*. Ljubljana: samozaložba, 2012.

102 Porle, Sonja. *Črni angel, varuh moj*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1997.

103 Porle, Sonja. *Barva sladke čokolade*. Ljubljana: Študentska založba, 1998.

104 Šterk, Jure. *V naročju vetra*. Radovljica: Didakta, 1996.

105 Šterk, Jure. *V modri neskončnosti: štirikrat sam z jadrnico čez Atlantik: do Gibraltarja, Kanarski otoki, Senegal, Brazilija, Južna Afrika, Otok sv. Helene, Kapverdski otoki, čez Sredozemlje domov*. Radovljica: Didakta, 2004.

regionalnih prioritet. Spremenil pa se je tudi način dela vpetih raziskovalcev, ki morajo precejšen del svoje dejavnosti preživeti na poti in delavnicah (slika 11), organiziranih v ustanovah vključenih projektnih partnerjev. Ti so lahko iz vseh držav članic Evropske unije ter iz njenih partnerskih držav. Mednarodno aktivnost spodbujajo tudi čedalje gostejša mreža različnih strokovnih združenj v Evropi (slika 12) in drugod po svetu ter čedalje ostrejšje zahteve ob želenem napredovanju na delovnem mestu.

Slika 11: Vodeno sproščanje na delavnici v okviru evropskega projekta AgriGo4Cities.

Foto: Drago Kladnik.

Slika 12: Za sodobno raziskovalno delo je značilna mednarodna vpetost, zato smo Slovenci preučevali tudi terasirano pokrajino v dolini Douro na Portugalskem.

Foto: Drago Kladnik.

Leta 2005 je ljubljanski Oddelek za geografijo začel s prenovo študijskih programov po bolonjskih smernicah. Akreditirani so štirje

študijski programi: *Prvostopenjski univerzitetni študijski program Geografija – enopredmetni*, *Prvostopenjski univerzitetni dvodisciplinarni študijski program Geografija*, *Drugostopenjski magistrski program Geografija* in *Drugostopenjski univerzitetni dvopredmetni pedagoški program Geografija*. Doktorski študij je organiziran v okviru interdisciplinarnega doktorskega študija humanistike in družboslovja, ki ga vodita Filozofska fakulteta ter Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani.¹⁰⁶

Uspešnost reorganizacije študija potrjuje močna obštudijska dejavnost študentov. Organizirani v *Društvo mladih geografov Slovenije* prirejajo raziskovalne tabore, se udeležujejo študentskih strokovnih srečanj v tujini in v Sloveniji gostijo tuje študente. Izdajajo lastno revijo *Geomix* (slika 13), v kateri prevladujejo strokovne vsebine, mnoge s področja priljubljene geografske teme – potovanja – ter prispevki o študiju in obštudijskih dogodkih.

Slika 13: Naslovnica študentske strokovne revije *Geomix*.

V slovenskih osnovnih šolah poučuje geografijo blizu 800 učiteljev, v srednjih šolah pa skoraj 300.¹⁰⁷ Učitelji so organizirani v *Društvu učiteljev geografije Slovenije*, ki je tako kot Društvo mladih geografov Slovenije eden od pomembnih členov *Zveze geografov Slovenije*.

Glavnino geografskih raziskovanj opravijo sodelavci Geografskega inštituta Antona Melika in Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU ter oddelkov za geografijo univerz v Ljubljani, Mariboru in Kopru, kjer je zaposlena večina geografov v raziskovalni sferi. Geografi – raziskovalci pa so zaposleni tudi na drugih raziskovalnih in univerzitetnih ustanovah: Inštitutu za antropološke in prostorske študije ter Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Urbanističnem inštitutu RS, Geološkem zavodu Slovenije, Gozdarskem inštitutu Slovenije, Pedagoški fakulteti, Fakulteti za družbene vede, Ekonomski fakulteti in Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, Fakulteti za turistične študije – Turistiki Univerze na Primorskem, Fakulteti za podiplomski študij Univerze v Novi Gorici, Fakulteti za uporabne družbene študije v Novi Gorici in Visoki šoli za varstvo okolja v Velenju, Zavodu Republike Slovenije za varstvo narave, Javnem zavodu Triglavski narodni park, Javnem zavodu Park Škocjanske jame ter več ministrstvih Republike Slovenije, v še največjem številu na Ministrstvu za okolje in prostor. Med vsemi aktivnimi slovenskimi raziskovalci je delež geografov 1,5 odstoten.¹⁰⁸

S povečanim številom raziskovalcev se je spekter geografskih raziskav dodatno razširil. Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS), zadolžena za razdeljevanje sredstev za znanstvenoraziskovalno delo, od leta 1999 financira štiri raziskovalne programe, ki se jim je leta 2009 pridružil še peti. Na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU trenutno poteka program *Geografija Slovenije*, na Inštitutu za raziskovanje krasa ZRC SAZU program *Raziskovanje krasa*, na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani *Trajnostni razvoj Slovenije*, na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru *Slovenska identiteta in kulturna zavest v jezikovno in etnično stičnih prostorih v preteklosti in sedanosti* ter na Fakulteti za humanistične Univerze na Primorskem *Območja kulturnega stika v integracijskih procesih*.

Strogo geografska, kar pomeni, da so v njiju vključeni skoraj sami geografi, sta le programa na ljubljanskem geografskem inštitutu in ljubljanskem oddelku za geografijo, medtem ko so preostali trije interdisciplinarni. To z vidika geografije na nek način pomeni zajedanje v razpoložljiva sredstva za geografske raziskave, saj so v Mariboru med enajstimi raziskovalci, vključenimi v program, le štirje geografi, v Kopru jih je med petnajstimi pet in na postojnskem inštitutu za raziskovanje krasa med petnajstimi trije, kot geografi pa so opredeljeni še trije geologi ter univerzitetni diplomirani inženir vodarstva in komunalnega inženirstva.

Geografija pa postopoma izgublja tudi na ravni nacionalnih razpisov temeljnih, aplikativnih, ciljnih in podoktorskih projektov. Tako se je na primer v rezultatih Javnega razpisa ARRS za (so)financiranje raziskovalnih projektov za leto 2018 primerilo,¹⁰⁹ da so bili v okviru geografije od enajstih projektov, ki so prišli v drugo fazo ocenjevanja, vsi trije izbrani projekti na vsebinskem robu geografije ali, po skromnem mnenju avtorja prispevka, celo onstran njega. Le enega vodi geograf, a ima projekt še največ skupnega z geodezijo, preostala dva pa vodita fizik in dvojni doktor znanosti s področij prava in menedžmenta nepremičnin ter menedžmenta kakovosti.

Ker projektno financiranje ARRS ni niti dovolj izdatno niti redno, saj se intervali med projektnimi razpisi občasno podaljšujejo, se kljub vse pomembnejši zastopanosti sredstev iz evropskih projektov^{110,111} tudi v geografskih ustanovah pojavljajo krajša ali daljša obdobja finančne podhranjenosti in s tem negotovosti. Na srečo je geografija že dolgo

109 Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije: Rezultati Javnega razpisa ARRS za (so)financiranje raziskovalnih projektov za leto 2018.. Dosegljivo na: <http://www.arrs.gov.si/sl/progproj/rproj/rezultati/18/rezult-rasp-rp-faza-2-17.asp> (dostop: junij 2018).

110 Perko in Zorn, »Sedemdeset«, 145.

111 Tako na primer na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU v zadnjem desetletju sredstva iz evropskih projektov zagotavljajo do polovico letnih finančnih potreb. Marca 2011 se je na inštitutu začel izvajati evropski projekt SY_CULTour – *Synergy of culture and tourism: utilisation of cultural potentials in less favoured rural regions* (Sinergija kulture in turizma: uporaba kulturnih vrednot v manj razvitih ruralnih območjih), prvi evropski projekt v slovenski geografiji, katerega vodilni partner je bila slovenska ustanova; njegov vodja je bil David Bole.

ouveljavljena aplikativna veda,¹¹² geografi pa v svoji prilagodljivosti in iznajdljivosti na projektnem trgu¹¹³ praviloma vselej uspejo pridobiti manjkajoča sredstva. Temu se prilagajajo tudi s strokovnimi srečanji,¹¹⁴ kjer predstavljajo aplikativne potenciale posameznih disciplin.^{115,116} Za fizično geografijo so jih na ljubljanskem Oddelku za geografijo strnili celo v monografski publikaciji.¹¹⁷

Z izpopolnjeno metodologijo vrednotenja bibliografskih kazalnikov uspešnosti raziskovalnega dela so se tako pri posameznikih kot pri projektnih in programskih skupinah močno povečale potrebe po publiciranju znanstvenih in strokovnih spoznanj. Temu se geografske raziskovalne ustanove prilagajajo z ustanavljanjem novih znanstvenih revij, pogostejšim izdajanjem obstoječih in novimi knjižnimi zbirkami (slika 2).

Leta 2007 sta izšli še dve deli, ki jima lahko pripišemo značaj atlasa. *Popisni atlas Slovenije 2002*¹¹⁸ je rezultat sodelovanja med Statističnim uradom Republike Slovenije in Geografskim inštitutom Antona Melika ZRC SAZU, ki je istega leta, ob prvem polletnem predsedovanju Slovenije Evropski uniji, v angleščini pripravil tudi predstavitveno publikacijo o *naši državi Slovenia in focus* (slika 14).¹¹⁹

112 Vrišer, »Aplikacija«, 147–154.

113 Urbanc, Mimi. »(Ne)omejene možnosti geografije na projektnem trgu?!« *Geografski vestnik*, 89/2 (2017), 61–88.

114 Geografija in njene aplikativne možnosti = Prospects of applied geography: znanstveno in strokovno srečanje, ur. Milan Bufon. *Dela*, 18. Ljubljana: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, 2002.

115 Komac, Blaž in Matija Zorn. »Aplikativne možnosti geografije pri preučevanju pobočnih procesov.« *Dela*, 18 (2002), 171–193.

116 Krevs, Marko. »Geoinformatika in aplikativna geografija v Sloveniji.« *Dela*, 18 (2002), 415–425.

117 Ogrin, Darko in Dušan Plut. *Aplikativna fizična geografija Slovenije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009.

118 *Popisni atlas Slovenije 2002*, ur. Danilo Dolenc, Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Drago Perko in Peter Repolusk. Ljubljana: Založba ZRC, 2007.

119 *Slovenia in focus*, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Miha Pavšek, Drago Perko, Peter Repolusk in Mimi Urbanc. Ljubljana: Založba ZRC, 2007.

Slika 14: Naslovnica predstavitvene publikacije naše države z naslovom *Slovenia in Focus*.

Avtorja uspešnice *Države sveta*, Karel in Marjeta Natek, sta leta 2012 prispevala še odmevno delo *Svet v presežnikih*.¹²⁰ Istega leta je izšla tudi monografija *Slovenija in njene pokrajine*,¹²¹ ki jo je samostojno pripravil Jurij Senegačnik. Ob sedemdesetletnici Geografskega inštituta Antona Melika ZRC je izšla slikovno izjemno privlačna monografija o terasiranih pokrajinah po svetu in v Sloveniji, leta 2016 v slovenščini¹²² in leto zatem predelana še v angleščini.¹²³

Za geografijo sta pomembni tudi faksimilirani izdaji Cigaletovega *Atlanta* iz let 1869–1877 (slika 15)¹²⁴ in *Zemljevida Ilirskih provinc iz leta*

120 Natek, Karel in Marjeta Natek. *Svet v presežnikih*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2012.

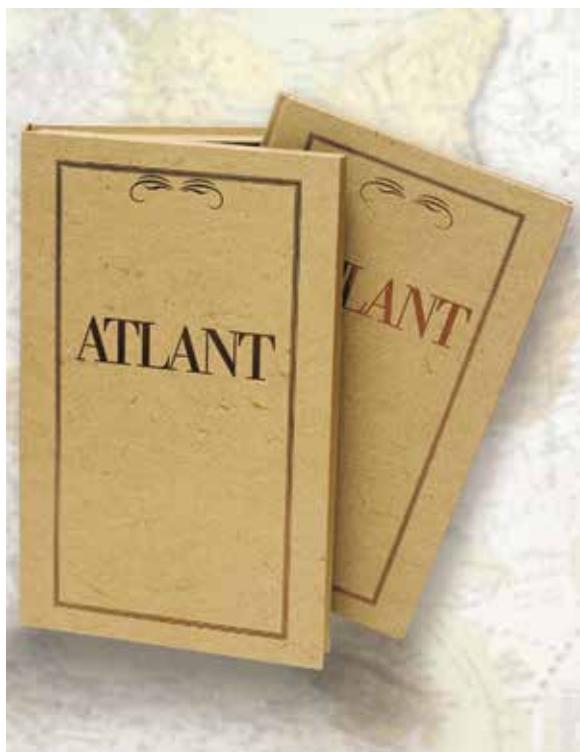
121 Senegačnik, Jurij. *Slovenija in njene pokrajine*. Ljubljana: Modrijan, 2012.

122 *Terasirane pokrajine: ob sedemdesetletnici Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU*, ur. Drago Kladnik, Drago Perko, Rok Ciglič in Matjaž Geršič. Ljubljana: Založba ZRC, 2016.

123 *Terraced landscapes: commemorating seventy years of the Anton Melik Geographical Institute ZRC SAZU*, ur. Drago Kladnik, Drago Perko, Rok Ciglič in Matjaž Geršič. Ljubljana: Založba ZRC, 2017.

124 *Atlant*, faksimilirana izdaja, 18 zemljevidov in znanstvena monografija, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Mimi Urbanc. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

1812,¹²⁵ s katerima so pisci spremnih besedil in uredniki pokazali, da se tudi v slovenski historični geografiji zgodili pomembni pozitivni premiki.

Slika 15: Faksimile *Atlanta* je izšel v razkošni podobi, ki poudarja velik strokovni pomen tega prvega slovenskega atlasa sveta.

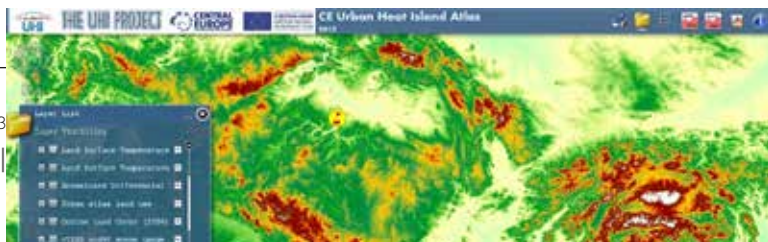
V zadnjem desetletju so v razvoj slovenske geografije odločilno vtisnili pečat predstavniki pete generacije slovenskih geografov, uveljavljajo se že tudi prvi predstavniki šeste generacije. Pripadniki pete generacije, rojeni med letoma 1964 in 1978, so na višku ustvarjalne poti, pripadniki za zdaj najmlajše (šeste) šele na njenem začetku.

Med pripadniki pete generacije so najbolj prodorni raziskovalci geomorfolog, preučevalec naravnih nesreč in historični geograf Matija Zorn (1975–), geomorfolog in preučevalec naravnih nesreč

125 Gašperič, Primož, Milan Orožen Adamič in Janez Šumrada. *Zemljevid Ilirskih provinc iz leta 1812 = Carte des Provinces illyriennes de 1812*. Ljubljana: Založba ZRC, 2012.

Blaž Komac (1974–), geomorfolog in krasoslovec Uroš Stepišnik (1975–), krasoslovka Nataša Viršek Ravbar (1976–), klimatogeograf ter raziskovalec gorskih območij in prometa Matej Ogrin (1975–), hidrogeograf Gregor Kovačič (1976–), pedogeograf in strokovnjak za geografske informacijske sisteme Blaž Repe (1972–), pedogeografka Ana Vovk Korže (1967–), regionalna in agrarna geografka Mimi Urbanc (1967–), demogeograf Damir Josipovič (1971–), agrarni in historični geograf Franci Petek (1971–), raziskovalka gorskih in zavarovanih območij Irena Mrak (1973–), raziskovalca geografije podeželja Boštjan Kerbler (1977–) in Irma Potočnik Slavič (1971–), raziskovalka geografije podeželja in okoljevarstvenica Barbara Lampič (1969–), urbani geograf Dejan Rebernik (1967–), ekonomski geograf in regionalni planer Simon Kušar (1976–), regionalni planer Janez Nared (1975–), raziskovalec geografije prometa Aljaž Plevnik (1969–), okoljevarstvenik Aleš Smrekar (1967–), okoljevarstvenica in regionalna geografka Katja Vintar Mally (1975–), politični geograf in obramboslovec Vladimir Prebilič (1974–), historični geograf Rožle Bratec Mrvar (1975–) in didaktičarka Tatjana Resnik Planinc (1965–). Zaradi njihovih izjemnih dosežkov jim lahko dodamo za zdaj najbolj uveljavljena predstavnika šeste generacije, strokovnjaka za daljinsko zaznavanje Žigo Kokalja (1979–), urbanega geografa Davida Boleta (1979–) ter prezgodaj umrlega geomorfologa in naravovarstvenika Bojana Erhartiča (1979–2013).¹²⁶

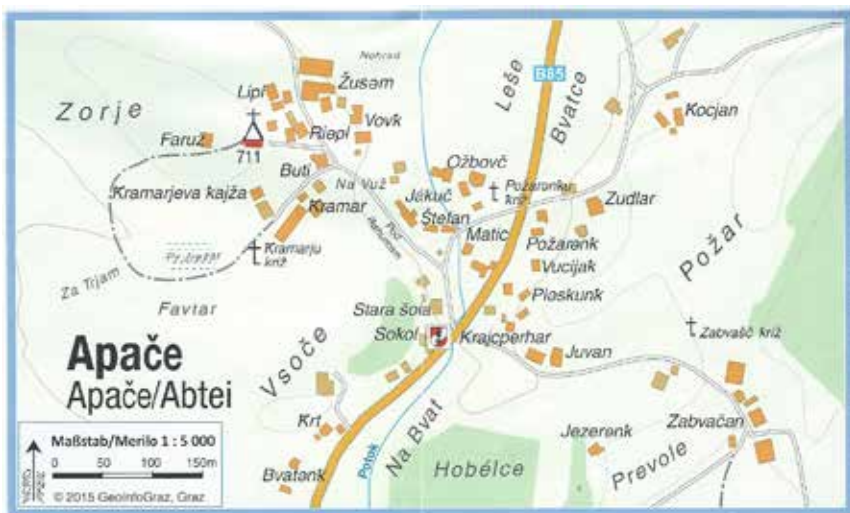
V nasprotju z geografijo je slovenska kartografija doživela bolj dramatične institucionalne spremembe. Geodetski zavod Slovenije je šel leta 2011 v stečaj, Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo ljubljanske Fakultete za gradbeništvo in geodezijo pa se je leta 2000 preoblikoval v *Geodetski inštitut Slovenije*. Kartografija se je povsem digitalizirala, z razvojem sodobne programske opreme pa so se na področju tematske kartografije odprle prej nepredstavljive razsežnosti in možnosti (slika 16), tako da se s to kartografsko vejo ukvarja čedalje več ustanov in posameznikov.

Slika 16: Izsek interaktivnega UHI Atlasa, spletnega pregledovalnika za območje Srednje Evrope. Atlas prikazuje razne dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje in izrazitost mestnega toplotnega otoka.¹²⁷

*Atlas Slovenije*¹²⁸ je po osamosvojitvi naše države doživel še osem ponatisov, nakar se je leta 2012 ob izdatni vsebinski razširitvi prekrstil v *Veliki atlas Slovenije*.¹²⁹ S problemskimi uvodnimi besedili, statističnimi podatki, 47. naravnimi, prebivalstvenimi, gospodarskimi in okoljskimi tematskimi zemljevidi, opisi in načrti 63 večjih slovenskih naselij ter topografskimi zemljevidi celotnega slovenskega ozemlja v enotnem merilu 1 : 50.000 ima očitno ambicijo postati nekakšen drugi slovenski nacionalni atlas.

Na področju zemljepisnih imen se je močno razmahnilo preučevanje mikrotoponimov, kamor uvrščamo ledinska in hišna imena. Njihovo izjemno kulturno vrednost potrjuje umestitev slovenskih ledinskih in hišnih imen na Koroškem leta 2010 na Unescov seznam nesovne kulturne dediščine v sosednji Avstriji.¹³⁰ Nesovna dediščina je opredeljena kot prvina, ki pripomore k ohranjanju kulturne raznolikosti in trajnostnega razvoja v določeni regiji. Čeprav so ledinska imena omejena na določeno ozemeljsko skupnost, znotraj katere se je izoblikoval kolektivni spomin, jih je zaradi njihove dediščinske vrednosti nujno ohranяти tudi v pisni obliki.¹³¹ Zato so na avstrijskem Koroškem ob izdatni pomoči slovenskih jezikoslovcev in geografov iz Republike Slovenije v zadnjem desetletju pripravili več zemljevidov z vpisanimi ledinskimi in ponekod tudi hišnimi imeni (slika 17).

Slika 17: Hišna in ledinska imena na območju kraja Apače/Abtei, kot so prikazana v izseku na hrbtni strani zemljevida *St. Margareten im Rosental/Šmarjeta v Rožu*.¹³²

Na področju z geografijo prepojenega avanturizma ne moremo mimo biologa, pilota ultralahkih letal, alpinista in fotografa Matevža Lenarčiča (1959–), ki je v zakladnico slovenske literature prispeval več izjemnih fotografskih monografij, ki razkrivajo tako nepopisno privlačnost in raznolikost našega planeta Zemlje^{133,134} kot tudi naše domovine Slovenije (slika 18).¹³⁵

Slika 18: Naslovnica Lenarčičeve fotomonografije o Sloveniji.

132 *St. Margareten im Rosental/Šmarjeta v Rožu: Landkarte mit slowenischen Flur- und Hausnamen = Zemljevid s slovenskimi ledinskimi in hišnimi imeni*. Celovec, Gradec: Kulturno društvo Šmarjeta - Apače/Kulturverein St. Margareten-Abtei, Krščanska kulturna zveza/Christlicher Kulturverband, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik/Slowenisches Volkskundeinstitut Urban Jarnik, 2015.

133 Lenarčič, Matevž. *Okrog edinega sveta*. Radovljica: Didakta, 2006.

134 Lenarčič, Matevž. *Preko modrega planeta: z ultralahkim letalom okrog sveta*. Nazarje: DEArt, 2014.

135 Lenarčič, Matevž. *Slovenija izpod neba*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2010.

Slika 19: Naslovnica slovenske izdaje poljudnoznanstvene revije National Geographic.

Zaradi hitro rastočega zanimanja slovenske javnosti za svetovna dogajanja ter čedalje pogostejših in enostavnih popotovanj po svetu je maja 2006 začela tudi v slovenskem jeziku izhajati prestižna multidisciplinarna¹³⁶ poljudnoznanstvena revija *National Geographic* (slika 19),¹³⁷ že nekaj prej (leta 2003) pa mladim »raziskovalcem in pustolovcem« namenjena *National Geographic Junior*.¹³⁸

HISTORIČNA GEOGRAFIJA

136 Pokriva širok spekter znanosti: geografijo, zoologijo, botaniko, ekologijo, zgodovino, arheologijo, etnologijo, sociologijo, antropologijo, geologijo, kemijo, fiziko, astronomijo, sodobno tehnologijo, pa tudi potovanja, razne dogodke in pojave.

137 National Geographic: O reviji National Geographic. <http://www.nationalgeographic.si/index.php?i=7> (dostop: marec 2018).

138 National Geographic Junior. <http://www.nationalgeographic.si/index.php?i=23> (dostop: marec 2018).

Zgodovina in geografija sta bili vse do 19. stoletja tesno povezani in med njima ni bilo ostreje začrtane meje. Šele z razvojem naravoslovja, v našem primeru fizične geografije, sta se vediti začeli postopoma razhajati.¹³⁹ Zgodovinarji historično geografijo prepoznavajo kot mejno vedo med zgodovino in geografijo, ki povzema tako zgodovinske kot geografske pojmovne in metodološke značilnosti, neredko jo pojmujejo kot nekakšno družbeno geografijo preteklih obdobj.¹⁴⁰

Geografska pojmovanja historične geografije so manj enotna. Med prvimi, ki so razlikovali antropogeografijo in historično geografijo (Friedrich Ratzel¹⁴¹ jo sicer omenja, a je ne ločuje od ostale antropogeografije), so bili nemški znanstveniki Josef Wimmer (1838–1915),¹⁴² August Meitzen (1822–1910)¹⁴³ in Robert Gradmann (1865–1950),¹⁴⁴ ki so s teoretičnimi in praktičnimi prispevki opozorili na potrebo po posebnem obravnavanju odnosov med naravo in družbo v preteklosti. Na tej tradiciji temelji tudi razlaga enega najbolj znanih nemških historičnih geografov Helmuta Jägerja (1923–2017),¹⁴⁵ ki cilje te znanstvene vede interpretira takole: »*Historična geografija ima tako kot geografija sedanjosti svoj predmet preučevanja v pokrajini, vendar s to razliko, da so v ospredju njenega zanimanja (nekdanji) pojavi na zemeljskem površju, ki so sestavljali in oblikovali nekdanjo pokrajino.*«¹⁴⁶ Potemtakem historična geografija obravnava zgodovino kulturne pokrajine.

139 Vrišer, Igor. »Historična geografija: cilji, pomen in metode.« *Geografski vestnik*, 57 (1985), 73–81.

140 Vrišer, »Historična«, 75.

141 Ratzel, Friedrich. *Anthropogeographie: t. Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte*. Stuttgart: Verlag von J. Engelhorn, 1882.

142 Wimmer, Josef. *Historische Landschaftskunde*. Innsbruck: Verlag der Wagner'schen Universitäts- und Buchhandlung, 1885.

143 Meitzen, August. *Geschichte, Theorie und Technik der Statistik*. Berlin: W. Hertz, 1886.

144 Gradmann, Robert. »Das mitteleuropäische Landschaftsbild nach seiner geschichtlichen Entwicklung.« *Geographische Zeitschrift*, 7 (1901), 435–447.

145 Jäger, Helmut. *Historische Geographie*. Braunschweig: Georg Westermann Verlag, 1969.

146 Vrišer, »Historična«, 76.

Iz anglosaškega okolja prihaja razlaga Henryja Clifforda Darbyja (1909–1992),¹⁴⁷ ki pravi, da se pojem »historična geografija« uporabljata večplastno: kot zgodovina odkritij, zgodovina geografije, zgodovina spreminjanja političnih meja, vpliv geografskih dejavnikov na zgodovinske dogodke, bolj skrbno upoštevanje preteklosti v geografskih študijah ali kot rekonstrukcija geografskih razmer v preteklosti.

Mimo evropskih predstav o historični geografiji sta se drugačni pojmovanji izoblikovali v Združenih državah Amerike. Prvo, genetsko, pripada »berkeleyjski šoli«, ki jo je vodil Carl Ortwin Sauer (1889–1975). Po njem je dolžnost geografije, da preučuje fizično in kulturno oblikovanost pokrajine ter njuno medsebojno učinkovanje. Odločilnega pomena je kulturna oblikovanost, torej ljudje in njihovo življenjsko okolje, njihovo gospodarjenje, bivanje in podobno, pri čemer je za razumevanje nastanka območij z določenim načinom življenja poleg geografskih nadvse pomembno poznavanje zgodovinskih razmer.¹⁴⁸ Drugo pojmovanje je izoblikoval Andrew Hill Clark (1911–1975), ustanovitelj revije *Journal of Historical Geography*. V historični geografiji je videl časovno preučevanje izbranih prvin, za katere je verjetno, da so v največji meri pripomogle k oblikovanju regionalnega značaja. Po njem historična geografija raziskuje geografske spremembe skozi čas, zato mora obravnavati tako naravnogeografske kot družbenogeografske dejavnike. Clark se torej ne omejuje zgolj na družbeni razvoj, ampak upošteva tudi razvoj in spremembe v naravnem okolju.¹⁴⁹

Drugačna pota v historični geografiji so ubirali v sovjetski geografiji. Tamkajšnja historična geografija je dolgo veljala za zgodovinsko disciplino, ki preučuje konkretno geografijo preteklosti določene dežele ali določenega ozemlja. Zgodovinska je bila tudi metodologija, a je s približevanjem sedanjosti postajala čedalje bolj navezana na geografsko. Tako so fizični geografi, kot na primer Stanislav Vikentjevič Kalesnik (1901–1977), omenjali le fizično historično geografijo, ki naj

147 Darby, Henry Clifford. *An Historical Geography of England before 1800*. Cambridge: The University Press, 1936.

148 Sauer, Carl Ortwin. *Land and Life: A Selection from the Writings of Carl Ortwin Sauer*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1963.

149 Vrišer, »Historična«, 76–77.

bi se ukvarjala s preobrazbo pokrajine v zgodovinskem času, ko v naravnem okolju postajajo čedalje bolj očitni družbeni vplivi. V njihovem pisanju ni bilo nikakršnih razmišljanj o družbeni oziroma, izraženo s sovjetsko terminologijo, »ekonomski historični geografiji«. Ta je bila očitno prepuščena zgodovini, kar je v svojih delih uveljavljal tudi vodilni sovjetski historični geograf Viktor Korneljevič Jacunski (1893–1966).¹⁵⁰

Dela, ki se preteklega razvoja ekonomske geografije nekaterih dežel oziroma odnosa med geografijo in zgodovino lotevajo na geografski način, so se v Sovjetski zvezi pojavila šele v zadnjih desetletjih njenega obstoja. Tako na primer Vladimir Sergejevič Žekulin (1929–1989) postavlja tezo, da je historična geografija, podobno kot geografija sodobnosti, poseben sistem ved, ki je razpet med geografijo in zgodovino. Torišče tovrstnega preučevanja je medsebojno učinkovanje družbe in narave v različnih zgodovinskih obdobjih.¹⁵¹

Vloga zgodovine v geografiji se je torej okrepila z oblikovanjem družbene ali humane geografije v drugi polovici 19. stoletja. Razlaga družbenega delovanja na Zemljinem površju ni mogla mimo razmer v preteklosti oziroma historičnega razvoja. Zanemarjanje ali nepoznavanje naravnih in družbenih razmer v preteklosti bi lahko geografsko razlago močno poenostavilo ali jo celo vodilo do spornih ali napačnih sklepov.¹⁵² Pa vendar naj bi bil po mnenju mnogih »historizem«, razen v nekaterih primerih, nepotreben balast, ki obremenjuje znanstvena dela, študente ter pedagoško in izobraževalno delo. Za geografijo, ki ima pomembne informativne in vzgojne naloge, je takšno stališče seveda nesprejemljivo. Čeprav geografi nismo zagledani v preteklost, menimo, da mora biti vsaka poglobljena razlaga tudi genetična, saj je z zanemarjanjem tega vidika običajno močno osiromašena. To še posebej velja za nacionalne vede, med katere spada tudi geografija.¹⁵³

150 Prav tam, 77.

151 Žekulin, Vladimir Sergejevič. *Istoričeskaja geografija: predmet i metody*. Leningrad: Nauka, Leningradskie otdelenie, 1982.

152 Vrišer, »Historična«, 74.

153 Vrišer, Igor. »Geografija – humanistična veda.« *Geografski vestnik*, 58 (1986), 83–85.

V Sloveniji so temelje historični geografiji s preučevanjem kolonizacije, zemljiške razdelitve, mest, trgov in prebivalstva položili Simon Rutar (1851–1903), Pavle Blaznik (1903–1984), akademiki Anton Melik (1890–1966), Milko Kos (1892–1972) in Fran Zwitter (1905–1988), Franjo Baš (1899–1967), Valter Bohinec (1898–1984) in še nekateri. Med najboljše evropske raziskave te vrste spada delo *Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem* akademika Svetozarja Ilešiča (1907–1985). Čeprav je bila v razvoju slovenske geografije po drugi svetovni vojni historična geografija dolgo obravnavana kot manj pomembna disciplina in zato potisnjena v ozadje,¹⁵⁴ so se ji med pripadniki tretje generacije intenzivno posvečali Borut Belec (1931–), Vladimir Bračič (1919–1996), Božidar Kert (1928–), Vladimir Klemenčič (1926–2013), Jurij Kunaver (1933–), Jakob Medved (1926–1978), Drago Meze (1926–2003), Milan Natek (1933–), Julij Titl (1914–2014), akademik Igor Vrišer (1930–2013), Mavricij Zgonik (1910–2002) in Marjan Žagar (1920–1980).

Pogled v preteklost in iz njega izhajajoče razumevanje sodobnosti sta začela znova pridobivati pomen v zadnjih desetletjih, zato se je povečalo število pripadnikov četrte in pete, pa tudi že šeste generacije slovenskih geografov, ki šele vstopajo na raziskovalno pot. Pri tem so najbolj izpostavljeni Rožle Bratec Mrvar, Jerneja Fridl (1966–), Matej Gabrovec, Primož Gašperič (1976–), Matjaž Geršič (1983–), Drago Kladnik, Miha Kosi (1965–), Blaž Komac, Peter Mikša (1977–), Darko Ogrin, Milan Orožen Adamič, Franci Petek, Primož Pipan (1977–), Maja Topole, Mimi Urbanc, Matija Zorn in Žiga Zwitter (1987–). Nobeden ni izključno historični geograf, nekaj je zgodovinarjev in geodetov, vendar se vsi v svojem raziskovalnem poslanstvu bolj ali manj poglobljeno ukvarjajo tudi s historično geografijo.

Naj bo povsem na koncu poglavja o historični geografiji omenjeno še, da zgodovinske skrivnosti slovenskega krasa še najbolj zavzeto

154 Vrišer, »Historična«, 80.

pomaga odstirati angleški zgodovinar in speleolog Trevor Shaw (1928–).^{155,156}

SKLEP

Slovenska geografija se je v svoji stoletni zgodovini vseskozi soočala z vzponi in padci. Povzamemo lahko, da so slovenski geografi vselej znali ustrezno odgovoriti na izzive, pred katerimi so se znašli. Iz obdobja negotovosti so praviloma izšli močnejši, kar se v zadnjem času med drugim kaže v izboljšanjem medsebojnem sodelovanju, tudi medinstitucionalnem, in čedalje pogostejšem in vse bolj poglobljenem skupinskem delu. Geografske ustanove lahko le tako kljubujejo rastoči tekmovalnosti, spodbujeni s strani sorodnih, bodisi družbenih bodisi prostorskih ved; zaradi agresivnosti nekaterih se namreč postopoma brišejo meje med posameznimi vedami.

To povzroča tudi hude terminološke zagate. Simbol geografskega uporništva oz. neprilagodljivosti, kot si najbrž mislijo nasprotniki, je dolgoletni terminološki »boj« za ohranjanje avtentičnih, starejših geografskih izrazov *pokrajina* in *prst* nasproti mlajšima sopomenkama *krajina* in *tla*, ki so ju agresivnejši pripadniki krajinske arhitekture oziroma pedologije ob pomoči svojih uradnikov, zaposlenih na visokih položajih na ministrstvih, uspešno uveljavili v širši strokovni javnosti in ju nenazadnje vpeljali tudi v zakonodajo. Ni odveč znova poudariti, da je osrednji predmet geografskega preučevanja prav pokrajina, zato se geografi temu izrazu (v angleščini se tako za pokrajino kot krajino uporabljata izraz *landscape*) enostavno ne moremo odreči. Tudi zato je

155 Shaw, Trevor. *Foreign Travellers in the Slovene Karst 1537–1900*. Ljubljana: Založba ZRC, Inštitut za raziskovanje krasa, 2000.

156 Shaw, Trevor in Alenka Čuk. *Slovenski kras in jame v preteklosti*. Ljubljana: Založba ZRC, 2015.

v bran nadaljnje rabe izraza pokrajina v geografski periodiki izšlo več izčrpnih člankov.^{157,158,159,160}

Malce drugače je okrog neusklajenosti rabe izrazov *prst* v (pedo)geografiji¹⁶¹ in *tla* v pedologiji¹⁶² (v angleščini enotno *soil*), saj so tudi pri nas sčasoma vodilno strokovno vlogo prevzeli pedologi in jim bodo pedogeografi najverjetneje le težka parirali. Nerodno pri vsem tem je, da je za poučevanje o tej tematiki tako na osnovnošolski kot srednješolski ravni zadolžena geografija, zato njeni učitelji in profesorji uporabljajo skoraj izključno geografsko terminologijo, nakar se študentje na visokošolski ravni, razen študentov geografije seveda, in pozneje strokovnjaki pri svojem delu srečujejo le z na novo uveljavljenim izrazom.

Terminološki neusklajenosti oziroma zmeda zaenkrat še ni videti za vse vpletene sprejemljivega razpleta. Še posebej težko rešljiv se zdi zaplet okrog rabe sopomenk oziroma blizupomenk pokrajina/krajina. Podobna neskladnost je zaznavna tudi glede neenotnosti rabe sopomenk zemljevid v geografiji in karta v geodeziji, vendar ta za zdaj še ni dosegla »bolečih« razsežnosti.

Seveda nas v prizadevanjih po ohranjanju ugleda in statusa, ki si ju je slovenska geografija trudoma pridobila, čaka še veliko dela. Pri tem je še posebej pomembno odpiranje navzven, v pestro mednarodno geografsko dogajanje, ki se je v zadnjih desetletjih izredno razbohotilo in razvejalo. Zaradi tega je v razmerah sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije čedalje težje izbirati med raznovrstno ponudbo dogodkov in tako rekoč brezmejnimi možnostmi objavljanja raziskovalnih izsledkov, ki vsakodnevno prihajajo z vseh koncev sveta.

157 Ogorelec, Breda. »Za pomensko razmejitev med pokrajino in krajino in proti njej.« *Geografski vestnik*, 59 (1987), 133–139.

158 Lovrenčak, Franc. »O uporabi pojma pokrajina.« *Geografski vestnik*, 68 (1996), 265–266.

159 Gams, Ivan. »Pokrajina, krajina in regija v luči Geografskega terminološkega slovarja.« *Dela*, 28 (2007), 7–13.

160 Černe, Andrej. »O pomenih pokrajine.« *Dela*, 29 (2008), 5–19.

161 Repe, Blaž. »50 odtenkov rjave.« *Geografski obzornik*, 63/2–3 (2015), 14–21.

162 Vrščaj, Borut. »Zakaj rečemo prst, tla, zemlja?« *Geografski obzornik*, 63/2–3 (2015), 4–13.

Vprašamo se lahko tudi, v čem naj bi bila odličnost slovenske geografije? Menimo, da so to kakovostno znanstveno delo, celostni pristop v geografskih preučevanjih in izbira tem, ki so ključnega (življenjskega) pomena za Slovenijo.¹⁶³

Čeprav je slovenska geografija dosegla zavidljivo strokovno raven, se je pravzaprav šele dotaknila tem, ki bistveno opredeljujejo slovensko pokrajino, denimo pestrosti, raznolikosti, stičnosti oziroma povezovalnosti (pokrajinskih enot, narodnosti, političnih enot, kultur), prehodnosti, mejnosti ...¹⁶⁴ Slovenski geografi se čedalje bolj zavedamo »enkratnosti« slovenske pokrajine, kar nam je uspelo predstaviti tako v več znanstvenih člankih^{165,166,167} kot zajetni, sicer nemški strokovni javnosti namenjeni monografiji.¹⁶⁸ Vendar ostaja na tem področju še veliko raziskovalnih možnosti, tako da smo prepričani, da bi Slovenija lahko postala primeren poligon za preučevanje raznovrstnih geografskih procesov in problemov.

Pomemben sestavni del geografskega raziskovanja seveda ostaja tudi odstiranje tančic bogate preteklosti naše vede. Nikakor ne smemo dopustiti, kar se je v preteklosti dogajalo, da bi kakovostna dela naših prednikov utonila v pozabo. Zaradi tega so posebno hvalevredne faksimilirane izdaje pomembnih geografskih dosežkov iz preteklosti in ob tem poglobljeno raziskovanje pomena izstopajočih posameznikov za razvoj geografije, s čimer postopoma spoznavamo, da ima slovenska geografija trdne temelje, ki nas lahko navdajajo z neprikritim ponosom. Pomena preteklosti se v stroki čedalje močneje zavedamo, zato se z njo ukvarja vse več posameznikov. Skupen vsem je radoveden pogled v

163 Klemenčič, M. Marijan. »Za odličnost slovenske geografije.« *Geografski vestnik*, 69 (1997), 7–9.

164 Prav tam, 8.

165 Perko, Drago. »The regionalization of Slovenia = Regionalizacija Slovenije.« *Geografski zbornik*, 38 (1998), 11–57.

166 Perko, Drago. »Slovenija na stiku velikih evropskih pokrajinskih enot.« *Traditiones*, 26 (1998), 31–47.

167 Ciglič, Rok in Drago Perko. »Europe's landscape hotspots = Pokrajinske vroče točke Evrope.« *Acta geographica Slovenica*, 53/1 (2013), 117–139.

168 *Slowenien: Transformationen und kleinräumige Vielfalt*, ur. Volker Albrecht in Vladimir Drozg. Natur–Raum–Gesellschaft, 5. Frankfurt am Main: Institut für Humangeographie, 2008.

pretekla dogajanja tako v pokrajini kot slovenski geografiji, čeprav je njihova primarna raziskovalna usmeritev dokaj raznovrstna.

Slika 20: Geograf Lojze Peterle je bil prvi predsednik slovenske vlade, ki je izpeljala osamosvojitve države, in med drugim kar dvakrat zunanji minister Republike Slovenije.

Vir: Osebni arhiv.

Končajmo naš pregled z ne nepomembno ugotovitvijo, da so slovenski geografi vsestransko uspešni in uporabni. V času, ko se za mnogimi »uspešneži« v naši družbi dviga prah, ali še huje, ko za nekaterimi ostajajo pravcata finančna ali/in družbena

opustošenja, lahko s ponosom sklenemo, da med tovrstnimi »negativci« ni nobenega geografa. Jih je pa precej, ki so neizbrisne sledi zapustili tudi zunaj geografije. Tako so se kot politiki¹⁶⁹ izkazali Vladimir Bračič, Avguštin Lah, Lojze Peterle (slika 20), Dušan Plut, Rado Genorio, Milan Orožen Adamič, Franco Juri, Jože Lenič, Mitja Bricelj, Zoran Kus in Lučka Lorber, kot televizijski napovedovalec in voditelj Borut Mencinger, kot novinarji Rado Bednařnik, Gojmir Brvar, Aleš Stergar in Franci Dovč, kot uspešni športniki smučarska skakalca Franci Petek (slika 21) in Miran Tepeš, plavalec Slavko Brinovec, atlet Borut Ingolič, jadrallec Mirko Bogič ter alpinisti Urban Golob, Irena Mrak in Marija Frantar, kot šahovski vele mojster Vasja Pirc, kot pevc Marijan Petan (član skupine New Swing Quartet) in Tomi Meglič (Siddharta) in nenazadnje kot uspešen poslovnež Marjan Batagelj.

169 Našteti so le tisti, ki so presegli lokalni, občinski okvir.

Slika 21: Doktor geografskih znanosti Franci Petek je leta 1991 postal svetovni prvak v smučarskih skokih.

Vir: Osebni arhiv.

Povsem za konec slovenski geografiji znova vdahnimo mednarodno razsežnost. Zaradi svoje izjemne vpetosti v mednarodni raziskovalni prostor je državno priznanje ambasador Republike Slovenije v znanosti poleg že med tretjo generacijo izpostavljenega Vladimirja Klemenčiča leta 2005 prejel še pripadnik četrte generacije slovenskih geografov Anton Gosar.¹⁷⁰ Doslej so dopisni člani Slovenske akademije znanosti in umetnosti postali trije tuji geografi, prvi leta 1989 Madžar Márton Pécsi (1923–2003), leta 2003 mu je sledil Francoz Jean Nicod (1923–), kot zadnji pa se jima je leta 2017 pridružil Kanadčan Derek Clifford Ford (1935–).¹⁷¹

ZAHVALA

Prispevek je bil pripravljen v okviru raziskovalnega programa Geografija Slovenije (P6-0101), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

¹⁷⁰ Wikipedia: Seznam ambasadorjev Republike Slovenije v znanosti. https://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_ambasadorjev_Republike_Slovenije_v_znanosti (dostop: marec 2018).

¹⁷¹ Člani SAZU. Dosegljivo na: <http://www.sazu.si/clani-sazu> (dostop: marec 2018).

VIRI IN LITERATURA

Atlant, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Mimi Urbanc. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

Atlas Slovenije, ur. Vili Kos. Ljubljana: Mladinska knjiga, Geodetski zavod SR Slovenije, 1985.

Atlas sveta, ur. Karel Natek. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1991.

Atlas sveta za osnovne in srednje šole, ur. Karel Natek in Milivoj Stankovič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2010.

Beltram, Gordana, Andrej Kranjc, Darja Kranjc, Andrej Mihevc, Borut Peric, Rajko Slapnik, Peter Turk, Tomaž Zorman in Suzana Zupanc Hrastar. *Park Škocjanske jame*. Škocjan: Park Škocjanske jame, 2012.

Bohinec, Valter. »Razvoj geografije v Slovencih.« *Geografski vestnik*, 1/1 (1925), 1–24.

Central-European urban heat island atlas, ur. Rok Ciglič in Blaž Komac. Ljubljana: ZRC SAZU, 2015. Dosegljivo na: <http://gismo.zrc-sazu.si/flexviewers/UHIAtlas/> (dostop: marec 2019).

Ciglič, Rok. »Založniška dejavnost Ljubljanskega geografskega društva.« *Geografski obzornik*, 61/3 (2014), 33–36.

Ciglič, Rok in Drago Perko. »Europe's landscape hotspots = Pokrajinske vroče točke Evrope.« *Acta geographica Slovenica*, 53/1 (2013), 117–139.

Černe, Andrej. »O pomenih pokrajine.« *Dela*, 29 (2008), 5–19.

Člani SAZU. Dosegljivo na: <http://www.sazu.si/clani-sazu> (dostop: marec 2018).

Darby, Henry Clifford. *An Historical Geography of England before 1800*. Cambridge: The University Press, 1936.

Dolgan-Petrič, Mojca. *Vloga slovenske geografije v mednarodni promociji Slovenije: bibliografija v tujini objavljenih del slovenskih geografov: 1989–1994*. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, 1994.

Flisar, Evald. *Popotnik v kraljestvu senc*. Ljubljana: Ganeš, 1992.

Flisar, Evald. *Tisoč in ena pot*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1980.

Fridl, Jerneja. »Oris razvoja kartografije in geografije.« V: *Geografski atlas Slovenije: država v prostoru in času*, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Aleš Pogačnik, 50–51. Ljubljana: DZS, 1998.

Gabrovšek, Franci. »Akademik prof. dr. Andrej Kranjc, sedemdesetletnik.« *Geografski vestnik*, 85/1 (2013), 102–103.

Gams, Ivan. »Pokrajina, krajina in regija v luči Geografskega terminološkega slovarja.« *Dela*, 28 (2007), 7–13.

Gašperič, Primož, Milan Orožen Adamič in Janez Šumrada. *Zemljevid Ilirskih provinc iz leta 1812 = Carte des Provinces illyriennes de 1812*. Ljubljana: Založba ZRC, 2012.

Geografija in njene aplikativne možnosti = Prospects of applied geography: znanstveno in strokovno srečanje, ur. Milan Bufon. Dela, 18. Ljubljana: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, 2002.

Geografija Slovenije, ur. Ivan Gams in Igor Vrišer. Ljubljana: Slovenska matica, 1998.

Geografski atlas Slovenije: država v prostoru in času, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Aleš Pogačnik. Ljubljana: DZS, 1998.

Geografski terminološki slovar, ur. Kladnik, Drago, Franc Lovrenčak, Milan Orožen Adamič, Marjeta Humar in Borislava Košmrli-Levačič. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

Geographical tidbits from Slovenia: special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne, ur. Matija Zorn, Rok Ciglič in Drago Perko. Ljubljana: Association of Slovenian Geographers = Zveza geografov Slovenije, 2012.

Geršič, Matjaž. »Slovenska pokrajinska imena kot dejavnik identitete.« Doktorska disertacija, Ljubljana: Filozofska fakulteta UL, 2016.

Gosar, Anton. »Geography in Slovenia.« *GeoJournal*, 33/4 (1994), 1–2.

Gosar, Anton: »Geography in Slovenia.« *Slovene Studies*, 15/1-2 (1993), 197–204.

Gosar, Anton in Matjaž Jeršič. *Slovenija: Turistični vodnik*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1995.

Gradmann, Robert. »Das mitteleuropäische Landschaftsbild nach seiner geschichtlichen Entwicklung.« *Geographische Zeitschrift*, 7 (1901), 435–447.

Ilešič, Svetozar. »Slovenska geografija v petdesetih letih slovenskega geografskega društva.« *Geografski vestnik*, 44 (1972), 165–180.

Jäger, Helmut. *Historische Geographie*. Braunschweig: Georg Westermann Verlag, 1969.

Kladnik, Drago. *Pogledi na podomačevanje tujih zemljepisnih imen*. Georitem 2. Ljubljana: Založba ZRC, 2007.

Kladnik, Drago. »Slovenian geography and geographical names.« V: *Geographical tidbits from Slovenia: special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne*, ur. Matija Zorn, Matija, Rok Ciglič in Drago Perko, 237–249. Ljubljana: Association of Slovenian Geographers = Zveza geografov Slovenije, 2012.

Kladnik, Drago in Aleš Smrekar. »V spomin Ireni Rejec Brancelj.« *Geografski vestnik*, 87/2 (2015), 139–140.

- Klemenčič, M. Marijan. »Za odličnost slovenske geografije.« *Geografski vestnik*, 69 (1997), 7–9.
- Klemenčič, Vladimir. »O Vrišerjevih dilemah in dejanskem stanju slovenske geografije v času delovanja tretje generacije slovenskih geografov.« *Geografski vestnik*, 81/2 (2010), 95–104.
- Komac, Blaž in Matija Zorn. »Aplikativne možnosti geografije pri preučevanju pobočnih procesov.« *Dela*, 18 (2002), 171–193.
- Komac, Blaž. »Izredni profesor dr. Milan Orožen Adamič – sedemdesetletnik.« *Geografski vestnik*, 88/1 (2016), 155–161.
- Korun, Borut. *Kača in jaguar: po sledovih azteških in majevskih božanstev*. Velenje: samozaložba, 1993.
- Korun, Borut. *V porečju Orinoka*. Velenje: samozaložba, 1998.
- Kozina, Jani. »Černe, Andrej«. Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1021720/> (Dostop: februar 2019).
- Krajevni leksikon Slovencev v Italiji. Knjiga 1: Tržaška pokrajina*, ur. Milan Bufon in Aleksej Kalc. Trst: Narodna in študijska knjižnica v Trstu, Založništvo Tržaškega tiska, 1990.
- Krajevni leksikon Slovenije*, ur. Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Drago Kladnik. Ljubljana: DZS, 1995.
- Kranjc, Andrej. *Dolenjski kraški svet*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1990.
- Kranjec, Silvo. »Geografija.« V: *Slovenska matica 1864–1964*, ur. France Bernik, 195–219. Ljubljana: Slovenska matica, 1964.
- Kras: pokrajina, življenje, ljudje*, ur. Andrej Kranjc. Ljubljana: Založba ZRC, 1999.
- Kras: Slovene Classical Karst*, ur. Andrej Kranjc. Ljubljana: Založba ZRC, 1997.
- Krevs, Marko. »Geoinformatika in aplikativna geografija v Sloveniji.« *Dela*, 18 (2002), 415–425.
- Križnar, Tomo. *Nuba, čisti ljudje*. Naklo: samozaložba, 1999.
- Križnar, Tomo. *O iskanju ljubezni ali Z biciklom okoli sveta*. Ljubljana: samozaložba, 1989.
- Križnar, Tomo. *Samotne sledi*. Ljubljana: samozaložba, 1993.
- Lenarčič, Matevž. *Okrog edinega sveta*. Radovljica: Didakta, 2006.
- Lenarčič, Matevž. *Preko modrega planeta: z ultralahkim letalom okrog sveta*. Nazarje: DEAArt, 2014.
- Lenarčič, Matevž. *Slovenija izpod neba*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2010.

Lovrenčak, Franc. »O uporabi pojma pokrajina.« *Geografski vestnik*, 68 (1996), 265–266.

Meitzen, August. *Geschichte, Theorie und Technik der Statistik*. Berlin: W. Hertz, 1886.

Nacionalni atlas Slovenije, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Jernej Zupančič. Ljubljana: Rokus, 2001.

Nared, Janez, David Bole, Nika Razpotnik Visković in Jani Kozina. »Znanstveni svetnik, izredni profesor dr. Marjan Ravbar – sedemdesetletnik.« *Geografski vestnik*, 89/2 (2017), 125–133.

Natek, Karel. »Stanje in prihodnost poljudnoznanstvenega pisanja v slovenski geografiji.« *Dela*, 40 (2013), 197–214.

Natek, Karel in Marjeta Natek. *Države sveta 2000*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999.

Natek, Karel in Marjeta Natek. *Slovenija: geografska, zgodovinska, pravna, politična, ekonomska in kulturna podoba Slovenije: priročnik o značilnostih in delovanju države*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.

Natek, Karel in Marjeta Natek. *Svet v presežnikih*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2012.

Natek, Karel, Drago Perko in Milojka Žalik Huzjan. *Države sveta 1993*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1993.

Natek, Karel, Drago Perko, Stane Peterlin, Davorin Vuga in Marjan Krušič. *Greetings from Slovenia*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000.

Natek, Karel, Drago Perko, Stane Peterlin, Davorin Vuga in Marjan Krušič. *Pozdravljena Slovenija*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991.

Natek, Milan in Drago Perko. *50 let Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU*. Geografija Slovenije 1. Ljubljana: Založba ZRC, 1999.

National atlas of Slovenia, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Jernej Zupančič. Ljubljana: Rokus, 2001.

National Geographic Junior. <http://www.nationalgeographic.si/index.php?i=23> (dostop: marec 2018).

National Geographic: O reviji National Geographic. <http://www.nationalgeographic.si/index.php?i=7> (dostop: marec 2018).

Ogorelec, Breda. »Za pomensko razmejitev med pokrajino in krajino in proti njej.« *Geografski vestnik*, 59 (1987), 133–139.

Ogrin, Darko in Dušan Plut. *Aplikativna fizična geografija Slovenije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009.

Pak, Mirko. »Nekaj misli o položaju v slovenski geografiji.« *Geografski vestnik*, 53 (1981), 73–83.

- Perko, Drago. »Slovenija na stiku velikih evropskih pokrajinskih enot.« *Traditiones*, 26 (1998), 31–47.
- Perko, Drago. »The regionalization of Slovenia = Regionalizacija Slovenije.« *Geografski zbornik*, 38 (1998), 11–57.
- Perko, Drago in Aleš Smrekar. »V spomin Bojanu Erhartiču (1979–2013).« *Geografski vestnik*, 85/2 (2013), 99–101.
- Perko, Drago in Matija Zorn. »Geography in Slovenia.« *V: Geographical tidbits from Slovenia: special issue on the occasion of the 32nd International Geographical Congress in Cologne*, ur. Matija Zorn, Rok Ciglič in Drago Perko, 9–21. Ljubljana: Association of Slovenian Geographers = Zveza geografov Slovenije, 2012.
- Perko, Drago in Matija Zorn. »Sedemdeset let raziskovanj na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU.« *Geografski vestnik*, 88/2 (2016), 133–162.
- Piko-Rustia, Martina. »Slovenska ledinska in hišna imena sprejeta v Unescov seznam nesnovne dediščine v Avstriji.« *Traditiones*, 41/2 (2012), 213–226.
- Plut, Dušan. *Belokranjske vode*. Novo mesto: Dolenjski muzej, 1988.
- Plut, Dušan. *Brez izhoda?: svetovni okoljski procesi*. Geografija, 1. Ljubljana: DZS, 1995.
- Plut, Dušan. »Demokracijski ekološki socializem – realna alternativa: čas za hkratni družbeni in ekološki preobrat.« *Delo*, 30. marec 2013, 10–11.
- Plut, Dušan. »Ekosocialistična in trajnostna skupnost enakopravnih držav: Evropska unija leta 2030.« *Delo*, 16. november 2013, 12–13.
- Plut, Dušan. *Ekosocijalizem ali barbarstvo: demokratični ekološki socializem in trajnostni sonaravni razvoj*. Ljubljana: Društvo Gibanje za trajnostni razvoj Slovenije – TRS, 2014.
- Plut, Dušan. *Entropijska zanka*. Radovljica: Didakta, 1991.
- Plut, Dušan. [Razprava]. *V: Kako danes živi duh liberalizma?*, ur. Božidar Flajšman. Ljubljana: Liberalna akademija, 2010, 63.
- Plut, Dušan. *Slovenija – zelena dežela ali pustinja?* Ljubljana: Krt, 1987.
- Plut, Dušan. *Slovenija na križpotju: Slovenija na okoljskorazvojnem in povezovalnem križpotju Evrope*. Ljubljana: Mihelač, 1997.
- Plut, Dušan. *Sonaravni razvoj Slovenije – priložnosti in pasti*. GeograFF, 13. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018.
- Plut, Dušan. *Zeleni planet? Prebivalstvo, energija in okolje v 21. stoletju*. Radovljica: Didakta, 2004.
- Plut, Dušan in Matevž Lenarčič. *Vode v Sloveniji*. Nazarje: Epsi, 1995.

Plut, Dušan, Franc Lovrenčak, Marjan Bat, Darko Radinja in Metka Špes. *Za ekološko svetlejši jutri*. Ljubljana: Zveza organizacij za tehnično kulturo Slovenije, 1985.

Popisni atlas Slovenije 2002, ur. Danilo Dolenc, Jerneja Fridl Drago Kladnik, Drago Perko in Peter Repolusk. Ljubljana: Založba ZRC, 2007.

Porle, Sonja. *Barva sladke čokolade*. Ljubljana: Študentska založba, 1998.

Porle, Sonja. *Črni angel, varuh moj*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1997.

Potočar, Barbara. »Potopis – Zvone Šeruga in njegove poti.« Diplomsko delo, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede UL, 2006. Dosegljivo na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Potocar-Barbara.PDF> (dostop: marec 2018).

Priročni krajevni leksikon Slovenije, ur. Milan Orožen Adamič, Drago Perko in Drago Kladnik. Ljubljana: DZS, 1997.

Ratzel, Friedrich. *Anthropogeographie: t. Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte*. Stuttgart: Verlag von J. Engelhorn, 1882.

Repe, Blaž. »50 odtenkov rjave.« *Geografski obzornik*, 63/2–3 (2015), 14–21.

Resnik Planinc, Tatjana in Simon Kušar. »Devetdeset let Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.« *Dela*, 33(2010), 139–147.

Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje: Revija Ujma (ISSN 0353-085X). <http://www.sos112.si/slo/page.php?src=sv61.htm> (dostop: junij 2018).

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije: Rezultati Javnega razpisa ARRS za (so)financiranje raziskovalnih projektov za leto 2018. <http://www.rrs.gov.si/sl/progproj/rproj/rezultati/18/rezult-rarp-rp-faza-2-17.asp> (dostop: junij 2018).

Rojšek, Daniel. *Naravne znamenitosti Posočja*. Ljubljana: DZS, 1998.

Sauer, Carl Ortwin. *Land and Life: A Selection from the Writings of Carl Ortwin Sauer*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1963.

Senegačnik, Jurij. *Slovenija in njene pokrajine*. Ljubljana: Modrijan, 2012.

Wikipedia: Seznam ambasadorjev Republike Slovenije v znanosti. https://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_ambasadorjev_Republike_Slovenije_v_znanosti (dostop: marec 2018).

Shaw, Trevor. *Foreign Travellers in the Slovene Karst 1537-1900*. Ljubljana: Založba ZRC, Inštitut za raziskovanje krasa, 2000.

Shaw, Trevor in Alenka Čuk. *Slovenski kras in jame v preteklosti*. Ljubljana: Založba ZRC, 2015.

Slovenia: a gateway to central Europe, ur. Anton Gosar. Ljubljana: Association of the Geographical Societies of Slovenia, 1996.

Slovenia: a geographical overview, ur. Milan Orožen Adamič. Ljubljana: Association of the Geographical Societies of Slovenia, Založba ZRC, 2004.

Slovenia, geographic aspects of a new independent European nation, ur. Mirko Pak in Milan Orožen Adamič. Ljubljana: Association of the Geographical Societies of Slovenia = Zveza geografskih društev Slovenije, 1992.

Slovenia in focus, ur. Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Miha Pavšek, Drago Perko, Peter Repolusk in Mimi Urbanc. Ljubljana: Založba ZRC, 2007.

Slovenija: pokrajine in ljudje, ur. Drago Perko in Milan Orožen Adamič. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.

Slovenija total: enciklopedični priročniki za popotnika, 12 knjig, ur. Bela Sever. Murska Sobota in Ljubljana: Pomurska založba in Založba ZRC, 1993–2006.

Slowenien: Transformationen und kleinräumige Vielfalt, ur. Volker Albrecht in Vladimir Drozg. Natur-Raum-Gesellschaft, 5. Frankfurt am Main: Institut für Humangeographie, 2008.

Slowenien auf dem Weg in die Marktwirtschaft, ur. Jörg Maier. Bayreuth: Universität Bayreuth, Lehrstuhl für Wirtschaftsgeographie und Regionalplanung, 1992.

St. Margareten im Rosental/Šmarjeta v Rožu: Landkarte mit slowenischen Flur- und Hausnamen = Zemljevid s slovenskimi ledinskimi in hišnimi imeni. Celovec, Gradec: Kulturno društvo Šmarjeta – Apače/Kulturverein St. Margareten-Abtei, Krščanska kulturna zveza/Christlicher Kulturverband, Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik/Slovenisches Volkskundeinstitut Urban Jarnik, 2015.

Šeruga, Zvone. *Potovanje k ljudem: z motorjem prek obeh Amerik*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1986.

Šeruga, Zvone. *Drugačne zvezde: z motorjem okoli sveta*. Ljubljana: samozaložba, 1990.

Šeruga, Zvone. *Popotnik*. Ljubljana: samozaložba, 2012.

Šmitek, Zmago. *Poti do obzorja: antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko*. Ljubljana: Založba Borec, 1988.

Šterk, Jure. *V naročju vetra*. Radovljica: Didakta, 1996.

Šterk Jure. *V modri neskončnosti: štirikrat sam z jadrnico čez Atlantik: do Gibraltarja, Kanarski otoki, Senegal, Brazilija, Južna Afrika, Otok sv. Helene, Kapverdski otoki, čez Sredozemlje domov*. Radovljica: Didakta, 2004.

Terasirane pokrajine: ob sedemdesetletnici Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, ur. Drago Kladnik, Drago Perko, Rok Ciglič in Matjaž Geršič. Ljubljana: Založba ZRC, 2016.

Terraced landscapes: commemorating seventy years of the Anton Melik Geographical Institute ZRC SAZU, ur. Drago Kladnik, Drago Perko, Rok Ciglič in Matjaž Geršič. Ljubljana: Založba ZRC, 2017.

Portal Prostor: Topografski podatki in karte. <http://www.e-prostor.gov.si/zbirke-prostorskih-podatkov/topografski-in-kartografski-podatki/topografski-podatki-in-karte/> (marec 2018).

Topole, Maja. *Mirnska dolina*. Zbirka ZRC 21. Ljubljana: Založba ZRC, 1998.

Urbanc, Mimi. »(Ne)omejene možnosti geografije na projektnem trgu?!« *Geografski vestnik*, 89/2 (2017), 61–88.

Veliki atlas Slovenije, ur. Vlasta Mlakar. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2012.

Veliki družinski atlas sveta, ur. Milan Orožen Adamič, Drago Kladnik in Janko Moder. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.

Vrišer, Igor. »Aplikacija geografije za družbene potrebe.« *Geografski vestnik*, 62 (1990), 147–154.

Vrišer, Igor. »Geografija – humanistična veda.« *Geografski vestnik*, 58 (1986), 83–85.

Vrišer, Igor. »Geografske dileme.« *Geografski vestnik*, 79/1 (2007), 77–84.

Vrišer, Igor. »Historična geografija: cilji, pomen in metode.« *Geografski vestnik*, 57 (1985), 73–81.

Vrišer, Igor. »Nove meje geografije.« *Geografski vestnik*, 47 (1975), 3–9.

Vrišer, Igor. »Razmišljanja o geografiji.« *Geografski vestnik*, 51 (1979), 83–96.

Vrišer, Igor in Tatjana Šifrer. »Geografska veda v Sloveniji = Geography in Slovenia.« *Geographica lugoslavica*, 1 (1978), 42–58.

Vrščaj, Borut. »Zakaj rečemo prst, tla, zemlja?« *Geografski obzornik*, 63/2–3 (2015), 4–13.

Wimmer, Josef. *Historische Landschaftskunde*. Innsbruck: Verlag der Wagner'schen Universtitaets-Buchhandlung, 1885.

Žekulin, Vladimir Sergejevič. *Istoričeskaja geografija: predmet i metody*. Leningrad: Nauka, Leningradskie otdelenie, 1982.

>30: *Več kot 30 let programa Mladi raziskovalci*, ur. József Györkös in Tina Glavič. Ljubljana: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, 2016. Dosegljivo na: https://www.arrs.gov.si/sl/analize/publ/inc/ARRS_MR30_zbornik.pdf (dostop: marec 2018).

ANALIZA ŠOLSkih POROČIL O STANJU ŠOL V ČASU OKUPACIJE 1941–1945 NA SLOVENSKEM

THE ANALYSIS OF SCHOOL REPORTS ON THE STATE OF SCHOOLS AT THE TIME OF OCCUPATION FROM 1941 TO 1945 IN SLOVENIA

UDK: 37.091.64:373.3(497.4)''1941/1945''

Kenan Kozlica, Anja Avbelj, Nika Kocjan, Rok Kraševc, Martin Nedoh, Veronika Škofljanec Jagodic

IZVLEČEK

Članek obravnava položaj 124 šol, ki so se v času okupacije 1941–1945 na Slovenskem nahajale ob okupacijskih mejah. V članku je poleg vojnega obdobja deloma zajeto tudi obdobje pred prihodom in po odhodu okupacijskih sil. Poleg podrobne analize šolskih poslopij, šolskih okolišev, učiteljskega kadra in učencev je v članku podan še izčrpen opis tehničnih značilnosti šolskih poročil, na osnovi katerih so avtorji članka uspeli pridobiti poglobljene podatke in informacije glede obravnavanih tematik ter splošnega dogajanja v krajih, kjer so se nahajale obravnavane šole. Namen članka je podrobno predstaviti tehnične značilnosti obravnavanih šolskih poročil, učiteljski kader, učence ter dogajanje znotraj in izven šolskih poslopij v času okupacije 1941–1945 na Slovenskem.

Ključne besede: šolska poročila, analiza, okupacija, šole, učenci

ABSTRACT

This article discusses the situation of 124 schools which were at the time of the occupation from 1941 to 1945 in Slovenia located on both sides of the occupied border. In addition to the discussion of the war state the article partly covers the period before the arrival of occupation forces and leaving of those. Besides the detailed analysis of school buildings, school districts, teaching staff and pupils the article contains an exhaustive description of technical characteristics of school reports,

on the basis of which the authors managed to obtain the main data and information on the discussed topics and general developments in the places where the present schools were placed. The purpose of this article is to present in detail the technical characteristics of the school reports, teaching staff, pupils and events inside and outside the school buildings during the occupation from 1941 to 1945 in Slovenia.

Keywords: school reports, analysis, occupation, schools, pupils

UVOD¹

Med drugo svetovno vojno je bilo slovensko ozemlje razdeljeno med štiri okupatorje: nemškega, italijanskega, madžarskega in hrvaškega. Kdo izmed navedenih okupatorjev bo dobil kateri kos slovenskega ozemlja, je določil Adolf Hitler sam – večinoma že 27. marca 1941, dokončno pa 3. in 12. aprila 1941. Po Hitlerjevem sklepu je Nemčija dobila vso slovensko Štajersko, severni del Dolenjske, Gorenjsko, Mežiško dolino, dravograjsko območje in severozahodni del Prekmurja. Italiji je pripadla večina Notranjske (njen zahodni del je imela že od leta 1918) in večina Dolenjske ter Ljubljana. Območje Prekmurja je pripadlo Madžarski, del občine Bregana pa Neodvisni državi Hrvaški (NDH).²

Kljub temu da noben od okupatorjev ni bil prav zadovoljen z razdelitvijo in tistim, kar je dobil, je vsak svoj del slovenskega ozemlja ogradil z državno mejo. Na novo določene okupacijske meje so močno zarezale v slovensko narodno telo, saj so pretrgale gospodarske, kulturne, človeške in druge vezi med pokrajinami.³ Tako se je v neposredni bližini okupacijskih meja nenadoma znašlo tudi 124 šol, katerih poročila so avtorji članka temeljito proučili. O dogajanju na šolah in v krajih, kjer so se šole nahajale, nam izčrpno poročajo šolska poročila, ki so jih predstavniki osnovnih šol po koncu druge svetovne vojne pošiljali kot odgovore na poizvedovanje Slovenskega šolskega muzeja o stanju šolskih poslopij in šolskih okolišev v predvojnem, vojnem in povojnem času. Šolska poročila, ki so bila deležna temeljite analize, je prijazno posredovala sodelavka Slovenskega šolskega muzeja, Marjetka Balkovec Debevec.

Metodološko temelji članek na pregledu relevantnih virov (monografije, šolska poročila), na podlagi katerih je podan natančen prikaz tehničnih značilnosti poročil (dolžina poročila, papir, na katerem so poročila napisana, tipkopis ipd.), podatkov o šolah (organizacija

¹ Članek je povzetek seminarskih nalog, katerih avtorji so navedeni na začetku tega članka: Nedoh, *Analiza tehničnih značilnosti poročil na vzorcu izbranih šol*; Škofljanec Jagodic, *Osnovne šole ob okupacijskih mejah v času druge svetovne vojne*; Avbelj, *Poročila šol o stanju med drugo svetovno vojno: učitelji*; Kraševac, *Šole ob okupatorski meji 1941–1945*; Kocjan, *Analiza poročil šol iz druge svetovne vojne*. Naloge so nastale pod mentorstvom doc. dr. Bojana Balkovca. Redakcijo članka je pripravil Kenan Kozlica.

pouka ter podatki o dogajanju znotraj in izven šolskih poslopij), učiteljskega kadra, učencev in splošnega dogajanja v krajih oziroma danih šolskih okoliših. V nadaljevanju bodo tako podrobno predstavljeni podatki, dogajanje in prebivalstvo obravnavanih krajev ter tehnične značilnosti obravnavanih poročil.

POLOŽAJ ŠOLSTVA V ČASU OKUPACIJE 1941–1945 NA SLOVENSKEM

Na področju vzgoje in izobraževanja so nemške, italijanske in madžarske okupacijske oblasti uvajale razmeroma obsežne spremembe. Nemški okupator je največji pomen pri raznarodovalnem delu pripisoval uvedbi nemškega šolstva, saj so nekateri posamezniki odkrito izjavljali, da bo z nemškim šolstvom celoten ponemčevalni projekt obstal ali propadel. Tako so se nemške oblasti strogo držale naslednjih načel: 1. v deželi morajo biti samo nemške šole, v katerih se bo poučevalo samo v nemščini, 2. v deželi ne bo niti dvojezičnega pouka niti manjšinskih šol, 3. delo nemške šole in delo nemške mladinske organizacije bosta tesno povezana in postavljena na skupne temelje, 4. šola bo središče vsega ponemčevalnega dela v šolskem okolišu.⁴ Italijanski okupator je svoj cilj italijanizacije nameraval doseči v daljšem časovnem obdobju in na manj okruten način. Tako je sprva potekalo le postopno širjenje italijanščine pri pouku,⁵ toda nekoliko pozneje so se oblasti odločile za zamenjavo slovenskih šolskih upravnikov z italijanskimi in uvedbo fakultativnega pouka v italijanščini.⁶ V Prekmurju je madžarski okupator poleg priseljencev in duhovnikov še posebej izganjal prosvetne delavce. Tako je bilo v celoti odpravljeno slovensko in uvedeno madžarsko šolstvo. Ponekod so oblasti kot pomožni jezik dopuščale uporabo prekmurskega narečja z madžarskim pravopisom.⁷

ANALIZA ŠOLSKIH POROČIL

4 Ferenc, Tone. *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno. 2, Raznarodovanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010, 348.

5 Ferenc, *Okupacijski sistemi na Slovenskem*, 18.

6 Prav tam, 75.

7 Prav tam, 18.

Analiza tehničnih značilnosti poročil na vzorcu izbranih šol

Pri analizi tehničnih značilnosti šolskih poročil so bile obravnavane zunanje značilnosti poročil. Še preden se je analiza poročil pričela, so bili za potrebe raziskovanja in preučevanja oblikovani kriteriji in kategorije. Tako so bile pri preučevanju upoštewane naslednje kategorije: dolžina poročil, papir, na katerem so poročila napisana, ter pisava (tipkopis ali ročna pisava). Poleg navedenega pa so bili kriteriji tudi prisotnost, oblika in sestava dopisne strukture, naslov, struktura samega jedra, morebitni žigi in popravki besedila ter opombe, ki so nastale naknadno.

Dolžina poročil

Dolžina poročil je zelo različna, saj lahko sega od ene napol popisane strani do 38 strani, kolikor jih denimo obsega poročilo ljubljanske Osnovne šole Valentina Vodnika.⁸ Na dolžino poročila je najbolj vplivala »količina« dogajanja, ki je prizadelo šolo in kraj v času vojne, ter gostobesednost samega avtorja besedila. Nekatera poročila so napisana v izjemno telegrafskem slogu in prinašajo potrebne podatke, vendar niso tako zgodbeno naravnana kot daljša poročila.

št. strani	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	13	38	skupaj
št. šol	12	24	35	22	11	7	4	3	2	2	2	1	1	124

Preglednica 1: Prikaz obsega poročil posameznih šol.

V tabeli je narejen prikaz obsega poročil posameznih šol. V skupno dolžino so vključeni tako dopisi kot tudi morebitna dopolnila prvotnih poročil, ki so bila v nekaterih primerih prisotna. Kot je razvidno iz tabele, je najbolj zastopana kategorija poročil s tremi stranmi, saj predstavlja več kot četrtino celotnega obravnavanega vzorca. Prav tako je potrebno izpostaviti, da je več kot 80 odstotkov poročil dolgih do pet strani ter da so poročila z desetimi ali več stranmi zastopana v petih odstotkih primerov.

Papir

Drugi element obravnavanih dokumentov, ki je bil deležen pregleda, je podlaga za pisanje, to je papir. V veliki večini primerov je papir poročil nečrtan, zgolj v štirinajstih primerih je črtan, v desetih primerih pa ima kvadratni vzorec. V primeru OŠ Drage Črnomelj je natisnjen zgolj obrazec, v katerega je avtor vnašal podatke, ki se nanašajo le na fizično opremljenost šole. Tako v tem primeru ni moč zaslediti nikakršnih podatkov, ki bi se nanašali na stanje šole v obdobju med vojno.⁹ Prav tako je zanimiv primer poročila OŠ Dobova, ki je natipkano na narobe obrnjenem obrazcu Štajerske domovinske zveze.¹⁰ Med kakovostjo oziroma strukturo brezčrtnega papirja so opazne razlike, ki vplivajo na čitljivost pisave in ohranjenost zapisa. V nekaterih primerih je papir tako tanek, da se skozenj vidi besedilo z druge strani obojestranskega poročila. V drugih primerih pa lahko domnevamo, da je »prenos« besedila posledica neustrezne hrambe v arhivski mapi.

Pisava

Pri obravnavi pisave so bila poročila razdeljena v kategoriji: tipkopis in ročno napisana poročila, nato pa so bila razdeljena še glede na barvo zapisa. Večina poročil (71) je bila napisana z roko. Tu je potrebno izpostaviti, da je berljivost večine poročil kljub velikemu številu različnih slogov pisav relativno dobra. Pri tipkopisih je mestoma prisotno pomanjkanje strešic na šumnikih, ki so jih bodisi izpustili, bodisi dopisali s črnilom, bodisi nadomestili s kakšnim drugim znakom. Črnilo na trakovih pisalnih strojev je bilo povečini črno, vendar v številnih primerih že načeto, tako da so znaki ponekod že zbledeli. Zato je bilo ugotavljanje barve črnila, še posebej tistega na tipkopisih, nekoliko težavno, saj je črni trak postopoma postajal siv, ponekod pa celo zelen. Črke, ki so bile zaradi izrabljenega traku slabo vidne, je bilo potrebno popraviti, kakor je to naredil avtor poročila OŠ Gradec pri Kostanjevici.¹¹

Spremni dopisi

9 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Drage Črnomelj.

10 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dobova.

11 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gradec pri Kostanjevici.

V večini primerov poročila nimajo posebnega spremnega dopisa, temveč vsebujejo elemente dopisa v samem poročilu. Dopisi imajo klasično strukturo, kjer je v zgornjem levem kotu naveden naziv pošiljatelja, ki je ponavadi osnovna šola, pogosto pa je navedena tudi identifikacijska številka šole. Kot predmet pisanja je večinoma navedeno: »Dogodki za časa domovinske vojne za Slovenski šolski muzej«. Za navedenim predmetom je na desni strani kot naslovnik ponavadi naveden Slovenski šolski muzej v Ljubljani. Avtorji dopisov so se v strukturi besedil ponavadi sklicevali na odlok Ministrstva za prosveto,¹² ki je ukazalo pripravo poročil in njihovo pošiljanje Slovenskemu šolskemu muzeju. Ob tem velja omeniti, da niso bila vsa poročila poslana na naslov muzeja, saj jih je bilo nekaj najprej poslanih na sedež Ministrstva za prosveto, ki jih je obravnavalo v svojem sistemu vhodne pošte in nato preposlalo muzeju.

Struktura šolskih poročil

Poročila se ponavadi pričnejo tako, da je na začetku naveden naziv šole, velikokrat pa je vključena tudi njena identifikacijska številka. Na levi strani dopisa je naveden predmet zadeve, večinoma »Podatki o šoli za časa domovinske vojne«, s pripisom »za Slovenski šolski muzej«. Naslov dopisov se velikokrat pojavlja v enaki obliki in je razviden iz večine poročil. Jedra poročil so si strukturno zelo podobna, saj so avtorji večinoma sledili smernicam, ki jih je oblikovalo Ministrstvo za prosveto. Nekatera poročila vsebujejo tabele, ki so služile predvsem za prikazovanje števila učencev ali knjig. Poročila se navadno končajo s pozdravom »Smrt fašizmu – svoboda narodu« ali njegovo različico s kraticami. Na koncu dopisov je velikokrat prisoten tudi lastnoročni podpis avtorja, ki je bil ponavadi šolski upravnik ali upravnica. Poleg besedila so iz poročil razvidni še žigi šol in Slovenskega šolskega muzeja. Žigi šol se nahajajo na koncu poročil in so vijolične ali temno modre barve, mestoma tudi zelene ali rdeče barve, žigi Slovenskega šolskega muzeja pa v desnem zgornjem kotu prve strani dopisa. Na dokumentih lahko zasledimo manjše popravke in dopolnitve, med katere sodita dodajanje strešic pri šumnikih in popravljanje pravopisnih

¹² Ministrstvo za prosveto, Odlok št. 2634/1 z dne 18.2.1946.

napak. Številke na poročilih, ki so bile zapisane s črno ali rdečo barvo, so predstavljale zaporedno številko dokumenta, dodeljeno na podlagi tematike in prejetja.

Osnovne šole ob okupacijskih mejah v času druge svetovne vojne

Pri analizi šol, ki so delovale v krajih ob okupacijskih mejah, sta se kot ključna aspekta izpostavila organizacija pouka in podatki o dogajanju znotraj šolske stavbe in okoli nje. Znotraj prve skupine podatkov so nam dostopne informacije o poteku pouka, učnem jeziku in učnih gradivih. V okviru drugega sklopa pa so podatki skoncentrirani na šolo kot pomembno, večkrat tudi strateško točko v kraju. Razlike v organizaciji pouka med posameznimi okupacijskimi območji so vidne v jeziku, v katerem je potekal pouk, nastavljanju učiteljev, uporabi šolskih knjig in načinu nacionalistične agitacije. Posebnost v tej razdelitvi pa so partizanske šole, ki imajo nekatere skupne točke, ki jih ločujejo od preostalih.

Nemško okupacijsko območje

Na območju, ki je bilo priključeno k Nemčiji, je pouk v šolah potekal v nemščini, prav tako so bili nastavljeni novi učitelji.¹³ Izvedba načrtovanih ukrepov na področju šolstva je bila ponekod nepopolna, poleg tega je na določenih šolah vidno upadel obisk šolskega pouka. Za zmanjšan obisk pouka je bilo več razlogov, mednje je spadala izselitev slovenskega prebivalstva, ki so jo izvajale nemške okupacijske oblasti na območju izselitvenega pasu.¹⁴ Na kakovost in obisk pouka so vplivali tudi učni prostori, saj je v nekaterih primerih pouk potekal v zasilnih prostorih,¹⁵ šolska poslopja pa je zasedla vojska.¹⁶ Večini šol je bilo skupno predvsem to, da je bil splošni učni uspeh razmeroma slab, saj domači otroci niso

13 Seznam šol, ki so se nahajale v krajih ob nemški okupacijski meji. SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bistrica (ob Sotli); Brežice; Buče; Bušeča vas; Cirkulane; Cven; Davča; Dobova; Dobovec; Dovje; Fikšinci; Globoko; Gornja Radgona; Jarše; Javorje; Kapele; Kog; Kramarovci; OŠ Franca Rozmana Staneta, Ljubljana; OŠ Maksa Pečarja, Ljubljana; Ljutomer (deklška); Ljutomer (deška); Lučine; Olimlje; Orešje; Ormož; Podčetrtek; Prežganje; Šentjanž na Dolenjskem; Velika Dolina; Velika Kostrevnica; Veliki Podlog; Veržej; Vučja vas; Žetale; Žiri.

14 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bušeča vas; Šentjanž na Dolenjskem.

15 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Šentjanž na Dolenjskem; Velika Kostrevnica; Žiri.

16 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bušeča vas; Davča; Ljutomer (deška); Javorje; Prežganje.

razumeli nemškega jezika. Poleg tega so bili šolski pripomočki zelo skromni, saj je bil poudarek večinoma na petju (nemških) pesmi in telovadbi.¹⁷ Ob prihodu nemških uradnikov so bile na vseh šolah uničene šolske in učiteljske knjižnice, nove pa so bile ustanovljene le v Vučji vasi in Žetalah.¹⁸ Prav tako so nemške okupacijske oblasti v vseh obravnavanih krajih organizirale tečaje nemškega jezika za mladino in odrasle. Nemške organizacije, kot sta denimo Hitlerjugend in Heimatbund, pa so bile poleg javnih knjižnic, prireditev ter kino predstav ustanovljene predvsem v večjih krajih in na območju, ki je bilo geografsko bliže Avstriji oziroma nemško govorečemu področju, ter tam, kjer je bilo nemško prebivalstvo naseljeno na novo.¹⁹

Italijansko okupacijsko območje

Na ozemlju, ki je bilo leta 1941 priključeno k Italiji, je šolski pouk potekal v treh različnih jezikih: v slovenščini, italijanščini in srbsčini. V večini šol je pouk potekal v slovenščini.²⁰ V italijanščini so učitelji poučevali na šoli v Črnomlju,²¹ v srbsčini pa v Marindolu.²² Na šolah so še naprej delovali učitelji, ki so svoje delo na teh mestih opravljali še v Jugoslaviji. Italijanski učitelji so bili nastavljeni zgolj za poučevanje neobvezne italijanščine. V kolikor so na šolah poučevali s starimi jugoslovanskimi knjigami, so bile v njih strani, ki jih je nova oblast videla kot sporne, iztrgane ali preplepljene s slikami, npr. Mussolinija.²³

Po koncu vojne so bile šolske in učiteljske knjižnice večinoma ohranjene, novih pa italijanske okupacijske oblasti niso ustanovljale.

17 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Šentjanž na Dolenjskem; Veržej.

18 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Vučja vas; Žetale.

19 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Brežice; Buče; Cirkulane; Cven; Dobova; Dobovec; Globoko; Gornja Radgona; Olimje; Orešje.

20 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Brekovice; Brusnice; Dobljče; Dobrava; Dobrova pri Ljubljani; Adlešiči; Dolž; Drašiči; Fara vas; Gabrje; Gabrovka; Gradec pri Kostanjevici; Griblje; Javor; Jezica; Kostanjevica na Krki; OŠ Adolfa Jakhla, Ljubljana; Mali Slatnik; Metlika; Novo mesto; Orehovica; Podbočje; Preloka; Radenci; Rudnik, Ljubljana; Šentjernej; Škocjan; Škocjan pri Novem mestu; Stari trg ob Kolpi; Telče; Tržišče; Veliki Cirknik; Vič, Ljubljana; Vinica; Zameško; Graben, Ljubljana; Ljubljana Barje.

21 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Črnomelj.

22 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Marindol.

23 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dobljče; Podbočje.

Predvsem so bile knjižnice uničene v krajih, kjer so bila uničena šolska poslopja.²⁴ V Adlešičih se je knjižnica ohranila kljub požigu šole, v bližini Ljubljane (na Ježici in v Zalogu) pa so v strahu, da bi knjige zasegli, le-te razdelili učencem, ki so jih ob koncu vojne vrnili.²⁵ Ure italijanščine v šolah niso bile obvezne. Še zlasti je bilo to opazno v Ljubljani, denimo na osnovni šoli na Viču, kjer je italijanska mladinska fašistična organizacija Gioventù Italiana del Littorio di Lubiana (GILL) dijakom nudila brezplačne obroke, v njenem okviru pa so potekali tudi telovadni in pevski nastopi, kino, obdarovanje (Befana) in počitniške kolonije.²⁶ Nekoliko več pritiska je bilo prisotnega na Dolenjskem, kjer je v Podbočju veljala prepoved slovenskih knjig, otroci pa so bili prisiljeni učitelja pozdravljati z iztegnjeno roko in se vključiti v GILL.²⁷ V Tržišču so vojaki, ki so bili nastanjeni na šoli, otroke s silo odvrčali od govorjenja v slovenščini ter jih ovirali na poti k pouku.²⁸

Madžarsko okupacijsko območje

Na madžarskem zasedbenem območju je šolski pouk potekal v madžarskem jeziku.²⁹ V nekaterih šolah so učitelji poleg madžarščine uporabljali prekmursko narečje kot pomožni jezik, ki jim je omogočal, da so učencem lažje in razumljiveje podajali učno snov.³⁰ Pri poučevanju so učitelji večinoma uporabljali čitanke, računske knjige in učbenike, ki so prinašali znanja s področij zemljepisa, zgodovine, gospodarstva, naravoslovja in verouka.

Ob prihodu madžarskih okupacijskih oblasti so bile uničene vse knjižnice. Le knjižnica v Gančanih se je ohranila, saj je bilo knjižno gradivo skrito v eni izmed hiš.³¹ Poleg uničevanja knjižnega fonda in

24 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dobliče; Dolž; Drašiči; Fara vas; Gaberje; Mali Slatnik; Orehovica; Podbočje; Šentjernej; Škocjan; Telče; Vinica; Zameško.

25 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Adlešiči; Ježica; OŠ Adolfa Jakhla, Ljubljana.

26 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Griblje; Vič, Ljubljana.

27 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Podbočje.

28 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Tržišče.

29 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Cankova; Melinci; Dokležovje; Dolnja Bistrica; Gančani; Pertoča; Serdica; Trdkova; Gerlinci; Ižakovci; Grad; Bakovci.

30 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bakovci; Grad; Ižakovci; Serdica; Melinci; Cankova.

31 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gančani.

pouka v madžarskem jeziku so okupacijske oblasti želele prebivalstvo pridobiti tudi s tečaji madžarskega jezika za mladino in odrasle.³² Za mladino je bila organizirana mladinska organizacija Levente, v posameznih vaseh pa so bili organizirani mitingi, vrtci, proslave in kino predstave. Sčasoma je bila odprta tudi javna knjižnica.³³

Partizansko šolstvo

Partizansko šolstvo je bilo večinoma ustanovljeno na osvobojenem ozemlju v Beli krajini³⁴ ali v krajih, ki so bili že pred kapitulacijo Jugoslavije vključeni v Italijo.³⁵ Iz šolskega poročila za kraj Žiri je razvidno, da je partizanska šola omenjena, o njej pa izvemo le, da so se izgubili vsi dokumenti v zvezi z njo.³⁶ V vseh šolah so obstajale pionirske organizacije, v katere so bili vključeni vsi učenci. Z organizacijo prireditev in proslav so učitelji skrbeli za ohranjanje in vzbujanje domoljubnih čustev. V šolah so bile tako počaščene stoletnica rojstva Simona Gregorčiča ter obletnice oktobrske revolucije, smrti Ivana Cankarja in Franceta Prešerna, ustanovitve Rdeče armade in rojstni dan maršala Tita.³⁷ Prav tako so bile večkrat prirejene slovesnosti v čast padlim partizanom.³⁸

Šolske zgradbe

Tik pred začetkom druge svetovne vojne je pouk potekal v šolskih poslopjih, v nekaterih primerih pa je bil organiziran v drugih zgradbah. Tako je pouk potekal tudi v cerkvenih in zasebnih objektih ter gasilskih domovih. Številne šole so v času vojne opravljale druge funkcije, saj so bili denimo v njih nastanjeni vojaki različnih vojska.³⁹ V nekaterih šolah so

32 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dolnja Bistrica; Gančani; Kuzma; Serdica; Trdkova; Gerlinci; Ižakovci; Grad.

33 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Grad.

34 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Črnomelj; Grabovec; Metlika.

35 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Otalež; Planina pri Cerknem; Gorje Poče; Vrsnik; Podbrdo; Podpleče; Podlanišče; Temenica.

36 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Žiri.

37 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gorje Poče.

38 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Otalež; Planina pri Cerknem.

39 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gančani; Gerlinci; Grad; Kostanjevica na Krki.

imele svoje prostore začasne vojaške bolnišnice, začasno prebivališče pa so si v njih uredili tudi nekateri civilisti in prisilni delavci. V takšnih težkih pogojih je pouk potekal skorajda nemoteno naprej. Zaradi prisotnosti vojske so bila mnoga šolska poslopja močno poškodovana, požgana ali porušena. Največ jih je uničila partizanska vojska z namenom, da v njih ne bi domobranske enote postavile svojih postojank.⁴⁰ Nemško in italijansko uničevanje šolskih zgradb pa je imelo vzrok v prisotnosti partizanov v njih.⁴¹ Po koncu vojne so na šolah potekala obnovitvena dela, saj je v večini izmed njih bilo potrebno zamenjati okna in popraviti notranjščino. Šole, ki so bile popolnoma požgane in uničene, so bile ponovno zgrajene.

Položaj učiteljev v času okupacije 1941–1945 na Slovenskem

V šolskih poročilih je moč zaslediti razmeroma dosti podatkov glede položaja učiteljskega kadra v času okupacije. Iz poročil, ki so bila ponavadi oblikovana in strukturirana v skladu z vnaprej določenimi kriteriji, je v prvem delu razvidna številčnost učiteljskega kadra na določeni šoli. V drugem delu so avtorji poročil večinoma navajali sestavo učiteljskega kadra, imena in priimke učiteljev ter opisovali njihove usode med vojno in po njej. V tem delu se mestoma omenjajo tudi učitelji, ki so bili nastavljeni s strani okupacijskih oblasti. V tretjem oziroma zadnjem delu poročil pa so predstavljeni šolski objekti ter načini poučevanja in težave, s katerimi so se srečevali učitelji pri svojem delu.

Iz poročil je moč razbrati, da je imela vsaka izmed šol šolskega upravitelja, ki je zaradi pomanjkanja pedagoških delavcev velikokrat tudi poučeval.⁴² V veliki večini primerov so upravitelji stanovali v okviru šolskega kompleksa. Prav tako je iz razpoložljivih podatkov razvidno, da so med učiteljskim kadrom prevladovalе ženske. Na šoli sta tako v povprečju istočasno delovala največ po dva učitelja moškega spola. V nekaterih poročilih lahko zasledimo, da so na šolah poučevali tudi

40 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dobrova pri Ljubljani; Jarše; Kal; Kostanjevica na Krki; Mali Slatnik; Orehovica; Podbočje; Šentjanž na Dolenjskem; Šentjernej; Škocjan; Telče; Vrsnik; Zameško; Gabrovka.

41 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Brusnice; Drašiči; Tržišče; Vinica.

42 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bučka; Bistrica; Dobliče.

poročeni učiteljski pari.⁴³ Najbolj pogosta kombinacija učiteljskega para sta bila šolski upravitelj in učiteljica, zakonca pa sta v večini primerov delovala na isti šoli.

Ob vzpostavitvi okupacijskih oblasti se je veliko učiteljev odločilo, da bodo s poučevanjem prenehali in odšli, nekateri pa so poučevali še naprej.⁴⁴ Učitelji, ki so se odločili za odhod, so se najpogosteje odpravili v Ljubljansko pokrajino, kjer so bili ukrepi italijanskih okupacijskih oblasti nekoliko milejši. Imetje takšnih učiteljev je okupator v največ primerih zasegel in ga dodelil v last in uporabo novim okupatorskim učiteljem. V nekaterih primerih so oblasti dovolile vojakom, da si razdelijo zaseženo imetje. Niso bili redki niti primeri, ko je bila lastnina učiteljev požgana. Prav tako je potrebno izpostaviti, da so se prebegli učitelji po koncu vojne velikokrat vrnili v kraj, ki so ga prej zapustili.⁴⁵ Učitelji so sicer najbolj simpatizirali z Osvobodilno fronto, prav tako so bili aktivni v raznih organizacijah in se skrivno ali javno borili proti okupatorju. Ravno zato so številni izmed njih pristali v zaporih, nekateri pa so bili internirani v taborišča. Samo v enem poročilu je razvidno, da so se vsi učitelji pridružili domobranskim enotam.⁴⁶

Med vojno so se učitelji na šolah pogosto menjavali, saj so jih velikokrat premeščale oblasti, včasih pa so za premestitev zaprosili sami. Zaradi pomanjkanja pedagogov je veliko učiteljev začelo poučevati že, ko so bili samo pripravniki ali takoj po opravljenih učiteljskih tečajih. Poleg učiteljskega kadra je močno primanjkovalo tudi učnega gradiva. V takšnih primerih so učitelji morali biti inovativni in prilagoditi pouk danim razmeram, saj so mnogokrat imeli na voljo samo en učbenik, iz katerega so brali vsi učenci. Najpogosteje so učitelji s telovadbo in petjem poskušali organizirati karseda kvaliteten in koristen pouk.⁴⁷

43 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Buče; Bušeča vas; Cankova; Dokležovje; Pertoča.

44 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bušeča vas.

45 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Ljutomer (dekliška šola); Vinica.

46 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Šmihel pri Novem mestu.

47 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Šentjanž na Dolenjskem; Veržej; Žiri.

V poročilih je presenetljivo veliko napisanega o usodah učiteljev. Tako lahko zasledimo, kakšna dela so opravljali, če so izgubili službo, in informacije glede njihovih družin, zakoncev ali politične usmeritve. Sicer je bolj malo napisanega o njihovem zasebnem življenju, večkrat se omenja le zakonski stan. Tako je samo v enem poročilu omenjeno, da je bil učitelj pijanec in je bil zato pouk slab.⁴⁸ Pogosto je v poročilih omenjen odnos učiteljev do otrok in vaščanov ter njihova priljubljenost. Slovenski učitelji so prikazani kot ljubeči in prijazni, okupatorski pa so na takšen način največkrat opisani samo na začetku svoje službe. Okupatorski učitelji so poskušali na prijazen način otrokom in ostalim prebivalcem predajati okupatorjevo sporočilo in jih tako integrirati v novo kulturo. Toda kasneje so postajali vedno bolj hladni in so se jih ljudje raje izogibali.⁴⁹

Avtorji šolskih poročil so za pedagoge večinoma uporabljali besedo »učna moč«, v poročilih ljubljanskih šol pa so jih imenovali »učitelji«. Poleg učiteljev se ponekod omenjajo tudi vzgojiteljice, ki so skrbele za majhne in predšolske otroke, pripravnice, župniki, kateheti in v enem primeru redovnice, ki so poučevale na šolah.⁵⁰ V primerjavi z drugimi kraji po Sloveniji je bilo na šolah v Ljubljani precej več učiteljev. Tako je bilo denimo največ učiteljev na šoli na Viču (26).⁵¹ Najverjetneje je bila številčnost učiteljskega kadra odvisna od naklonjenosti oblasti in števila vpisanih otrok.

Položaj učencev v času okupacije 1941–1945 na Slovenskem

V šolskih poročilih je razmeroma dobro obravnavan položaj učencev in mladine v vojnem obdobju. Tako iz zapisov lahko razberemo usodo ter aktivnosti učencev in mladine v določenem kraju oziroma šolskem okolišu. Poleg tega je v poročilih dodobra orisan odnos okupacijskih oblasti do učencev in mladine. Poročila mestoma vsebujejo tudi

48 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Fikšinci.

49 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Globoko.

50 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Šmihel pri Novem mestu.

51 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Vič, Ljubljana.

informacije, ki razkrivajo težave z učenci in razloge za njihovo odsotnost od pouka.

V poročilih lahko sprva zasledimo podatke, ki nam pričajo o tem, kako je okupator preseljeval otroke. Če preseljevanj otrok na določeni šoli ali kraju ni bilo, so učitelji v rubriki v poročilu naredili zgolj črtico ali prečrtano ničlo. Iz podatkov je tako razvidno, da v 61 šolskih okoliših okupatorji otrok niso preseljevali. Večina učiteljev je tako zapisala, da »iz šolskega okoliša ni bil preseljen noben otrok«. ⁵² V ostalih poročilih pa je bilo denimo zapisano naslednje: »Sovražnik je preselil tri otroke od katerih so se vsi trije vrnili.« ⁵³ Seveda pa so bili tudi primeri, ko so se vrnili le nekateri: »Po uradni statistiki je bilo 473 otrok izseljenih v Šlezijo, 22 otrok se ni vrnilo – so umrli v taboriščih.« ⁵⁴ Toda taki primeri niso pogosti, saj so se večinoma vsi otroci vrnili.

Glede na pridobljene podatke je številu preseljenih otrok sledilo število otrok, ki jih je okupator ubil. Če noben otrok ni bil ubit, so učitelji v rubriki ponavadi naredili črto. Iz podatkov je razvidno, da v večini šolskih okolišev okupator otrokom ni prizadejal smrtnih ran. Večina jih je umrla posredno v času bombardiranja. Tako je kar nekaj opisov podobnih temu: »Od sovražnika je bil ubit en fant. Zadel ga je nemška granata in mu odtrgala obe nogi.« ⁵⁵

Podatkom o pobitih otrocih sledijo podatki o tem, kako so okupacijske oblasti ravnale z mladino, ki je ostala v domačem kraju. Iz večine poročil je moč razbrati, da so oblasti z mladino vsaj sprva postopale prijazno, saj so si jo želele pridobiti na svojo stran. Tako je oblast otroke obdarovala, predvsem z obutvijo in oblekami. ⁵⁶ Kjer lep pristop ni uspel, so oblasti pristopile k mladini s silo ter ji vsiljevale dejavnosti in vpis v mladinske organizacije (Hitlerjugend, GILL, Levente). V enem izmed poročil lahko zasledimo naslednje: »Starši so s strahom gledali na svoje

52 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Šmihel pri Novem mestu.

53 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Cven.

54 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dobova.

55 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Cankova.

56 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Polhov Gradec.

otroke, ki so se jim vedno bolj odtujevali, kajti voditelji teh organizacij so jih zbirali dnevno v popoldanskih urah okrog sebe, rajali z njimi, delali izlete, telovadili in peli, da se je nemška pesem razlegala daleč na okrog.»⁵⁷

Obisk pri pouku je bil razmeroma slab, saj je denimo približno 30 šol poročalo in negodovalo nad slabim obiskom. Dober ali normalen obisk je imelo 27 šol. Šolarji so pouk pogosto obiskovali zaradi strahu pred izselitvijo ali pa zaradi denarne kazni, ki bi morebiti lahko doletela starše učencev. V večini poročil je bilo zapisano: *»Šolski obisk je bil zaradi silnega pritiska in kazni zelo dober.»⁵⁸* Oziroma so poročali takole: *»Šolski obisk je bil dober, kajti uvedena je bila denarna kazen za malomarneže.»⁵⁹* Toda avtorji poročil so redko navajali razloge, ki bi botrovali slabemu obisku. Zanimiv je tudi zapis: *»Obisk pouka je slab od padca Stalingrada pa se je še poslabšal.»⁶⁰*

Če pogledamo poročila šol kot celoto, lahko ugotovimo, da okupator otrok neposredno ni pobijal. Izseljevanje je bilo zabeleženo v polovici dokumentov, večina jih prav tako navaja, da so se skoraj vsi prisilni izseljenci vrnili. Hkrati bi lahko povedali, da so okupacijske oblasti v mnogočem spremenile vsakdan številnih učencev, saj so se kar naenkrat morali učiti tujega jezika, udeleževati različnih mladinskih organizacij in predstav. V večini primerov je okupator z otroki vsaj sprva postopal prijazno in kasneje, če otroci niso bili poslušni, uporabil silo. Razloga za tako slab obisk pouka in učni uspeh sta najverjetneje bila pogosto neznanje okupatorjevega jezika ter prisilno potujčevanje (učenje navad, kulture) in s tem povezan odpor učencev do okupatorskih učiteljev. Vzrok dobrega obiska je bila ponavadi grožnja z denarno kaznijo ali izselitvijo. Sicer iz virov ni razvidno, kaj bi bil poglobitveni razlog padca števila učencev v letih 1941–1945. Najverjetneje sta bila razloga za manjši vpis predvsem pomoč doma in revščina. Slednja predvsem v obliki pomanjkanja oblek in slabe obutve.

57 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Maks Pečar, Ljubljana.

58 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Ižakovci.

59 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Grad.

60 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Žetale.

Vsebinska analiza šolskih poročil

Pri vsebinski analizi šolskih poročil je bilo zajeto splošno dogajanje v kraju oziroma danem šolskem okolišu. Tako je bilo podrobneje analizirano dogajanje v določenem kraju – kdo je bil okupator, kaj se je zgodilo s prebivalci kraja, kako je okupator potujčeval tamkajšnje prebivalstvo ter kdaj in na kakšen način je okupator odšel.

Prva značilnost, ki je pri analizi poročil izstopala, je bilo preseljevanje domačega prebivalstva. Tega ukrepa se je redno posluževal nemški okupator, medtem ko se je italijanski bolj osredotočil na internacijo prebivalstva.⁶¹ Za razliko od nemškega in italijanskega okupatorja je bilo za madžarskega okupatorja značilno, da prebivalstva ni niti izseljeval niti interniral, vendar je zato izvajal strogo potujčevanje. Če so se nemške okupacijske oblasti odločile za izseljevanje prebivalstva, je bilo le-to večinoma preseljeno v Šlezijo, določen del pa je bil odpeljan v taborišča. Bolj redko je bilo prebivalstvo odpeljana v Srbijo ali Hrvaško, kjer je bilo ponavadi prepuščeno samo sebi.⁶² Na izpraznjenih območjih je nemški okupator naseljeval družine Kočvarjev,⁶³ nekoliko manj pa Besarabcev.⁶⁴ S takšnimi ukrepi so oblasti nameravale okupirani kraj čim hitreje asimilirati v nemško družbo, saj bi nemški priseljenci postopoma širili in uvajali nemški jezik in kulturo.

Italijanski in madžarski okupator v primerjavi z nemškim na zasedenih ozemljih nista naseljevala svojega prebivalstva. Toda za vse tri je bilo značilno to, da so razmeroma pogosto izvajali teror nad prebivalstvom, kradli dobrine, razbijali in uničevali hiše ter si prisvajali živino.⁶⁵ Poleg navedenega je bilo vsem trem skupno tudi to, da so izvajali potujčevanje mladine in ostalega prebivalstva. Nemški okupator je potujčevanje

61 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Adlešiči; Črnomelj; Dobljče; Dobrova pri Ljubljani; Drašiči; Fara; Gabrovka; Kostel; Kuželj; Mali Slatnik; Metlika; Novo mesto; Podzemelj; Polhov Gradec; Stari trg ob Kolpi; Šentjernej.

62 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Brežice; Buče; Dobova; Globoko; Kapele; Kog; Veliki Podlog.

63 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bistrica; Bizeljsko; Bučka; Bušeča vas; Dobova; Kog.

64 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bistrica; Bizeljsko.

65 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dobova; Orešje; Podbočje; Vučja vas; Dolž; Drašiči; Grabovec; Gradec pri Kostanjevici; Ježica; Kal; Šentjernej.

izvajal s pomočjo organizacije Hitlerjugend, kamor je bila vključena skorajda vsa mladina iz določenega kraja. Hitlerjugend je v sodelovanju z oblastmi predvajal nemške filme ter prirejal zabavne in športne dogodke.⁶⁶ Italijanski okupator je mladino poskušal potujčiti s pomočjo mladinske fašistične organizacije, ki je nosila naziv GILL. Toda mladina se organizaciji ni rada pridruževala, ponekod pa je bila v to prisiljena. Prav tako je bila mladina prisiljena v rabo in učenje italijanščine, saj so italijanske okupacijske oblasti v nekaterih primerih grozile staršem, če otroci niso govorili italijansko ali prihajali v šolo.⁶⁷ Poleg organizacije Hitlerjugend in GILL je bila ustanovljena še madžarska mladinska organizacija Levente, ki je izvajala podobne ukrepe in aktivnosti kot prvi dve.⁶⁸ Potujčevanje odraslega prebivalstva so nemške in madžarske okupacijske oblasti izvajale z ustanovitvijo posebnih jezikovnih tečajev. Uporaba slovenskega jezika je bila najbolj omejena pod madžarskimi okupacijskimi oblastmi, saj je bil ponavadi kaznovan vsakdo, ki je govoril slovensko ali ni znal madžarsko.⁶⁹ Podobne ukrepe je izvajal tudi nemški okupator.⁷⁰

Iz večine šolskih poročil je razvidno, da je prebivalstvo simpatiziralo z Osvobodilno fronto in narodnoosvobodilnim gibanjem. Našli pa so se tudi primeri, ko so domačini sodelovali z okupatorjem in se včlanili med domobrance ali belogardiste.⁷¹ Prebivalstvo, ki je bilo naklonjeno OF in narodnoosvobodilnemu gibanju, je partizanom pomagalo s hrano, obleko, vzdrževanjem toka informacij, nudenjem zatočišča in zdravstveno oskrbo. Nemški okupator je bil vedno na preži za partizansko vojsko, simpatizerje pa je lovil in mučil, da bi pridobil kakšne informacije.⁷² Tudi italijanski okupator se je trudil, da bi izsledil

66 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Brežice; Buče; Cirkulane; Cven; Dobova; Dobovec; Globoko; Gornja Radgona; Olimje; Orešje.

67 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Brusnice; Dolž; Griblje; Polhov Gradec.

68 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bakovci; Gančani; Gerlinci; Ižakovci.

69 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gederovci.

70 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Kog.

71 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Šmihel pri Novem mestu.

72 SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Ljutomer (dekliška).

partizansko vojsko, zato se je odvijalo kar nekaj bojev.⁷³ Italijanski okupator se je iz zasedenih območij dokončno umaknil ob kapitulaciji leta 1943, nemški in madžarski okupator pa leta 1945.

ZAKLJUČEK

Če se na koncu povrnemo k obravnavanim tematikam, lahko ugotovimo, da je s pomočjo šolskih poročil mogoče v določeni meri rekonstruirati dogajanje, ki se je odvijalo v določenem kraju ali šolskem okolišu v času okupacije 1941–1945 na Slovenskem. Iz nekaterih poročil lahko bralec pridobi neprimerno več podatkov kot iz drugih, saj je na vsebino in obseg besedila vplivalo več dejavnikov. Pri temeljitejši obravnavi poročil je vsekakor priporočljivo določiti kategorije in kriterije, na osnovi katerih se lahko razčleni vsebina besedila ter morebiti lažje pridobi iskane podatke in informacije. Po opravljeni analizi dokumentov smo ugotovili, da poročila nudijo izvrsten vpogled v dogajanja znotraj oziroma izven šolskega okoliša ter kraja, v katerem se je šola nahajala. Zaključek, ki ga lahko še potegnemo ob pregledovanju obravnavanih poročil, je, da so poročila odsev razmer, v katerih so posamezne šole delovale v času njihovega nastanka.

VIRI IN LITERATURA

Viri

Slovenski šolski muzej (SŠM), Dokumentacijska zbirka, Poročila o stanju šol v času okupacije 1941–1945 na Slovenskem.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Adlešiči, Adlešiči.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Adolf Jakhel Ljubljana, Ljubljana.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bakovci, Bakovci.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Besnica, Besnica.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bistrica, Bistrica.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bizeljsko, Bizeljsko.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Brekovice, Brekovice.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Brezje, Brezje.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Brežice, Brežice.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Brusnice, Brusnice.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Buče, Buče.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bučka, Bučka.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Bušeča vas, Bušeča vas.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Cankova, Cankova.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Cirkulane, Cirkulane.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Cven, Cven.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Črnomelj, Črnomelj.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Davča, Davča.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dobljče, Dobljče.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dobova, Dobova.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dobovec, Dobovec.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dobrava, Dobrava.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dobrova pri Ljubljani, Dobrova pri Ljubljani.

SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dokležovje, Dokležovje.

- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dole pri Litiji, Dole pri Litiji.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dolnja Bistrica, Dolnja Bistrica.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dolž, Dolž.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Dovje, Dovje.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Drage Črnomelj, Črnomelj.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Drašiči, Drašiči.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Fara vas, Fara vas.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Fikšinci, Fikšinci.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Franc Rozman Stane Ljubljana, Ljubljana.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gabrje, Gabrje.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gabrovec, Gabrovec.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gabrovka, Gabrovka.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gančani, Gančani.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gederovci, Gederovci.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gerlinci, Gerlinci.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Globoko, Globoko.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gorje Poče, Gorje Poče.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gornja Radgona, Gornja Radgona.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gornji Slaveči, Gornji Slaveči.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Govejk, Govejk.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gozd Martuljk, Gozd Martuljk.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Graben Ljubljana, Ljubljana.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Grabrovec, Grabrovec.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Grad, Grad.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gradec pri Kostanjevici, Gradec pri Kostanjevici.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Griblje, Griblje.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Gruškovje, Gruškovje.

- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Ižakovci, Ižakovci.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Janče, Janče.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Jarše, Jarše.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Javor, Javor.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Javorje Litija, Litija.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Ježica, Ježica.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Jože Moškrič Ljubljana, Ljubljana.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Kal, Kal.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Kapele, Kapele.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Kog, Kog.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Kostanjevica na Krki, Kostanjevica na Krki.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Kostel, Kostel.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Kramarovci, Kramarovci.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Krmelj, Krmelj.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Kuzma, Kuzma.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Kuželj, Kuželj.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Laze, Laze.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Leskovic, Leskovic.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Ljubljana Barje, Ljubljana Barje.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Ljutomer (dekliška), Ljutomer.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Ljutomer (deška), Ljutomer.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Lučine, Lučine.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Maks Pečar Ljubljana, Ljubljana.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Mali Slatnik, Mali Slatnik.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Marindol, Marindol.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Melinci, Melinci.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Metlika, Metlika.

- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Novo mesto, Novo mesto.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Olimje, Olimje.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Orehovica, Orehovica.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Orešje, Orešje.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Ormož, Ormož.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Osilnica, Osilnica.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Otalež, Otalež.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Pertoča, Pertoča.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Planina pri Cerknem, Planina pri Cerknem.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Podbočje, Podbočje.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Podbrdo, Podbrdo.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Podčetrtek, Podčetrtek.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Podgrad, Podgrad.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Podlanišče, Podlanišče.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Podpleče, Podpleče.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Podzemelj, Podzemelj.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Polhov Gradec, Polhov Gradec.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Preloka, Preloka.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Prežganje, Prežganje.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Primskovo Litija, Litija.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Radenci, Radenci.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Rudnik Ljubljana, Ljubljana.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Serdica, Serdica.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Stari trg ob Kolpi, Stari trg ob Kolpi.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Šentjanž na Dolenjskem, Šentjanž na Dolenjskem.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Šentjernej, Šentjernej.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Šentvid Ljubljana, Ljubljana.

- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Škocjan Šentjernej, Šentjernej.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Šmihel pri Novem mestu, Novo mesto.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Telče, Telče.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Temenica, Temenica.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Trdkova, Trdkova.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Tržišče, Tržišče.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Valentin Vodnik Ljubljana, Ljubljana.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Veliki Cirknik, Veliki Cirknik.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Velika Dolina, Velika Dolina.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Velika Kostrevnica, Velika Kostrevnica.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Veliki Podlog, Veliki Podlog.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Veržej, Veržej.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Vič Ljubljana, Ljubljana.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Vinica, Vinica.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Vrsnik, Vrsnik.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Vučja vas, Vučja vas.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Zameško, Zameško.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Žetale, Žetale.
- SŠM, Dokumentacijska zbirka, Mapa šole Žiri, Žiri.

Literatura

- Ferenc, Tone. *Okupacijski sistemi na Slovenskem. 1941–1945*. Ljubljana: Modrijan, 1997.
- Ferenc, Tone. *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno. 1, Razkosanje in aneksionizem*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2006.
- Ferenc, Tone. *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno. 2, Raznarodovanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010.

POVZETEK

V članku je podrobneje obravnavan položaj 124 šol, ki so se v času okupacije 1941–1945 na Slovenskem nahajale ob okupacijskih mejah. Poleg vojnega obdobja je v članku mestoma zajeto tudi obdobje pred prihodom in po odhodu okupacijskih sil. Članek podrobneje obravnava tedanja šolska poslopja, šolske okoliše, učiteljski kader, učence in tehnične značilnosti šolskih poročil. Avtorji so na osnovi teh poročil uspeli pridobiti pogloblitve podatke in informacije glede obravnavanih tematik ter splošnega dogajanja v krajih, kjer so se nahajale obravnavane šole. Iz šolskih poročil lahko bralec pridobi različen obseg podatkov, saj je na vsebino le-teh vplivalo več različnih dejavnikov. Toda vseeno poročila predstavljajo izvrsten vir, iz katerega je moč pridobiti dosti informacij glede samih šol in krajev, v katerih so se obravnavane šole nahajale. Avtorji članka so tako na podlagi šolskih poročil podrobno predstavili tehnične značilnosti in sestavo poročil, učiteljski kader, učence ter splošno dogajanje znotraj in izven šolskih poslopij v času okupacije 1941–1945 na Slovenskem.

Retro **SPEKTIVE**

Nove tehnologije

PRIMERJAVA UPORABNIŠKE IZKUŠNJE: SEJNI ZAPISI LJUDSKE SKUPŠČINE LJUDSKE REPUBLIKE SLOVENIJE (WWW.SISTORY. SI) IN SEJNI ZAPISI DRŽAVNEGA ZBORA REPUBLIKE SLOVENIJE (WWW.DZ-RS.SI)¹

COMPARISON OF USER EXPERIENCE: PLENARY NOTES OF
PEOPLES ASSEMBLY OF PEOPLES REPUBLIC OF SLOVENIA
(WWW.SISTORY.SI) AND PLENARY NOTES OF NATIONAL
ASSEMBLY OF REPUBLIC OF SLOVENIA (WWW.DZ-RS.SI)

Jan Bernot

IZVLEČEK

Prispevek prinaša poskus primerjave uporabniške izkušnje pri delu s sejnimi zapisi izvršilnih in zakonodajnih teles, objavljenih na spletnem portalu *Zgodovina Slovenije – Sistory* (<http://www.sistory.si>) in spletnem portalu Državnega zbora Republike Slovenije (www.dz-rs.si). Meritve in primerjave se nanašajo na naslednje elemente uporabniške izkušnje: 1. hitrost nalaganja spletne strani; 2. število korakov; 3. optimizacija spletne strani; 4. oblikovna konsistentnost in kakovost organizacije besedila; 5. kakovost OCR; 6. raven optimizacije za vnašanje podatkov v orodja za citiranje in organizacijo bibliografij; 7. velikost datotek.

Ključne besede: uporabniška izkušnja, sejni zapisi, Ljudska skupščina Ljudske republike Slovenije, Državni zbor Republike Slovenije

ABSTRACT

The article is an attempt to compare the user experience in working with the verbatim minutes of the executive and legislative bodies

1 Pričujoči prispevek je nekoliko dopolnjena različica istoimenske seminarske naloge, ki je nastala v okviru dela pri predmetu Izbrane teme sodobne historiografije pod mentorstvom doc. dr. Bojana Balkovca. Slednjemu se na tem mestu iskreno zahvaljujem za vse napotke in sugestije. Poleg tega sem za napotke pri delu z orodjem *PageSpeed Insights* zahvalo dolžan tudi Mateju Radkoviču.

published on the web portal *History of Slovenia – Sistory* (<http://www.sistory.si>) and official website of the National Assembly of the Republic of Slovenia (www.dz-rs.si). Metrics and comparisons address the following elements of the user experience: 1. website speed; 2. number of steps; 3. website optimisation; 4. consistency and quality of website/text organisation; 5. OCR accuracy; 6. degree of optimisation for online bibliography and citation tools; 7. file size.

Keywords: user experience, verbatim minutes, People's Assembly of the People's Republic of Slovenia, National Assembly of the Republic of Slovenia

UVOD

Pričujoči prispevek je poizkus primerjave uporabniške izkušnje pri uporabi in dostopnosti sejnih zapisov izvršilnih in zakonodajnih teles, objavljenih na portalu *Zgodovina Slovenije – Sistory*² (<http://www.sistory.si>) in portalu Državnega zbora Republike Slovenije³ (www.dz-rs.si). Ker prvi portal vsebuje več tipološko različnih sejnih zapisov za obdobje med letoma 1861 in 1990, bodo primerjave in meritve opravljene na sejnih zapisih Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije (1947–1963). Ugotovitve imajo tako občo veljavo zlasti v delu, kjer se ukvarjamo z obravnavo uporabniške izkušnje na obeh spletnih portalih, in nekoliko ožjo, ko gre za obravnavo strukture sejnih zapisov.

Na spletnem portalu DZ RS so objavljeni sejni zapisi od 8. maja 1990 naprej. Podobno kot v prejšnjem primeru velja, da zaradi enotne strukture spletne strani primerjave opravljene na omejenem vzorcu v glavnem veljajo tudi za ostale sejne zapise.

Kakovost uporabniške izkušnje bomo skušali določiti na podlagi primerjave hitrosti nalaganja spletne strani; števila korakov, ki nas privedejo do iskanega podatka/dokumenta; optimizacije spletne strani za ogled na mobilnih napravah (tabličnem računalniku in mobilnem telefonu); oblikovne konsistentnosti vnosa podatkov in kakovosti organizacije besedila; kakovosti optične prepoznave besedila (OCR – optical character recognition); ravni optimizacije za vnašanje podatkov v orodja za citiranje in organizacijo bibliografij in velikosti datotek za delo brez povezave.

HITROST NALAGANJA SPLETNE STRANI

Primerjava hitrosti spletnih strani je bila opravljena z Googlovim orodjem *PageSpeed Insights*, in sicer za naslovno stran; odstrani, ki v obeh primerih vsebujejo seznam gradiva za posamezno obdobje; in odstran z dokumentacijo za posamezno sejo. V preglednico so vključeni podatki o »*prvem vsebinskem barvanju*« (v razpredelnici označeno s PVB) – gre za »čas, ko je izrisano prvo besedilo oziroma je izrisana prva slika«; prvem smiselnem barvanju (v razpredelnici označeno s PSB) –

čas, ki je potreben, da »je vidna glavna vsebina strani«; indeksu hitrosti (v razpredelnici označeno z IH) – »kako hitro je vsebina strani vidno izpolnjena«; prvi nedejavnosti CPE-ja (v razpredelnici označeno s CPE) – »čas, po katerem je glavna nit strani dovolj neobremenjena, da lahko obravnava vnos«; času do interaktivnosti (v razpredelnici označeno s ČDI) – »čas, potreben, da stran postane povsem interaktivna«; največji potencialni zakasnitvi prvega vnosa (v razpredelnici označeno s PZPV) – »potencialna zakasnitev prvega vnosa, na katero lahko uporabniki naletijo, je trajanje (v ms) najdaljšega opravila«. Vse meritve so bile opravljene z omenjenim orodjem v brskalniku *Google Chrome*, pri počiščenemu spletnemu predpomnilniku, in sicer trikrat za vsako stran.

		primerjava hitrosti					
		naslovna stran		seznam za posamezno obdobje		dokumentacija za posamezno sejo	
		sistory.si/LS LRS	dz-rs.si/DZ RS	sistory.si/LS LRS	dz-rs.si/DZ RS	sistory.si/LS LRS	dz-rs.si/DZ RS
rač.	1.	PVB 1,1s; PSB 1,1s; IH 2,0s; CPE 1,1s; CDI 1,1s; PZPV 60ms	PVB 0,9s; PSB 1,1s; IH 1,8s; CPE 1,1s; CDI 1,3s; PZPV 80ms	PVB 1,0s; PSB 1,0s; IH 3,5s; CPE 1,0s; CDI 1,0s; PZPV 60ms	PVB 0,9s; PSB 1,1s; IH 1,6s; CPE 1,1s; CDI 1,3s; PZPV 120ms	PVB 1,1s; PSB 1,1s; IH 1,9s; CPE 1,1s; CDI 1,1s; PZPV 60ms	PVB 0,9s; PSB 1,1s; IH 2,0s; CPE 1,1s; CDI 1,3s; PZPV 100ms
	2.	PVB 1,0s; PSB 1,1s; IH 2,3s; CPE 1,1s; CDI 1,1s; PZPV 50ms	PVB 1,0s; PSB 1,1s; IH 1,8s; CPE 1,1s; CDI 1,3s; PZPV 80ms	PVB 1,0s; PSB 1,0s; IH 3,1s; CPE 1,0s; CDI 1,0s; PZPV 70ms	PVB 0,9s; PSB 1,0s; IH 1,6s; CPE 1,1s; CDI 1,3s; PZPV 80ms	PVB 1,1s; PSB 1,1s; IH 3,1s; CPE 1,1s; CDI 1,1s; PZPV 60ms	PVB 0,9s; PSB 1,1s; IH 2,0s; CPE 1,1s; CDI 1,3s; PZPV 90ms
	3.	PVB 1,1s; PSB 1,1s; IH 2,3s; CPE 1,1s; CDI 1,1s; PZPV 70ms	PVB 1,0s; PSB 1,1s; IH 1,7s; CPE 1,1s; CDI 1,3s; PZPV 80ms	PVB 1,0s; PSB 1,0s; IH 2,9s; CPE 1,0s; CDI 1,0s; PZPV 60ms	PVB 0,9s; PSB 1,1s; IH 1,5s; CPE 1,1s; CDI 1,3s; PZPV 100ms	PVB 1,1s; PSB 1,1s; IH 1,9s; CPE 1,1s; CDI 1,1s; PZPV 50ms	PVB 0,8s; PSB 1,1s; IH 2,0s; CPE 1,1s; CDI 1,3s; PZPV 80ms
na m.	1.	PVB 3,4s; PSB 3,4s; IH 8,8s; CPE 3,4s; CDI 6,6s; PZPV 320ms	PVB 3,7s; PSB 4,2s; IH 7,1s; CPE 4,7s; CDI 5,3s; PZPV 360ms	PVB 3,3s; PSB 3,3s; IH 6,2s; CPE 3,3s; CDI 4,7s; PZPV 250ms	PVB 3,5s; PSB 4,0s; IH 6,2s; CPE 5,0s; CDI 8,0s; PZPV 420ms	PVB 3,4s; PSB 3,4s; IH 5,9s; CPE 3,4s; CDI 4,6s; PZPV 190ms	PVB 3,6s; PSB 3,6s; IH 6,3s; CPE 5,2s; CDI 8,2s; PZPV 430ms
	2.	PVB 3,6s; PSB 3,6s; IH 6,4s; CPE 3,6s; CDI 6,7s; PZPV 340ms	PVB 3,7s; PSB 4,2s; IH 6,3s; CPE 4,6s; CDI 5,3s; PZPV 360ms	PVB 3,3s; PSB 3,3s; IH 7,1s; CPE 3,3s; CDI 4,7s; PZPV 220ms	PVB 3,5s; PSB 4,0s; IH 5,4s; CPE 4,5s; CDI 5,0s; PZPV 310ms	PVB 3,5s; PSB 3,5s; IH 5,8s; CPE 3,5s; CDI 4,7s; PZPV 220ms	PVB 3,4s; PSB 3,6s; IH 6,3s; CPE 4,8s; CDI 5,2s; PZPV 350ms
	3.	PVB 3,4s; PSB 3,4s; IH 6,2s; CPE 3,4s; CDI 6,5s; PZPV 300ms	PVB 3,7s; PSB 4,1s; IH 6,3s; CPE 4,6s; CDI 5,2s; PZPV 300ms	PVB 3,2s; PSB 3,2s; IH 7,1s; CPE 3,2s; CDI 4,7s; PZPV 240ms	PVB 3,3s; PSB 4,0s; IH 5,4s; CPE 4,7s; CDI 5,1s; PZPV 400ms	PVB 3,4s; PSB 3,4s; IH 5,9s; CPE 3,4s; CDI 4,8s; PZPV 220ms	PVB 3,6s; PSB 3,6s; IH 6,1s; CPE 5,0s; CDI 8,1s; PZPV 370ms

Preglednica 1: Primerjava hitrosti nalaganja spletnih strani (v globalni primerjavi so z zeleno označene hitrosti smatrane za hitre; z rumeno za povprečne; z rdečo za počasne).⁴

Primerjava podatkov v zvezi s hitrostjo nalaganja spletnih strani ne nakazuje bistvenih razlik. Vsaj ne takšnih, ki bi bistveno vplivale na uporabniško izkušnjo. Vendar pa na splošno velja, da je portal DZ RS nekoliko bolj optimiziran, ko gre za stran, ki je namenjena osebnim računalnikom, in slabše, ko gre za mobilno različico. Za portal *Sistory* velja ravno obratno.

4 Povezave do naslovne strani in podstrani obeh portalov: *Sistory*: naslovna stran: <http://www.sistory.si/>; seznam za posamezno obdobje: <http://www.sistory.si/11686/menu411>; dokumentacija za posamezno sejo: <http://www.sistory.si/11686/973>. Portal DZ RS: naslovna stran: <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home>; https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/sejeDrzavnegaZbora/PoDatumuSeje!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfj0bZivT39gy2dDB0N31NMjAw8Db0tQ3x8fQwNvM30wwkpiAJKG-AAjgb6BbmhigCWEC4t/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/; dokumentacija za posamezno sejo: <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/izbranaSeja?mandat=VII&seja=37%20Redna&uid=F8A45012C27EC17CC12581C6004DC41B>.

Primerjava portalov je bila opravljena s spletnim orodjem PageSpeed Insights, ki je dostopen na povezavi: <https://developers.google.com/speed/pagespeed/insights/>.

Dostop do portalov in spletnega orodja je bil narejen junija 2019.

OPTIMIZACIJA SPLETNE STRANI ZA OGLED NA MOBILNIH NAPRAVAH

Kljub temu da je za analizo gradiva praviloma primernejši osebni računalnik, se vendarle velja ozreti tudi na raven optimizacije obeh spletnih strani za ogled vsebine na mobilnih napravah. Tudi v tem primeru velja, da je mobilna različica portala *Sistory* bistveno bolj prilagojena prikazu na mobilnih napravah. Pri mobilni različici portala DZ RS gre namreč za domala nespremenjeno različico klasične spletne strani. Kot ilustrira pričujoči zajem zaslona, je težava prisotna zlasti na manjših zaslonih. Preizkus smo opravili na 5,5-inčnem zaslonu mobilnega telefona.⁵

The image shows two side-by-side mobile web pages. The left page is from the Sistory portal, displaying a book cover for 'Stenografski zapiski Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije' and a list of sessions from 1947 to 1948. The right page is from the DZ RS portal, showing a list of sessions and a table of voting results for a specific session.

Stenografski zapiski Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije
II. redno zasedanje 15.decembra 1947 do 18.maja 1948
III.redno zasedanje 19.maja 1948
IV.redno zasedanje 14.decembra 1948

Jezik: slovenski
Vrsta gradiva: Besedilo
Leto: 1953
Ključne besede: ljudska skupščina, Slovenija, zasedanja, stenographical minutes, Slovenia
Založnik(i): Ljudska skupščina LRS, Ljubljana
Avtorske pravice: PUBLIC DOMAIN
This work (Stenografski zapiski Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije, by Ljudska skupščina LRS).

Ďavnega zbora - Izbrana seja
Ďna seja Državnega zbora
izman
tentni seja
seje
led sodelovanja predstavnikov Vlade na 61. izredni seji vnega zbora
irni potek in vrstni red razpravljavcev na 61. izredni seji vnega zbora
istilo o dodatnem gradivu

objava gradiva, prispelega po začetku sej
ičkah
nloško
inja

Ura	Rezultati glasovanja
16:33:41	Kvorum 79 Za 35 Proti 44 Kvorum Za Proti

1 od 1

Slika 1 in 2: Primerjava optimizacije spletnih strani na mobilnih napravah. Na levi portal *Sistory*, na desni portal DZ RS.

⁵ Omenjene pomanjkljivosti so v primeru portala DZ RS (resda v manjši meri, pa vendar) prisotne tudi na 9,7-inčnem zaslonu tabličnega računalnika.

ŠTEVILO KORAKOV

Presojanje o preprostosti uporabe posamezne spletne strani je problematično, saj je percepcija preprostosti kajpak tudi stvar osebnih preferenc. Vendarle pa se zdi minimalno število korakov, ki so potrebni, da preko uporabniškega vmesnika dosežemo iskano vsebino, vsaj okvirno povedno. Tozadevna primerjava portalov poda naslednjo sliko.

število korakov					
seznam za posamezno obdobje		dokumentacija za posamezno sejo		dokument	
sistory.si/LS LRS	dz-rs.si/DZ RS	sistory.si/LS LRS	dz-rs.si/DZ RS	sistory.si/LS LRS	dz-rs.si/DZ RS
3	6	4	6 oz. 7*	5	7 oz. 8*

Preglednica 2: Minimalno število korakov, ki so potrebni, da preko uporabniškega vmesnika posameznega spletnega portala dosežemo iskano vsebino.⁶

(*Če se iskani sejni zapis nahaja med prvimi petnajstimi zadetki, je potreben korak manj, če ne, korak več.)

Portal *Sistory* v primerjavi s portalom DZ RS v vseh treh primerih terja manj korakov za dostop do zelene vsebine. Tudi sicer je pot »*Viri*« – »*Tiskani viri*« – »*Sejni zapisniki izvršnih in zakonodajnih teles*« – ... študentu zgodovine bržčas bližje od poti »*Delo državnega zbora*« – »*Seje*« – »*Seje državnega zbora*« – »*Po datumu seje*« / »*Po vrsti seje*« – ..., a to je, kot rečeno, stvar osebnih preferenc, o katerih ne moremo objektivno soditi.

Oba portala nudita tudi iskanje po ključnih besedah, pri čemer je na portalu *Sistory* na voljo tudi napredno iskanje, ki omogoča različne kombinacije naslednjih iskalnih pogojev: »*naslov*«, »*avtor*«, »*ključne besede*«, »*leto*«, »*vir*«. ⁷ Oba iskalnika sta učinkovita in nudita tudi hiter vpogled v izpis delov besedila, ki vsebujejo iskano besedo, pri čemer velja opozoriti na mestoma nezanesljivo optično prepoznavanje besedila sejnih zapisov Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije (LS LRS), ki si ga bomo poglobljeje ogledali v enem od naslednjih poglavij. ⁸

6 Sistory. <http://www.sistory.si/> (dostop: junij 2019); Portal DZ RS. <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home> (dostop: junij 2019).

KONSISTENTNOST VNOSA PODATKOV IN KAKOVOST ORGANIZACIJE BESEDILA

Primerjava konsistentnosti vnosa podatkov in kakovosti organizacije besedila kaže na pomembne razlike med obema spletnima portaloma, samo obliko sejnih zapisov in kvantiteto priloženih datotek. Kot bomo videli, so razhajanja deloma posledica razlik v naboru priloženega gradiva, deloma pa – zlasti ko gre za gradivo povezano s sejnimi zapisi DR RS in objavljeno na portalu DZ RS – precejšnje nekonsistentnosti pri vnosu in oblikovnih značilnostih objavljenega gradiva.

Sejni zapisi LS LRS na portalu *Slstory* so vselej urejeni po enakem ključu. Na posamezni podstrani so navedeni podatki o naslovu, jeziku, vrsti gradiva, letu izdaje, ključnih besedah, založniku in avtorskih pravicah, čemur sledi povezava za prenos dokumenta v PDF formatu ali ogled v spletnemu brskalniku. Pod omenjenimi podatki se nahaja še kategorija »*vsi metapodatki*«.

Sami sejni zapisi so urejeni po istem ključu in se sčasoma le minimalno spreminjajo. Pri zapisih sej prvega in drugega sklica si tako sledijo: naslovna stran, stenografski zapisi zasedanj v kronološkem zaporedju, priloge na koncu stenografskega zapisa posamezne seje in kazalo (iz katerega je razviden potek seje) s kategorijami: »*pred dnevnim redom*«, »*dnevni red*« in »*priloge*«. Slednje na koncu vsebujejo še podatke o predsedstvu LS LRS – skupščinskih odborih, ljudskih poslancih ter prezidiju in vrhovnem sodišču LRS. Na koncu sledijo še podatki o stenografskem biroju, tiskarni, kraju in letu izida, številu izvodov, obsegu in založniku. V tretjem in četrtem sklicu struktura besedila ostane enaka. Skladno s spremembami sodnih in političnih struktur so s tem povezane kategorije v prilogah nekoliko spremenjene. Po novem takole: »*Ljudska skupščina LRS: Odbori in komisije*«, »*Republiški zbor: Odbori*«, »*Zbor proizvajalcev: Odbori*«, »*Poslanci Ljudske skupščine LRS, Poslanci izvoljeni v Zvezno ljudsko skupščino*«, »*Izvršni svet Ljudske skupščine LRS*«, »*Vrhovno sodišče LRS*«, »*Višje gospodarsko sodišče LRS*«. Od drugega zvezka sejnih zapisov tretjega sklica dalje je na koncu dodan še seznam govornikov, pri čemer gre za kazalo strani z omembami posameznega poslanca. Gre za zelo uporabno kazalo, zlasti ko besedilo prebiramo

v tiskani različici, kjer OCR ni na voljo. Sila uporabne so tudi priloge o sestavi političnih in sodnih organov, saj omogočajo hitro in natančno umestitev posameznega govorca ali člana LS LRS. Z vidika uporabnosti so prav omenjeni sezname (in tudi primerjalno preglednejša ureditev prilog) pomembna prednost v primerjavi s sejnimi zapisi DZ RS.

Kot rečeno, imamo pri sejnih zapisih DZ RS in njihovih prilogah opraviti z bistveno večjim številom variacij in nekonsistentnosti. Sejni zapisi in priloge so dostopni na ločenih podstraneh, do katerih je mogoče dostopati prek hiperpovezav (glej: slika 2). Najprej se osredotočimo na sejne zapise. Slednji so za obdobje med 8. majem 1990 in 16. decembrom 2011 dostopni neposredno na spletni strani. Osrednji del besedila tvori v prvi osebi zapisano besedilo seje, ki mu sledi kazalo, iz katerega je razviden potek seje. Priloge, kljub temu da so v kazalih mestoma omenjene, v besedilo niso vključene, seznam govornikov na koncu sejnega zapisa pa je zaradi odsotnosti paginacije povsem neuporaben. Odsotnost paginacije je seveda zelo problematična tudi, ko gre za navajanje virov, saj mora raziskovalec zagradelj po nepotrebem posegati tudi po tiskani različici besedila. Prav tako je raziskovalcu po nepotrebem oteženo prenašanje gradiva na osebni računalnik ali druge spominske nosilce.

Sejni zapisi drugega, tretjega, četrtega in petega sklica DZ RS (28. november 1996–15. december 2011) kazala in seznama govornikov ne vsebujejo več. Prenos sejnega zapisa v PDF formatu je mogoč od šestega sklica dalje (torej za obdobje od 16. decembra 2011).⁹ Ureditev besedila je precej podobna prejšnji. Naslovnici sledi uvod s podatki o nastanku besedila in metodologiji transkripcij, »dnevni red, sprejet na seji Državnega zbora, kazalo, iz katerega je razviden potek seje in v katerem so točke dnevnega reda in govorniki, osrednji del je besedilo seje, zapisano v prvi osebi, na koncu pa je dodan še indeks govornikov«.¹⁰

9 Poleg tega so še vedno na voljo sejni zapisi na posebni podstrani.

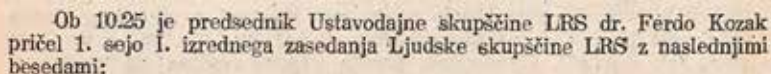
10 Portal DZ RS: Sejni zapisi Državnega zbora. 1. seja (21. december 2011). https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Sejni_zapisi_Drzavnega_zbora/2011-2014/2011-12-21_S_1.pdf (dostop: junij 2019).

Kot rečeno, so priloge sejnih zapisov DZ RS na voljo na ločenih podstraneh. Načeloma velja, da njihovo število narašča, ko se približujemo sedanjosti. Podobno velja za raven urejenosti prilog. Priloge so razdeljene na več kategorij: »dokumenti seje«, »zapisi seje« in »e-klop (objava gradiva prispelega po začetku seje)«. Za obdobje do 28. novembra 1996 so na voljo le »zapisi seje« in »e-klop« (pri slednji je gradivo dostopno na dveh podstraneh: »po točkah« in »kronološko«). Po tem datumu so dodani tudi »dokumenti seje« – praviloma gre za različne zapise, dnevne rede ipd. Ločeno je dodana še dokumentacija v zvezi z glasovanji – s podatki o datumu, uri, rezultatih glasovanja, evidenčnih podatkih akta (EPA) in dokumentih (slednja je povsem nepotrebna, saj nas povezava privede na isto podstran kot povezava v kategoriji »rezultati glasovanja«). Za obdobje do 28. novembra 1996 podatki v zvezi z glasovanji niso vneseni, jih je pa moč poiskati v besedilu sejnih zapisov. Za obdobje do 27. oktobra 2000 so vneseni podatki o datumu in uri glasovanja, podstran z rezultati glasovanja pa vsebuje podatke o kvorumu in opredelitvi posameznega poslanca. Šele s tretjim sklicem (torej za obdobje od 27. oktobra 2000 dalje) so na podstrani z rezultati glasovanja dodani tudi podatki o fazi postopka in naslovu akta, o katerem se glasuje. Gre za pomembno izboljšavo v primerjavi s podstranjo z rezultati glasovanja prejšnjega sklica, kjer je podatke o tem, na kateri akt se rezultati glasovanja sploh nanašajo, treba razbrati posredno iz zapisa seje. Z zapisi tretjega sklica je vzpostavljena tudi povezava do podstrani z evidenčnimi podatki akta (EPA) – podatki so (za sprejete zakone) podani po kategorijah: »naslov (Ur. l. RS, št.)«, »evidenčni podatki«, »naslov«, »naslov zadeve«, »EPA«, »kratica«, »predlagatelj«, »vrsta postopka«, »faza«, »seja«, »datum seje«, »objava v Uradnem listu«, »dan« in »SOP«. S petim sklicem (od 15. oktobra 2008) je tej podstrani dodana še kategorija »Dokumenti« – gre za priloge različnih vrst dokumentov (denimo zemljevidi, preglednice s tarifami ...) v PDF formatu. Na dnu podstrani EPA se za obdobje od tretjega do petega sklica nahaja povezava do podstrani »Postopek sprejemanja«, ki je po točkah sprejemanja dalje členjena v nove podstrani. S šestim sklicem (od 16. decembra 2011) nas klik na povezavo v kategoriji EPA privede direktno na podstran »Postopek sprejemanja«, ki nas nato vodi do evidenčnih podatkov posameznega akta. Kot je mogoče razbrati

iz zapsanega, je nabor dokumentacije povezan s posamezno sejo na portalu DZ RS zlasti za obdobje po 27. oktobru 2000 zelo širok. Kljub vsemu pa velja poudariti, da je orientacija po gradivu, zlasti zavoljo nepreglednosti spletne strani, po nepotrebnem otežena. Prav tako je, razen ko gre za sejne zapise in redke primere priloženih dokumentov, še vedno problematična odsotnost možnosti prenosa dokumentov v PDF ali katerem drugem formatu.¹¹

KAKOVOST OPTIČNEGA PREPOZNAVANJA BESEDILA (OCR)

Težave, povezane s pomanjkljivostmi v optičnem prepoznavanju besedila, so praviloma omejene na sejne zapise LS LRS. Zvečine so povezane z dejstvom, da je šlo v tem primeru primarno za tiskano besedilo, ki je bilo naknadno digitalizirano. Napake pri prepoznavanju besedila so tako največkrat posledica nepravilnosti, ki lahko nastanejo ob natisu – denimo barvnih madežev, nepopolno odtisnjenih črk (glej spodnji primer) in nenazadnje tudi nagubanosti papirja, ki v skenirani različici ni bila popolnoma odpravljena.

Ob 1025 je predsednik Ustavodajne skupščine LRS dr. Ferdo Kozak pričel 1. sejo I. izrednega zasedanja Ljudske skupščine LRS z naslednjimi besedami:

Slika 3: Ilustracija pomanjkljivega optičnega prepoznavanja besedila na primeru pasusa prve seje prvega izrednega zasedanja LS LRS.¹²

»Ob 110J25 je predsednik Ustavodajne skupščine LES dr. Ferdo Kozak pričel 1. sejo I. izrednega zasedanja Ljudske skupščine LRS z naslednjimi besedami:«

¹¹ Sistory: Stenografski zapiski Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije: I. izredno zasedanje 17. januarja 1947, I. redno zasedanje 14. aprila–8. julija 1947. http://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/973/1.izredno_in_1.redno_zasedanje_17.1.1947_14.4.-8.7.1947.pdf (dostop: junij 2019).

Gradivo DZ RS, ki je povečini že v osnovi nastalo v elektronski obliki in ni bilo deležno pretvorb iz enega v drug medij, pomanjkljivostim v optičnem prepoznavanju besedila načeloma ni podvrženo.

Kljub omenjenim primanjkljajem ima vsak dokument, ki je bil podvržen OCR, vrsto prednosti pred klasičnim tiskanim besedilom. Iskanje po besedah, korenih besed ali besednih zvezah bistveno presega diapazon zmožnosti klasičnih kazal in registrov. OCR poleg tega olajša ali sploh omogoča tudi naprednejše oblike tekstualne analize obsežnih korpusov gradiva.¹³ Nenazadnje (in v povezavi s prej povedanim) omogoča tudi lažjo in hitrejšo pretvorbo v različne digitalne formate.

VNAŠANJE PODATKOV V ORODJA ZA CITIRANJE IN ORGANIZACIJO BIBLIOGRAFIJ

Orodja za citiranje in organizacijo bibliografij lahko pomembno prispevajo k bolj ekonomični izrabi časa in lažji organizaciji v splošnem. Pričujoča primerjava se osredotoča na vnos podatkov v orodje *Zotero*.¹⁴

Nobena od obravnavanih spletnih strani ne vsebuje podatkov, ki bi jih v bibliografijo programa *Zotero* lahko vključili neposredno prek vtičnika v spletnem brskalniku. Ker je prek portala *Cobiss+*¹⁵ oziroma *Worldcat*¹⁶ takšen neposreden vnos podatkov mogoč, vsaj dodana povezava do ene ali druge strani morda ne bi bila napačna ideja.

Bibliografski podatki so za ročni vnos sicer preglednejši in lažje dostopni na portalu *Slstory* (glej: slika 1). Če želimo te podatke poiskati za sejni zapis DZ RS, moramo namreč najprej odpreti/prenesti PDF datoteko zapisa, v kateri lahko najdemo podatke o založniku, izdajatelju, urednikih ipd.

13 V zvezi s potencialom takšnih analiz glej: Gašparič, Jure, Mojca Šorn in Andrej Pančur. »Skupščina Republike Slovenije v času razpadanja socializma in Jugoslavije kot predmet historične analize: uporaba metod digitalne humanistike.« *Retrospektive*, 1/1 (2018), 39–55.

14 V zvezi z uporabo glej: Balkovec, Bojan. »Bibliografski pripomoček za pisanje znanstvenih besedil.« *Retrospektive*, 1/1 (2018), 134–141.

15 *Cobiss+*. <https://plus.si.cobiss.net/opac7/bib/search> (dostop: junij 2019).

16 *Worldcat*. <https://www.worldcat.org/> (dostop: junij 2019).

V obeh primerih je seveda mogoč tudi neposredni zajem spletne strani. Pri sejnih zapisih DZ RS pred šestim sklicem (16. december 2011–1. avgust 2014) je takšen zajem zaradi odsotnosti dokumenta v PDF formatu (oziroma katerem od alternativnih zapisov) tako ali tako domala neobhodno potreben. Dodajmo še, da pri zajemu spletne strani, kjer je dokument na voljo v PDF formatu, dokument v nobenem primeru ni avtomatično dodan v podrejeno mapo.

VELIKOST DATOTEK ZA DELO BREZ POVEZAVE

Z rastjo zmogljivosti spominskih nosilcev, splošno razširjenostjo različnih oblačnih shramb ter različnimi brezplačnimi rešitvami za oddaljeni dostop¹⁷ je problem velikosti datotek, ki so na voljo za prenos, morda manj relevanten kot poprej. Kljub temu velja poudariti, da PDF datoteke sejnih zapisov LS LRS praviloma zavzamejo precej več prostora kot PDF datoteke sejnih zapisov DZ RS. PDF datoteka *Stenografskih zapisov Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije z 9. aprila 1963* (252 strani – povprečno 370 besed na stran) tako denimo zavzame 31.304 kB prostora,¹⁸ PDF datoteka *Sejnih zapisov Državnega zbora z dne 22., 23., 25. in 26. januarja 2018* (272 strani – povprečno 835 besed na stran) pa 4.545 kB.¹⁹

ZAKLJUČEK

Na podlagi pričujoče primerjave uporabniške izkušnje pri uporabi in dostopnosti sejnih zapisov izvršilnih in zakonodajnih teles, objavljenih

17 Kar zadeva prve denimo: *Google Drive* (brezplačnih 15GB prostora); *Onedrive* (brezplačnih 5GB prostora); *iCloud* (brezplačnih 5GB prostora); *Dropbox* (brezplačnih 2GB* prostora); *Mega* (brezplačnih 15GB* prostora), če jih naštejemo le nekaj. Med orodji za oddaljeni dostop zlasti *TeamViewer*.

18 Slstory: Stenografski zapiski Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije (Četrtri sklic): Seje 9. aprila 1963 (ustavna razprava). http://www.sistory.si/cdn/publikacije/1001-2000/1104/Seje_9.4.1963.pdf (dostop: junij 2019).

19 Portal DZRS: Sejni zapisi Državnega zbora. 37. seja (22., 23., 25. in 26. januar 2018). https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Sejni_zapisi_Drzavnega_zbora/2014-2018/2018_01_22_S_37.pdf (dostop: junij 2019). Meritev povprečnega števila besed je bila opravljena z razširljivo za Adobe Acrobat Pro/Acrobat Reader DC – abracadabraPDF, dostopno na AbracadabraPDF. <https://www.abracadabrapdf.net/> (dostop: junij 2019).

na portalu *Sistory* (sejni zapisi LS LRS) in portalu DZ RS (sejni zapisi DZ RS), lahko oblikujemo nekaj zaključkov. Kar zadeva hitrost spletnih strani, med obema ni bistvenih razlik – klasična spletna stran je nekoliko bolj optimizirana na portalu DZ RS, mobilna pa na portalu *Sistory*. Slednja ima tudi bolj dodelan mobilni uporabniški vmesnik. Prav tako je na spletni strani *Sistory* načeloma potrebno manjše število korakov za dostop do želene vsebine. Enako velja za konsistentnost vnosa podatkov in kakovost organizacije besedila sejnih zapisov in prilog, pri čemer pa velja opozoriti, da je od tretjega sklica DZ RS nabor gradiva, ki je na voljo na portalu DZ RS, precej večji od tistega, ki se nanaša na delo LS LRS na portalu *Sistory*. Kakovost optičnega prepoznavanja besedila je boljša pri sejnih zapisih DZ RS, vendar so ti za prenos na osebni računalnik v PDF formatu na voljo šele za obdobje po 12. decembru 2011. Načeloma velja, da PDF datoteke sejnih zapisov DZ RS zavzamejo manj prostora od PDF datotek sejnih zapisov LS LRS. Oba portala sta razmeroma slabo optimizirana za samodejno vnašanje podatkov v orodja za citiranje in organizacijo bibliografij, vendar pa je bibliografske podatke za ročni vnos lažje najti na portalu *Sistory*.

VIRI IN LITERATURA

Viri

Portal DZ RS: Sejni zapisi Državnega zbora. 1. seja (21. december 2011). https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Sejni_zapisi_Drzavnega_zbora/2011-2014/2011-12-21_S_1.pdf (dostop: junij 2019).

Portal DZ RS: Sejni zapisi Državnega zbora. 37. seja (22., 23., 25. in 26. januar 2018). https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/Sejni_zapisi_Drzavnega_zbora/2014-2018/2018_01_22_S_37.pdf (dostop: junij 2019).

Slstory: Stenografski zapiski Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije: I. izredno zasedanje 17. januarja 1947, I. redno zasedanje 14. aprila–8. julija 1947. http://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/973/1.izredno_in_1.redno_zasedanje_17.1.1947_14.4.-8.7.1947.pdf (dostop: junij 2019).

Slstory: Stenografski zapiski Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije (Četrty sklic): Seje 9. aprila 1963 (ustavna razprava). http://www.sistory.si/cdn/publikacije/1001-2000/1104/Seje_9.4.1963.pdf (dostop: junij 2019).

Spletni viri

Cobiss+. <https://plus.si.cobiss.net/opac7/bib/search> (dostop: junij 2019).

PageSpeed Insights - Google Developers. <https://developers.google.com/speed/pagespeed/insights/?hl=sl> (dostop: junij 2019).

Portal Državnega zbora Republike Slovenije. www.dz-rs.si (dostop: junij 2019).

Worldcat. <https://www.worldcat.org/> (dostop: junij 2019).

YouTube: Slstory Info: Del 14/19: Andrej Pančur in Mojca Šorn: Digitalni pristop k parlamentarni zgodovini. <https://www.youtube.com/watch?v=dwydxR0eA1g&t=354s> (dostop: junij 2019).

Zgodovina Slovenije – Sistory. <http://www.sistory.si> (dostop: junij 2019).

Literatura

Balkovec, Bojan. »Bibliografski pripomoček za pisanje znanstvenih besedil.« *Retrospektive*, 1/1 (2018), 134–141.

Gašparič, Jure, Mojca Šorn in Andrej Pančur. »Skupščina Republike Slovenije v času razpadanja socializma in Jugoslavije kot predmet historične analize: uporaba metod digitalne humanistike.« *Retrospektive*, 1/1 (2018), 39–55.

Retro **SPEKTIVE**

Poročila in ocene

STRIP, KI JE AKTUALEN TUDI DANES

ALAN FORD TEČE ČASTNI KROG

Božidar Flajšman

Od 23. maja do 13. oktobra 2019 je bila v Narodni galeriji na ogled razstava Alan Ford teče častni krog, razstava originalnih risb ob 50. obletnici prvega izida stripa.

Na ogled je bilo 162 originalnih stripovskih tabel iz prvih let nastajanja te kulture stripovske serije o skupini TNT, groteskni družini tajnih agentov iz razpadajoče newyorške cvetličarne.

Gre za risbe, svojevrstne kombinacije med realizmom in karikaturo, ki jih je med letoma 1969 in 1975 za prvih 75 delov te stripovske serije narisal njen prvotni soavtor, italijanski ilustrator Roberto Raviola, bolj znan pod psevdonimom Magnus. Slednji se je nato posvetil drugim projektom, medtem ko je scenarist Luciano Secchi (z umetniškim imenom Max Bunker) z ustvarjanjem Alana Forda nadaljeval, vendar z drugimi risarji.

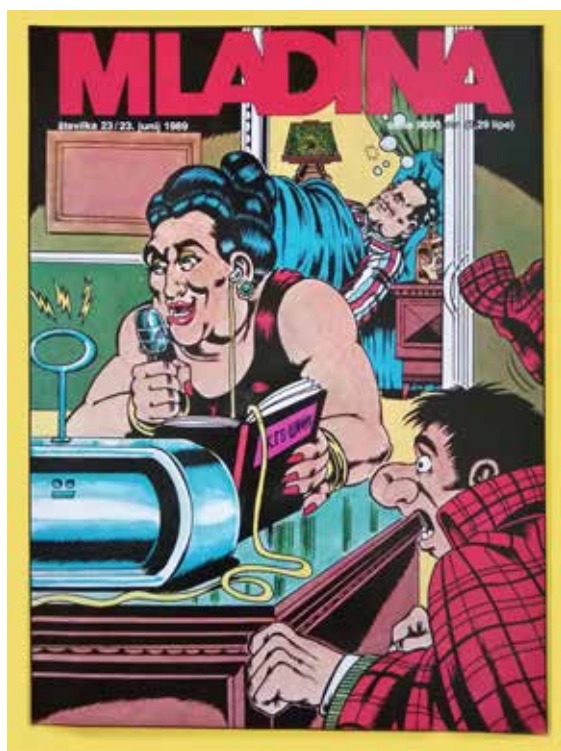
Slika 1: Na razstavi razstavljene naslovnice prve italijanske (1969), jugoslovanske (1970) in slovenske (1993) izdaje Alana Forda.

Foto: Božidar Flajšman

Bunker in Magnus sta bila v 60. letih prejšnjega stoletja ena najuspešnejših avtorskih navez v italijanski stripovski produkciji. Strip Alan Ford, poimenovan po enem izmed glavnih likov serije, sta zasnovala kot parodijo na takrat priljubljene vohunske žanre (kamor so denimo spadali filmi o Jamesu Bondu) in številne stripe o superjunakih, dodala pa sta ji tudi izrazito družbenokritično razsežnost. Zgodbe govorijo o podvigih obskurnih agentov tajne skupine TNT, ki v boju proti kriminalu in vsesplošni korupciji rešujejo svet. Poleg nepozabnih protagonistov ponujajo predvsem črni humor ter satiro zahodne družbe in vseh družbenih slojev, obenem pa tudi kritiko oblasti, kapitalističnega sistema in stanja sodobnega človeštva nasploh.

Nedvomno je aktualen še danes, saj se stanje v svetu ni bistveno spremenilo. Verjetno ga najbolje ponazarja Superhik, eden izmed

junakov v tem stripu, ki slovi predvsem po tem, »da jemlje revnim in daje bogatim«.

Slika 2: 32. naslovnica *Mladine*, v kateri je 23. junija 1989 začel izhajati legendarni Alan Ford v zgodbi z naslovom Bunker, kjer člani skupine TNT obiščejo maršala Tita.¹

Strip je že leta 1970 zaživel v Jugoslaviji v izvrstnem hrvaškem prevodu Nenada Brixyja. Slovenski prevod Branka Gradišnika, ki smo ga dobili šele leta 1993, ni dosegel izjemne priljubljenosti jugoslovanskih izdaj. V Jugoslaviji je postal najbolj priljubljen strip ne samo zaradi duhovitih izrekov, dialogov, zbadljivega humorja ter

¹ *Mladina*, 23. junij 1989, naslovnica.

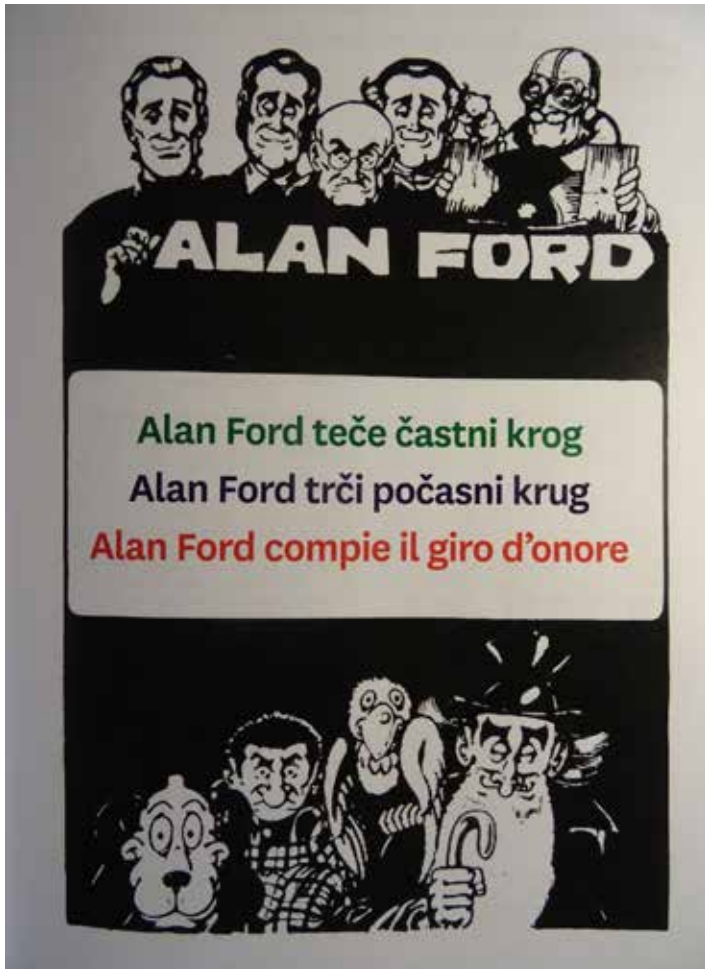
likov, s katerimi se v takratni realnosti ni bilo težko poistovetiti, ampak še posebej zaradi izjemnega prevoda Nenada Brixija.

Postal je redno berilo mnogih in si pridobil kulturni status, mnogi izreki pa so ponarodeli, kot na primer: »Če želiš zmagati, ne smeš izgubiti/Ako kaniš pobijediti, ne smiješ izgubiti«; »Cena? Prava malenkost!/Cijena? Prava sitnica!«; »Za domovino je treba dati vse, še celo življenje drugih!/*Za domovinu treba dati sve, pa čak i živote drugih!*«; »Ne verjemi ženski, ki laže/Ne vjeruj ženi koja laže«; »Smo stranka, ki ničesar ne obljublja in to dosledno izpolnjuje – stranka resnice/Mi ništa ne obećavamo i to ispunjavamo – stranka istine«.

Vplive stripa je bilo čutiti tudi v glasbi (Priljavo kazališče) ter v filmih (Maratonci tečejo častni krog, Kdo neki tam poje).

Fenomen Alana Forda v nekdanji skupni državi je v svoji knjigi *Cvetličarna v hiši cvetja: kako smo posvojili in živeli Alana Forda* že pred časom temeljito obravnaval Lazar Džamić. Na razstavi in v bogatem spremljevalnem katalogu pa smo iz Džamićevega zapisa lahko prebrali tudi skrivnost o alanfordovski parodiji s Titom, ki je izhajala leta 1989 v Mladini. Osem epizod z dvema tablama v vsaki je ustvaril izjemno nadarjen zagrebški risar Andrej Brčić – Flumiani. Parodija/satira, v kateri Grupa TNT obišče Tita in Jovanko, je bila tako uspešna, da so mnogi pomislili, da gre za resnično »zaplenjeno« zgodbo, medtem ko so jo v določenih delih takratne Jugoslavije celo vezali v trde platnice in jo ponujali kupcem kot »cenzurirano« epizodo. Tedniku Mladina je takrat izjemno priljubljenost Alana Forda uspelo izkoristiti za duhovito kritiko tedanjega sistema.

Obsežen razstaveni katalog je izšel v treh jezikih, slovenščini, italijanščini in hrvaščini, zanj so poleg glavnega avtorja razstave Roka Glavana in Lazarja Džamića besedila prispevali še Max Modic, Mitja Velikonja, Zoran Smiljanić in številni drugi. Vsekakor zanimiva in dragocena razstava/katalog.

Slika 3: Skupina TNT v katalogu razstave Alan Ford teče častni krog.²

² Glavan, Rok (ur.). *Alan Ford teče častni krog = Alan Ford trči počasni krog = Alan Ford compie il giro d'onore: [spremljevalni katalog razstave ob 50. obletnici prve izdaje stripa: Narodna galerija, Cankarjeva 20, Ljubljana, 23. 5.-13. 10. 2019]*. Ljubljana: Antikvariat Glavan, Zavod Kultura in prosveta, 2019.

KDO BI USTVARJAL SLOVENSKO ZGODOVINO, ČE BI ODŠLI NAJBOLJŠI?

Božidar Flajšman

V Zgodovinskem atriju Mestne hiše v Ljubljani je bila od 7. novembra do 3. decembra 2019 na ogled razstava PLAKTIVAT, plakat, ki spreminja družbo.

Razstava je prikazala vpogled v družbeno-angažiran plakat v Sloveniji med letoma 2014 in 2019.

Skozi projekt Plaktivat je bilo v petih letih ustvarjenih 1445 plakatov, razglašanih 12 zmagovalcev in 162 finalistov. TAM-TAM Inštitut je z različnimi partnerji razpisal 12 aktualnih tem: beg možganov, prostovoljno gasilstvo, nasilje med mladostniki, spletna zasvojenost, migranti, sovražni govor, alternative potrošništvu, telesna (ne)aktivnost, diabetes, bralna kultura, nasilje nad ženskami in kriza medijev. Skupno je sodelovalo 850 prijaviteljev iz 49 držav in 6 kontinentov.

Videli smo lahko veliko prepričljivih in oblikovno zelo različnih vizualnih nagovorov. Ob zaključku petletne akcije pa je mesto posebnega nagrajenca žirija podelila triptihu plakatov na temo bega možganov, na katerih so avtorji Gregor Čeferin, Toni Tomašek, Miha Bevc in Drago Mlakar z duhovitimi parafrazami Prešerna, Kosovela in Cankarja odprli dilemo – kdo bi ustvarjal slovensko zgodovino, če bi odšli najboljši. Navedeni literati so gotovo pomemben del narodne identitete. Verjetno se ob takšni upodobitvi porodi misel, kaj bo s Slovenijo čez eno ali dve generaciji, če bomo izgubili svoje prihodnje velikane.

Zgovoren je tudi plakat na temo migrantov, na katerem je avtor Boris Kralj upodobil človeško roko, ki s kazalcem in sredincem tvori črko v (victoria – zmaga), istočasno pa upodobitev deluje kot škarje, ki režejo bodečo žico. Brez odvečnih besed je jasno podal sporočilo. Plakat kliče po akciji, obenem pa širi sporočilo miru. V očeh slehernega državljana

Republike Slovenije želi doseči, da se zazre vase in uvidi, da smo vsi ljudje in imamo kot taki pravico do samouresničitve, svobode ter zasledovanja sanj in sreče.

Slika 1: AV studio, Boris Kralj: MIGRANTI.

Tema prostovoljnega gasilstva oz. motiviranja mladih, da se bodo prostovoljno priključili gasilcem, je bila izziv, do katerega so Domen Husu, Samo Muhič, Marin Bulog in Jure Ljubeljšek duhovito pristopili s poigravanjem z besedo špricaj. Ob upodobljenem gasilcu je geslo *Špricaj raje po šoli, postani prostovoljni gasilec* dalo »špricanju« nov pomen, ki ga zlahka poveže vsak srednješolec. Sporočilo je podano v

jeziku ciljne skupine in zajema vsa postavljena izhodišča, zato ima dobre možnosti, da angažira in aktivira mlade.

Slika 2: Yin+Young, Domen Husu, Samo Muhič, Marin Bulog, Jure Ljubeljšek: PROSTOVOLJNO GASILSTVO.

Katja Petrin Dornik in Petar Perčić sta oblikovala plakat, ki na zanimiv način prikaže resnost problema spletne zasvojenosti. Gre za portret dekleta z napisom: *»Anita. Izgubila hčerko pri devetih letih. Sina pri osmih.«* Pripis pa se glasi: *»Odvisnost od telefona in računalnika vam jemlje otroke. Rešite jih.«*

V družbi je vse bolj prisoten tudi sovražni govor, toleranca do tega, kaj je povsem samoumevno in dovoljeno, pa je vse višja. Čeprav vemo,

da je od sovražnih besed do sovražnih dejanj lahko razdalja zelo kratka. Ana Kompara je na to temo oblikovala serijo plakatov, ki te zavedejo, ujamejo pri napačni interpretaciji ter te s tem postavijo v aktivno vlogo in pred vprašanje, ali si prav pretehtal svojo besedo.

Slika 3: Formitas BBDO, Blaž Ritmanič: NASILJE NAD ŽENSKAMI.

Na razstavi je bilo videti oblikovno zelo raznolika dela s prepričljivimi sporočili. Teme, ki so jih razstavljeni plakati prikazovali, so tudi globalne in niso specifične le za Slovenijo. Živimo v svetu poplave vizualnih komunikacij, ki sporočajo predvsem interese kapitala. Zato je za oblikovanje lastnega, svobodnega mnenja izjemno pomembna zmožnost dešifriranja tovrstnih komunikacij oz. zvijač, s katerimi nas zasipajo vsak dan in nas hočejo pretentati. Oblikovalci so podrejeni

predvsem kapitalu, ne pa etiki. Zato si je želeli še več tovrstnih razstav, kjer vizualni nagovori niso v funkciji manipulacije, temveč skušajo učinkovito ozaveščati.

Slika 4: Publicis, Gregor Čeferin, Drago Mlakar, Miha Bevc, Toni Tomašek: BEG MOŽGANOV.

Ob tej priložnosti je TAM-TAM Inštitut izdal tudi katalog z enakim naslovom, kot ga nosi razstava. Obsega pregled zmagovalcev in vseh finalistov projekta Plaktivat.

Razstavo so omogočili Mestna občina Ljubljana, AV Studio, Yin + Young, DPI in TAM-TAM.

Slikovno gradivo: Motivi z razstave v Zgodovinskem atriju
Mestne hiše v Ljubljani. Fotografiral avtor teksta.

Kdo bi ustvarjal slovensko zgodovino, če bi odšli najboljši?

SLOVENIJA NA PLAKATIH ZBIRKE SALCE

Božidar Flajšman

V Narodni galeriji so 30. oktobra 2019 odprli razstavo 52 plakatov iz zbirke Salce, na ogled bodo do 12. januarja 2020. Ferdinando Salce (1878–1962) je bil italijanski trgovec s tekstilom, doma iz Trbiža. Po njegovi smrti se je izkazalo, da je zbral kar 24.580 plakatov, ki jih je zapustil italijanski državi.

Predstavljeni plakati so vezani na današnje ozemlje Republike Slovenije, nastali pa so med letoma 1910 in 1960. Gre za turistične plakate, ki promovirajo naravne lepote, letovišča in zdravilišča, ter prireditvene plakate, ki oglašujejo kulturne in športne prireditve, sejme, kongrese in srečanja različnih interesnih skupin. Posebna skupina so plakati iz serije komercialnih reklamnih plakatov za različne izdelke.

Slika 1: VII. Lovski ples v vseh prostorih na Taboru v Ljubljani, v prid »Zelenemu križu«, 1. februar 1927.

Dandanes prevladujoča fotografija ni bila uporabljena niti na enem plakatu, vsi so bili slikani ali risani, tudi plakat za prvo jugoslovansko fotografsko razstavo na Ljubljanskem velesejmu leta 1932.

Številni razstavljeni plakati odsevajo politično in družbeno dogajanje v tem obdobju. Napisi na plakatih so v različnih jezikih – v srbsčini in hrvaščini, pa tudi v nemščini, italijanščini in francoščini. Posebej zanimiv je primer reklamnih plakatov za Postojnsko jamo oz. Postojno, ki je po podpisu Rapalske pogodbe leta 1920 prešla izpod Avstro-Ogrske pod Kraljevino Italijo. Zapisana je v različicah Adelsberg, Postoina in Postumia. Postojnsko jamo pa so vse do konca italijanske oblasti nazivali s Postumia Grotte.

Slika 2: Franz Lenhart, 1898–1992:
Le Grotte di Adelsberga. Postumia
ore 2.30 da Trieste, post 1920.

Pri turističnih plakatih gre predvsem za dela, nastala v času med obema vojnama. Slovenijo promovirajo bodisi samostojno ali v kontekstu Jugoslavije. Vabijo v letovišča, kot sta Bohinj in Bled, zdravilišče Rimske Toplice in hotel Palace v Portorožu. Serija prireditvenih plakatov zajema razstave, kongrese ter različna društvena srečanja in športne prireditve.

Številni razstavljeni plakati vabijo na Ljubljanski velesejem, v sklopu katerega je bilo denimo mogoče obiskati razstavo Naš Jadran in gozdarsko razstavo.

Slika 3: Peter Kocjančič, 1895–1986:
Prva jugoslovanska fotografska razstava
na Ljubljanskem velesejmu, 1932.

Del postavitve je posvečen reklamnim plakatom za različne izdelke, npr. za klobuke znamke Piccadilly, pralna sredstva Perion, Drogerijo Gregorič, pivo Union, rogaškoslatinsko mineralno vodo, časopis in podobno.

Najstarejši plakati so delo secesijsko navdahnjenih Tržačanov – Argia Orella (1884–1942), Uga Flumianija (1876–1938) in Glauca Cambona (1875–1930) – ter Avstrijca Franza Lenharta (1898–1992), oblikovalca plakatov gorskih letovišč v Dolomitih (Cortina d’Ampezzo, Madonna di Campiglio). Med slovenskimi oblikovalci izstopajo Ivan Vavpotič (1877–1943), slikar, ilustrator in scenograf; Peter Kocjančič (1895–1986), slovenski fotograf; Evgen Šajn, tiskarski mojster; Herman Hus (1896–1960) in Janko Omahen (1898–1980), arhitekta in učenca Jožeta Plečnika (1872–1957); Božidar Jakac (1899–1989), slikar in grafik; Ivan Pengov (1906–1975), arhitekt, igralec, režiser, scenograf in radijski napovedovalec; slikar Rudi Gorjup (1916–2001) in imenitni grafični oblikovalec Janez Trpin (1908–1973).

Plakati prikazujejo tudi pestrost likovnih izrazov – od secesije do fauvisma, od kubizma do ekspresionizma ter od nove stvarnosti do konstruktivizma. Razstava tudi prepričljivo prikaže, da naše takratno grafično oblikovanje ni prav nič zaostajalo za evropskim.

Slika 4: Janez Trpin, 1908–1973:
Jugoslavija, Slovenija.

DARJA KEREC: ČLOVEK, NAŠA PRVA SKRB: RDEČI KRIŽ NA SLOVENSKEM OD ZAČETKOV DO DANES

Jure K. Čokl

Monografija *Človek, naša prva skrb* je v kontekstu znanstvenega raziskovanja prvi celovit zapis o zgodovini najstarejše še delujoče humanitarne organizacije pri nas. Vendar ne gre zgolj za popisovanje dogodkov in blaženja njihovih posledic, pri katerem je imela ta organizacija eno izmed najpomembnejših, če že ne najpomembnejšo vlogo. Sprehod skozi zgodovino organizacije je opisan zanimivo, pravzaprav doživeto in v živahnem slogu, ki bralca vodi skozi celo vrsto družbenih, političnih in administrativnih sprememb, ki niso zaznamovale zgolj te človekoljubne organizacije, ampak tudi Slovenijo in njene prebivalce v širšem zgodovinskem kontekstu.

V prvem od štirih delov smiselno razdeljene knjige lahko spremljamo dogajanje, ki je vodilo v ustanovitev Rdečega križa, do propada Avstro-Ogrske. Avtorica ob tem zajame dovolj široko sliko, da bralec lahko razume tudi širši družbeni kontekst, v katerem je organizacija nastala, in možnosti, ki jih je imela na začetku delovanja. Drugi del knjige obravnava obdobje med prvo svetovno vojno in koncem druge svetovne vojne, ki je v marsičem vplivalo tudi na delovanje Rdečega križa vse od konca druge svetovne vojne do leta 1991, ki ga avtorica opisuje v tretjem delu knjige. V njem bodo zagotovo veliko zanimivega materiala našli tudi bralci, ki to obdobje raziskujejo poklicno ali ljubiteljsko, saj je Darja Kerec ob nedvomno izčrpni in natančni raziskavi uspelo zbrati celo vrsto dokumentov in fotografij, ki do zdaj še niso bile objavljene. Četrty del obravnava zadnje obdobje, torej od osamosvojitve Slovenije do danes, kjer pušča avtorica odprta vrata za nadaljnje raziskovanje.

Monografija *Človek, naša prva skrb* je izviren dokument svojega časa, prvi te vrste, ki temeljito opisuje prvih 150 let dela številnih prostovoljk in prostovoljcev. Že iz bežnega pregleda literature ob koncu knjige je jasno, kako veliko delo je opravila avtorica in koliko ur

včasih celo mukotrpnega dela se skriva za všečno oblikovano knjigo v rdeče-belih barvah Rdečega križa. Knjiga na koncu prinaša kronologijo delovanja organizacije, ki opozarja na dejstvo, da je v vseh dogodkih, ki so kritično vplivali na družbo – vojne, revolucije, elementarne nesreče, epidemije itd. – človek bil in ostal prva skrb organizacije. Slednja namreč povezuje v ljudeh vse tisto, čemur pravimo dobro. Prav ta rdeča nit je tisto, kar avtorica v svojem delu ponuja bralcu, ki ga zanima tudi kaj več od sicer filigransko zbranih in predvsem za strokovno javnost zanimivih podatkov.

KONTAKTI AVTORJEV

AUTHORS' CONTACT INFO

Anja Avbelj, univerzitetna diplomirana nemčistka in univerzitetna diplomirana zgodovinarica

Selo pri Ihanu 7/b, SI – 1230 Domžale
anja.hribar94@gmail.com

Jan Bernot, magister zgodovine, doktorski študent zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani

Homec, III. ulica 6, SI-1235 Radomlje, Slovenija
jan.bernot@gmail.com

Jure K. Čokl, univerzitetni diplomirani kulturolog, doktorski študent zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani

Ulica Manice Komanove 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
jure.cokl@gmail.com

dr. Božidar Flajšman, asistent

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
bozidar.flajsman@gmail.com

dr. Drago Kladnik, znanstveni svetnik

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika
Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
drago.kladnik@zrc-sazu.si

Nika Kocjan, univerzitetna diplomirana sociologinja in univerzitetna diplomirana zgodovinarica

Dolenja vas 4, SI – 8340 Črnomelj, Slovenija
kocjan.nika@gmail.com

Kenan Kozlica, univerzitetni diplomirani zgodovinar

Matjaževa ulica 3, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
kenan.kozlica@gmail.com

Rok Kraševc, univerzitetni diplomirani zgodovinar

Jeršanovo 6, SI – 1385 Nova vas, Slovenija
rok.krasevec12@gmail.com

dr. Peter Mikša, docent

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
peter.miksa@ff.uni-lj.si

Martin Nedoh, univerzitetni diplomirani zgodovinar in univerzitetni literarni komparativist

Kolomban 3 d, SI – 6280 Ankaran, Slovenija
martin.nedoh@gmail.com

Veronika Škofljanec Jagodic, univerzitetna diplomirana zgodovinarica

Ulica Ivane Kobilce 4, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
veronika.skofljanec@gmail.com

